

• V. ÉVFOLYAM •

1915

JÚLIUS

MEGJELENIK

MINDEN HÓ-

ELSEJÉN •

HALT ÉS JÖVŐ

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁR •
• BADA LMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT •

AZ OMKE KULTURBIZOTTSÁGA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTTE

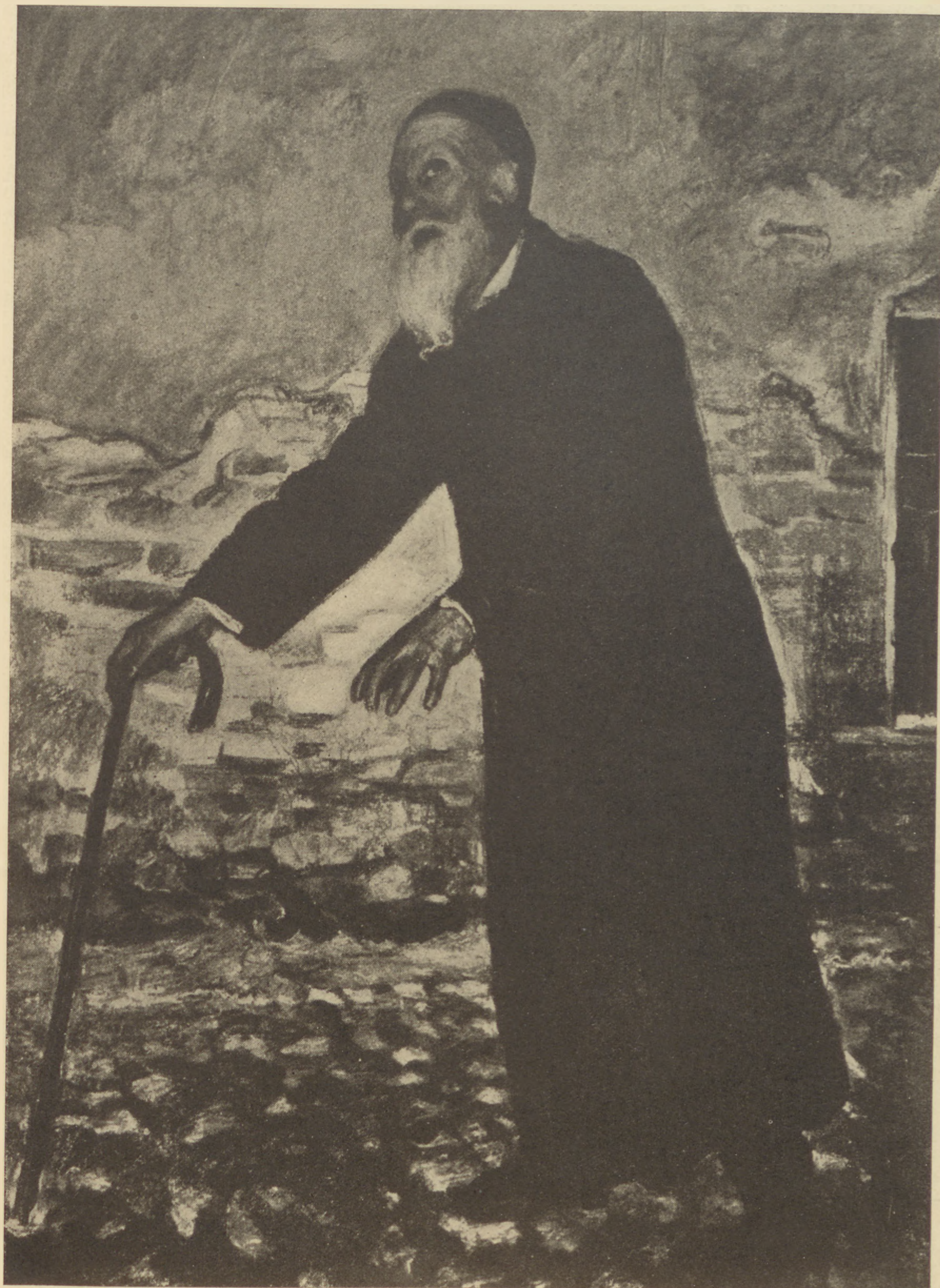
• DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Omíke	243	Abádi Imre: Egy judeai házból	268
Szilágyi Sándor: A nagy akarat. (Vers)	245	Krausz Jakab: Szombati ének. (Kotta)	271
Dr. Patai József: Galíciai zsidó művészek	246	Juhász Árpád: Otthon. (Vers)	272
Lévai Mihály: Haza!	250	Avigdor Feuerstein: Báruch a szférákban	272
OROSZ ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK.		TOLLHEGYRŐL.	
M. M. Baaroch: A gonosz szellem éneke	252	Dr. Vajda Béla: Az ántánt „zsidó-országa“	275
Somlyó Zoltán: Betegek. (Vers)	255	Telekes Béla: Dal egy köről. (Vers)	276
Gárdos Andor: Jiszgádál. (Vers)	255	KRÓNKA ÉS SZEMLE.	
Kaczér Illés: A király aludni akar	256	„The Graphic“ a zsidók és a háború,	
Abádi Imre: Söhajtás május után. (Vers)	259	Az „Orsz. Magy. Izr. Közművelődési	
Neményi Endre: Mors imperator. (Vers)	259	Egyesület“ és „Mensa Academica“,	
Dr. Patai József: Szabolcsi Miksa	260	Aranylakodalom stb.	277
Guttman Mór: Zsidó misztikusok	264	SZERKESZTŐI ÜZENETEK. HIRDETÉSEK.	
Lakatos László: Jelenet a velencei gettóból	266		
Somlyó Zoltán: Az éhező. (Vers)	267		

ILLUSZTRÁCIÓK:

Arthur Markovicz (Krakó): A vak. (Műmelléklet).		Wilhelm Wachtel (Lemberg): Illusztráció Patai József chászid-meséjének lengyel fordításához.	253
Wilhelm Wachtel (Lemberg): Kol Nidré	245	Abraham Neumann (Zakopane): Pillantás a völgybe	255
Arthur Markovicz (Krakó): A kabbalista	246	Abraham Neumann (Zakopane): Hóolvadás	255
Arthur Markovicz (Krakó): A tudósok asztala	246	Alfred Nossig: Salamon	257
Arthur Markovicz (Krakó): Könyvtárban	247	Alfred Nossig: Romok	257
Arthur Markovicz (Krakó): Talmudi vita	247	Szabolcsi Miksa. (Arckép)	261
Abraham Neumann (Zakopane): Tél a Tátrában	248	O. Herschdörfer: „A harag dalai“ (Lieder des Zornes). Illusztráció Bialik verseinek német fordításához	264
Abraham Neumann (Zakopane): Tavasz előtt	248	O. Herschdörfer: „A homályból“ (Aus dem Dunkel). Illusztráció Bialik verseinek német fordításához	265
Abraham Neumann (Zakopane): A Kárpá- tokban	249	Otto Herschel (Lemberg): Előimádkozó.	266
Abraham Neumann (Zakopane): Folyó télen	249	Abraham Neumann (Zakopane): Tél	267
Moriz Gottlieb (Lemberg): A zsinagógában	250	Rechobot palesztinai kolónia látképe	268
Moriz Gottlieb (Lemberg): Önarckép.	250	Jemeni zsidó munkásleány Palesztinában	269
Moriz Gottlieb (Lemberg): Ahasvér	251	David Kohn (Bécs): Galíciai talmudista	272
Seelenfreund: Tapéta-bordűr héber betű- motívumokkal.	251	Jehuda Epstein (Bécs): Galíciai zsidók	273
Wilhelm Wachtel (Lemberg): Illusztráció egy lengyel zsidó mesekönyvhöz	252	A „Wschód“ című legelterjedtebb lengyel- zsidó heti lap	274
Wilhelm Wachtel (Lemberg): A messiási kor. Egy lengyel nyelvű zsidó mesekönyv címlapja	252	300 éves palesztinai zsebóra héber számlap- pal és zsoltárverssel	274
Wilhelm Wachtel (Lemberg): Illusztráció Nordau meséjének (A megszelídített orosz- lán) lengyel fordításához	253	Silberer István a 14 éves hős temetése a gyöngyösi zsidó temetőben	279
		Silberer István a 14 éves hős. (Arckép)	279

ARTHUR MARKOVICZ (KRAKÓ):

A VAK

A Mult és Jövő 1915 júliusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉSTÖVÖ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT

Az O. M. I. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky
utca 6. szám. Telefonszám 146-92.
Előfizetési ára az O. M. I. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre:
20 korona, diszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

V. ÉVF., 1915 JÚLIUS

DR. HEVESI SIMON: OMIKE

özgyűlés után vagyunk. Rendkívüli idők kivételes munkájáról számoltunk be. Elmondhatjuk habozás nélkül, kötelességünknek és a nagy idők követelményeinek eleget tettünk. Az OMIKE kiállotta a nehéz próbát és jóléti intézményeinek fényes működésével beigazolta munkaképességét és életerejét, beigazolta azt is, hogy mögötte felekezeti életünk legjobbjainak tette és áldozatrakész táborára áll. Az egyetemi ifjúság Menzája mellett asztalt terítettünk a hadbavonultak családjainak, lábbadozó sebesült katonáknak, tisztos agg házaspároknak, kik támasz nélkül maradtak és az értelmiség számos oly tagjának, kiket a háborús viszonyok megfosztottak a rendes munkakörtől. Az eddig lefolyt háborús időszak alatt több mint 200,000 ebédet szolgáltatott Menzánk arra első helyen méltó érdemes embereknek, akik az egyesület hajlékában otthonosan és jól érezték magukat, mert minden oldalról gondos szeretettel és gyöngéd jóakarattal találkoztak. Bizalommal és reménységgel nézünk már most a jövőbe és hisszük, hogy, akik intézményünket eddig támogatták, a jövőben is velünk lesznek és egyesített erővel fognak támogatni intézményeink fölvirágoztatásában és új intézmények életrehívásában.

Intézményeket teremteni, ez mindig erőgyarapodást jelent a felekezet életében, erőgyarapodást és fejlődést. De intézmények létesítése és fejlesztése mellett gondot kell fordítanunk a szellemi élet és a zsidó közérzet ápolására is. A tan nem örökség, annak eszményi templomát, eszményi világát, mely a hitélet nemesítő hatása alatt kibontakozik a maga erkölcsi szépségében, minden nemzedékben újra kell építeni. Magyar hazánk iránt való kötelességnek tartom a hivatást: felekezetünk szülötteiből, egy tehetséges faj gyermekeiből erkölcsileg értékes embereket nevelni a

vallásunkban rejlő etikai erők és fönséges eszmék segítségével. A magyar zsidóságnak bírnia kell oly szép eszményi belső világgal, melynek szelleme kizárja az erkölcsi romlást és hanyatlást. A templom nem mehet utána az embereknek, az utcára, az élet vásári zajába, a templomot sokan elkerülik, divat dolga és a műveltség látszatával jár mellőzni vallást és templomot; de az eszme utána mehet az embernek mindenüvé. Tudósok, gondolkodók, írók, művészek egyesített erejével építhetjük a való élet talaján azt a szép világot, mely lehetetlenné teszi a romlást és erkölcsi lesüllyedést. Valamikor meg volt ez a zsidóságban és kirekesztette a durva bűnöket Izrael sátraiból tökéletesen. Ebben a művelt korban újra szert kell tennünk reá, a mi korunk műveltségének eszközeivel. Vallás alatt nem azt értem, hogyan lehet az Istent lekötölni, hanem azt, hogyan lehet az embert megnemesíteni. De meg azt se akarom, hogy tápot nyerjen a vád, mely szemünkbe vágja, hogy a zsidó felekezet az ateizmusnak, a hitetlenségnek, a destruktív irányzatoknak melegágya és nekünk rója föl, hogy sok régi komoly és szent fogalom a cinizmus és szkepszis martaléka lesz. A zsidóság mindig a hit és idealizmus népe volt és azok a régi jó erkölcsi ideológiák, melyek a társadalmaknak, nemzeteknek sokszor belső erőt adtak, a mi arzenálunkból valók és ottan kovácsolódtak színacéllá. Ha van a modern zsidók között cinizmus és szkepszis, úgy az kívülről jött, abból a modern világból, melynek mi hosszú elszigetelés után lettünk csak tagjaivá. A modern szkepticizmus és cinizmus, a modern történelmi és szociológiai materializmus nálunk nem ösiség, hanem kívülről tanult divat. Ősi eszméink társadalom-alapozó, társadalom-boltozó és összefogó traverzális nagy gondolatok. Ezeknek fölelevenítése és tudományos megokolása, terjesztése és megerősítése előkelő és szép földadat. Hiszen rend-

ben van, kritícizmus és szkepszis helyén való a tudományos kutatásban, de nem ez az egész ember! A német népben megvolt az a dualizmus, az a képesség, hogy a tudományban megőrizze kritícizmusát és az életben megőrizze hitét, bűvárolva túrja a földet, de ne eressze el feje fölül az eget, mert kell, hogy az embernek ege is legyen és ez teszi a mi szövetségesünket nagygyá, helytállóvá, legyőzhetetlenné. Az idők rendülése most, háborús időben sok felületes, léha gondolatot eltemetett és fölszínre vetődtek megint a régi, megvetett, alapvető ideológiák, a nagy és komoly eszmék, melyek nélkül az emberiség soká nem lehet. De majd megint változó idők jönnek és mi újra felejteni fogunk, hisz oly gyorsan tudunk felejteni — és megint homályba borulnak életünk eszményi tényezői és megint önzés, haszonlesés, bűn és cinizmus tolakodnak előtérbe. A nagy idők nagy tanúságait még se engedhetjük egészen veszendőbe menni, melyek föltárták előttünk újra az ősi, de mindig korszerű, mert örökérvényes vezérgondolatok jelentőségét, melyekből az emberiség kultúrája folyton gazdagodott. Ezt a célt híven fogják szolgálni előadásaink, irodalmi kiadványaink, *Múlt és Jövő* folyóiratunk a jövőben is; megértőinket és követőinket arra kérjük, hogy támogatásukkal tegyék lehetővé továbbra is ebbeli munkálkodásunk nagyarányú kibontakozását. Vallásos világfölfogásunk tudományos művelésével és művészi tolmácsolásával, a zsidó etikai irodalom és szellem interpretálásával és propagálásával akarjuk fölépíteni azt az eszményi világot, mely a magyar zsidóság erkölcsi alábbszállását kizárja és lehetetlenné teszi, ellenben erkölcsi értékének tartós emelkedő lendületét biztosítja. Ez a magyar zsidóság nem marad mögötte másoknak kötelességtudásban, áldozatkészségben, honfiúi hűségben és erkölcsiségben, de ha a haladás, mint minden téren, úgy az erkölcsi téren is egyetemesen és általánosan kívánatos, úgy erkölcsi becsűgyunk volna vezetni ezen a mezőn.

A bűnök nagyon is el vannak harapózva az emberiségben. A kortes-hazugságoktól a nagy politikai álnokságokig, az egyéni élvhajhász züllöttségtől a nemzeti elfajultság dekompozíciójáig, a duhaj vérontásoktól a maffiák és camorrák gyilkolásaig és onnan a terjeszkedni vágyó nagyhatalmak tömegpusztításáig már megszoktunk mindent. Már észre se vesszük, hogy bűn van benne. A fehér békecárból milliók életét áldozatul követelő haláldémon vedlík elő. A pénzéhes Anglia gazdagságot akar és a kereskedelem és ipar civilizációs munkája alatt bogozza a szálakat, alattomban szövi a hálókat, egymás ellen uszítja a nemzeteket. Félti a tenger utait, mert be akarja gereblyézni a föld minden hozadékát. Kapzsi és telhetetlen. Arisztokráciája és kereskedő osztálya a világ elsőrangú élvezői. Gazdagon élnek. Sehol annyi szórakozás és mulatás, hónapokon át tartó vendéglátás zöld parkos vidéki kastélyokban, sport,

csónakverseny, lófuttatás, jachtkirándulás, garden-partie, lovaspoló, társasélet, csöndes és titkos iddógálás, fűszerezve álszenteskedéssel, képmutatással, mint Angliában. Ehhez pénz kell, nagy gazdagság, kizárólagos gazdagság. Ahol tengerentúli gyarmatokon barbár kizsákmányolás alatt görnyednek rabszolgasorba sülyesztett népfajok, ott a véres izzadság minden csöppje arannyá alvad Anglia javára, hogy kielégíthesse úri kívánságait. Nem is vesszük észre, hogy bűn van benne, csak akkor ha a mélyből sarjadó bűnök eredménye gyanánt előáll a háború.

Évekkel ezelőtt fölemelte harsány ércszavát Zola Emil: j'accuse! — „vádát emelek!“ Már túrheterlen volt a sok becstelenség, bűnfondorlat, rágalom, hamisítás, mind elkövetve katonái és államférfiúi előkelőségektől, akik a becsület palástjában jártak. Most is szükség volna a közéletet az igazság ostorcsapásával megbélyegző harsány ércszószatra: j'accuse! — vádat emelek! Vádat a gyilkos önzés, a határtalan képmutatás, a világot szétmarcangoló machiavellizmus, a kincses hipokrita vandalizmus, az álszenteskedő rablási ösztön, az árulás, a hitszegés, a becsülettagadás, a sacro egoísmo ellen, melynek jobb nevét tudta a régi latin író: auri sacra fames! Ha megtörténhetik a magas politikában az, amit Itália cselekedett, ha lehetséges ez, nem-e fog demoralizálódni az emberiség apraja, nagyja ilyen példák hatása alatt? Sok minden csődöt mondott, aminek az emberiséget jóra és nemességre kellett volna nevelnie; sok minden régi és új dolog csütörtököt mondott és hatástalan maradt. Nevezd hitnek, iskolának, kultúrának, tudománynak, felvilágosodásnak, szabadelvűségnek: az eredményt nem látom, nem látom az eredményt. Csak azt látom, hogy a ravaszkodók ravaszkodnak, a haszonlesők ármánykodnak, a gonoszok gonoszat forralnak és az ember beássa magát a földbe, mint barlanglakó korában és onnan les ellenfelére. Az államok machiavellizmusa demoralizálja a társadalmat és megtanítja az embereket a haszonlesés magasabb kultuszára! A bűnök el vannak harapózva és akiben még becsület lakik, nem keresi többé az istenség arculatában a világra mosolygó szendeséget, a minden bűnt eltakaró végtelen kegyelmet, az irritálhatatlan és metierszerű gyöngéd megértő, mindent megbocsátó elnézést és változhatatlan atyai szeretetet, hanem háborgó szívvel keresi az égi bírót, a szigorú Istent, a büntető istenséget és millió ajkon visszhangzik: G. S. E.—I. V. M. I.

El vannak terjedve az emberi bűnök mindenütt. Az egyik csal, ha szerét ejtheti, a másik erőszakoskodik, a harmadik megérteti veled, hogy ő visszaél hatalmával, ha meg nem vesztegetik. De mennél több a bűn, annál több az ok, hogy fölvegyük a küzdelmet ellene. Az erkölcsi életet kultiválni kell. A politikusok és államférfiak sokszor megfeledkeznek erről. Nem is csoda a Struggle

for life izgalmában. És mindenki politikus akar lenni, pap, tanító, író, tudós politikai célokat tart szeme előtt, mert az jutalmazóbb. És így ők is megfélelkeznek tulajdonképeni hivatásukról, mely bájos hamupipőke módjára szomorkodik a sötét, elhagyott kuckóban. Pedig a népnevelés, az erkölcsi nevelés mindenneknél előbbre való. Manapság a népet csak demoralizálják, de nem nevelik. Pedig mindent meg kell tenni e legmagasabb cél érdekében. Közszellemet kell nevelni. És ezt a munkát támogatni tartoznak az államférfiak is. Zsidó hitfelekezetünknek is be kell látnia ennek a munkának mindenneknél előbbrevaló fontosságát. Nekünk elsősorban a mi felekezetünk erkölcsi értékét kell szem előtt tartanunk és át kell hatnunk társadalmunk alsó és felső rétegeit egyaránt válásunk komoly és nemes szellemével. Mi egymásért felelősek vagyunk és felelőssé is tesznek bennünket egymásért. Ha közülünk valaki bűnnel szennyezi be magát, mi azt szégyeljük és valamely sötét bűn hallatára azt mondjuk a régi zsidóságban ez nem történhetett volna meg. Nekünk szent irodalmunk magasztos szellemét és magas erkölcsi követelményeit bele kell vinnünk az élő társadalomba és ha annyi csáb és inger között ez nehéz föladat: annál többet kell áldoznunk e cél érdekében. Nekünk közszellemet kell teremtenünk, mely körülbástyázza erkölcsi intaktságunkat, féken tartja az önző bűnöket és nem engedi a felekezet büszkeségének és dicsőségének fényes paizsát hacsak szórványosan is tisztátalan foltokkal elszeplősíteni. Nem azért, hogy a vádak és a támadások ellen emeljünk torlaszokat. Azok ellenében ugyan mi csak a hűséges és őszinte kötelelességteljesítést szögezhetjük, de ennél fontosabb maga az erkölcsiség, mint öncél s az élet koronája! Vádak és támadások még sokáig lesznek, mindaddig, míg az emberek meg nem értik, hogy voltaképen összetartásra és egyetértésre van szükség, nem széthúzásra és gyűlöletre és mindaddig, amíg az emberek meg nem szűnnek hazug jelszavakkal dolgozni. Nekünk elég, ha megalkothatunk egy szép ideális eszmei világot, mely erkölcsi lényünk éltető forrása. Nekünk vallásunk csodatevő szellemével álkultúra helyett erkölcsi kultúrát kell teremtenünk. Hazafias kötelelességünk ez. Erre a munkára buzdít engem vallásom tanának imádata, hűségem fajomhoz és *hazaszeretetem!* És ennek a három szent kötelelemnek összefoglaló szimbóluma előttem az a röpke szó, melyet már fogalommal és értékkel kovácsoltunk: Omike!

Wilhelm Wachtel (Lemberg):

Kol Nidre

SZILÁGYI SÁNDOR: A NAGY AKARAT

Ha élet merül fel a végtelenből,
Vagy zord diadalt a halál arat:
Világok óceánja meg se rebben —
Mindenenen úr a nagy Akarat.

Belevibrál a burkolt ösztönökbe,
Mely pillangót ékes virágra űz —
Szerelem szárnyán hulló permetegben
Sóvárgó kelyheket egymásba fűz.

Csillagokat sodor örök mesgyéken,
Hol színekben zúg alkotó gyönyör
És fénytengerek zsongó zsílípéből
Szikkadt mélységekbe élet ömöl.

Mámmorral borítja az atmoszférát,
Hogy szüntelen s vidám legyen a tánc,
Ki ne hüljön sose Valpurgis éje,
S el ne szakadjon a gigászi lánc.

Évszakokat küld tarka változatban,
Bánatot ver fel, hol dühöng öröm,
S ábrándok édes konkolyát hullajtja
Fenn északon és lenn a délkörön.

Az értelem hidján megközelíteni
Észbontóan meddő — ezer a gát —
A zúgó Kozmoszon hideg fenségben
Osztatlanul tükrözteti magát.

DR. PATAI JÓZSEF: GALICIAI ZSIDÓ MŰVÉSZEK

Segélyt ajándékozó községi pénztárak rácsai előtt és alamizsnát osztó hivatalok kapui alatt, zsufolt pályaudvarokon és tolonházak udvarán láttuk itt az Ahasver-sorsra jutott galíciai zsidókat, amint lármás csoportokba verődve, a nyomor zűrzavaros szímfőniáját rezgették bele finom nyugati melódiákhoz szokott füleinkbe. És akik ezt a népet nyomorúságában, megalázottságában látták, alig tudták elképzelni, milyenek lehetnek a galíciai zsidók a maguk otthonában, a nyugalom, a béke, a kultúra idejében. Hogy a galíciai zsidónak van és mindig volt kultúrájuk, általános és speciális zsidó kultúrájuk, azt csak az vehette észre nálunk, aki olvasta azokat a héberbetűs hirdetéseket és felhívásokat, hogy „könyveket a galíciai menekülteknek! Mert az ő éhségük a kenyér után, a zsidó könyv után, a zsidó kultúra után épp oly nagy és epezítő, mint az éhségük a kenyér után!” És aki ezt olvasta, megérthette, miért lett a galíciai zsidó típus festésének szinte elengedhetetlen kelléke a könyv. És érezhette, hogy a galíciai testvériség emlegetésénél még sem kell a magyar kultúr-zsidónak olyan ős ösztönszerű tiltakozó mozdulatot tennie, amilyet pl. a múlt században váltott ki az ősmagyarokból a pézsmaszagú zürjén-votjások rokonságának tudományos felfedezése.

A lengyel zsidók évszázadokon át vezetőszerpet játszottak a világ zsidóságának történetében. A spanyolországi zsidók kiűzetése után Lengyelország

Arthur Markovitch (Krakó):

A tudósok asztala

valóságos új Babilónia volt, ahol a zsidó szellemi élet csodálatos lendületet vett. Mint az ókorban a babilóniai főiskolákból, a 16. és 17. században a lengyelországi talmudiskolákból terjedt szét a zsidó tudás az egész világra. És ez a zsidó tudás általános műveltséggel párosult. A javított Sulchan Aruch mértékadó autoritása, a krakói Isserles nagy világi tudóssal is mutatott utat, egyik tanítványa (Ganz) pedig a zsidó történetírás megalapítójának mondható. Maga a német Graetz állapítja meg, hogy a lengyel zsidók műveltebbek voltak a német zsidóknál. Lengyelországban indult meg a zsidóság első modern szervezkedése, a „vaad” a „négy ország tanácsa” vezetése alatt és mikor a zsidó asszimiláció, a „haszkála”, a „felvilágosodás” folyamata megindult, nagy és lelkes harcosai akadtak a lengyel zsidók között, akik — bár paradoxonnak hangzik, de valóság — mint régi asszimilálódásuknak máig fennmaradt jelét viselik a szörkucsmát és a kaftánt, mely nem egyéb, mint a régi lengyel nemzeti viselet.

Arthur Markovitch (Krakó):

A kabbalista

Arthur Markovitz (Krakó):

Könyvtárban

A sok évszázados gyökerű lengyel zsidó kultúra számos változáson és lényeges átalakulásokon ment át. De kihalni sohasem halt ki. És a legújabb időben is nagy gazdagságot és változatosságot mutatott. Nagy talmudi kapacitások és kabbalisztikus filozófusok mellett modern tudósok és harcos reformerek. A tömegekben széles elterjedt zsidó tudás és a félig lopva, félig nyíltan felszívott világi műveltség; különböző irányokat képviselő héber, lengyel és zsargon lapok bővítik a nép látókörét és megismertetik a világszerte erjedő és forrongó eszmékkal és áramlatokkal. A nagy rabbinikus irodalom mellett méltó helyet foglal el a lengyel, héber és zsargon nyelvű modern zsidó irodalom, melyhez újabban még a lengyel zsidó művészek munkái csatlakoznak.

A lengyel zsidók művészi érzéke évszázadokig csak a nagy leleményességgel épített fazsinagógák stílusában, felszereléseiben, ezüst kegyszerek, tórafüggönyök díszítésében és templomi falitáblák rajzaiban nyilvánult meg. Ván-

dorló lengyel zsidó rajzolókat elárasztották gyakran a nyugati zsidók házait és templomait rajzolt és festett szertartási táblákkal.

Amint pedig a zsidók előtt megnyíltak a képzőművészeti iskolák kapui, egyszerre a kiváló lengyel zsidó művészek egész sora lép fel. És újra megindul a régi processzus, de természetesen más formában. A galíciai zsidó fiúk felbukkannak majd a müncheni, majd a párisi akadémiákon, majd Rómában, majd Berlinben látjuk a képeiket, a szobraikat. Sokan közülük idegen dalokat énekelnek és a hazulról hozott zsidó melódiákról teljesen megfélemeznek; soknak a lelkében azonban éppen ezek az ősi melódiák csendülnek fel a legszebben, a legtisztábban, a legharmónikusabban. Lilien is galíciai hazájából vitte magával a nyugatra azokat a ritmusokat, melyek vonalainak lejtésében oly gyönyörűen megnyilatkoznak. De számosan vannak azok a galíciai zsidó művészek is, akik otthon maradtak és így elsősorban Galiciának maradtak a művészei.

A 27 éves korában elhunyt *Gottlieb*-ről (1852-1879), akinek Krakóban ringott a bölcsője és Lembergben zokogták körül a koporsóját, első helyen illik megemlékeznünk. Ugyanabban az időben, amikor a német Oppenheim a nyugati biedermeier zsidók életéből vett újszerű képekkel keltett fel-tűnést, próbálkozott meg az ifjú Gottlieb a keleti zsidók életének festésével. Ez a téma, amelyet azóta már szinte elcsépeltek, akkor meg úgyszólván új volt. A zsidót és szertartásait azelőtt legtöbbször keresztény karikaturisták mutatták be nem minden tendencia nélkül vagy legfeljebb itt-ott teológiai vagy ethnografiai művek tudományos illusztrációiként. Oppenheim a modern német zsidó vallási életét mutatta be csupa bájos biedermeierhangulatokkal telítve. Gottlieb feladata nehezebb

Arthur Markovitz (Krakó):

Talmudi vita

Abraham Neumann (Zakopane):

Tél a Tátrában

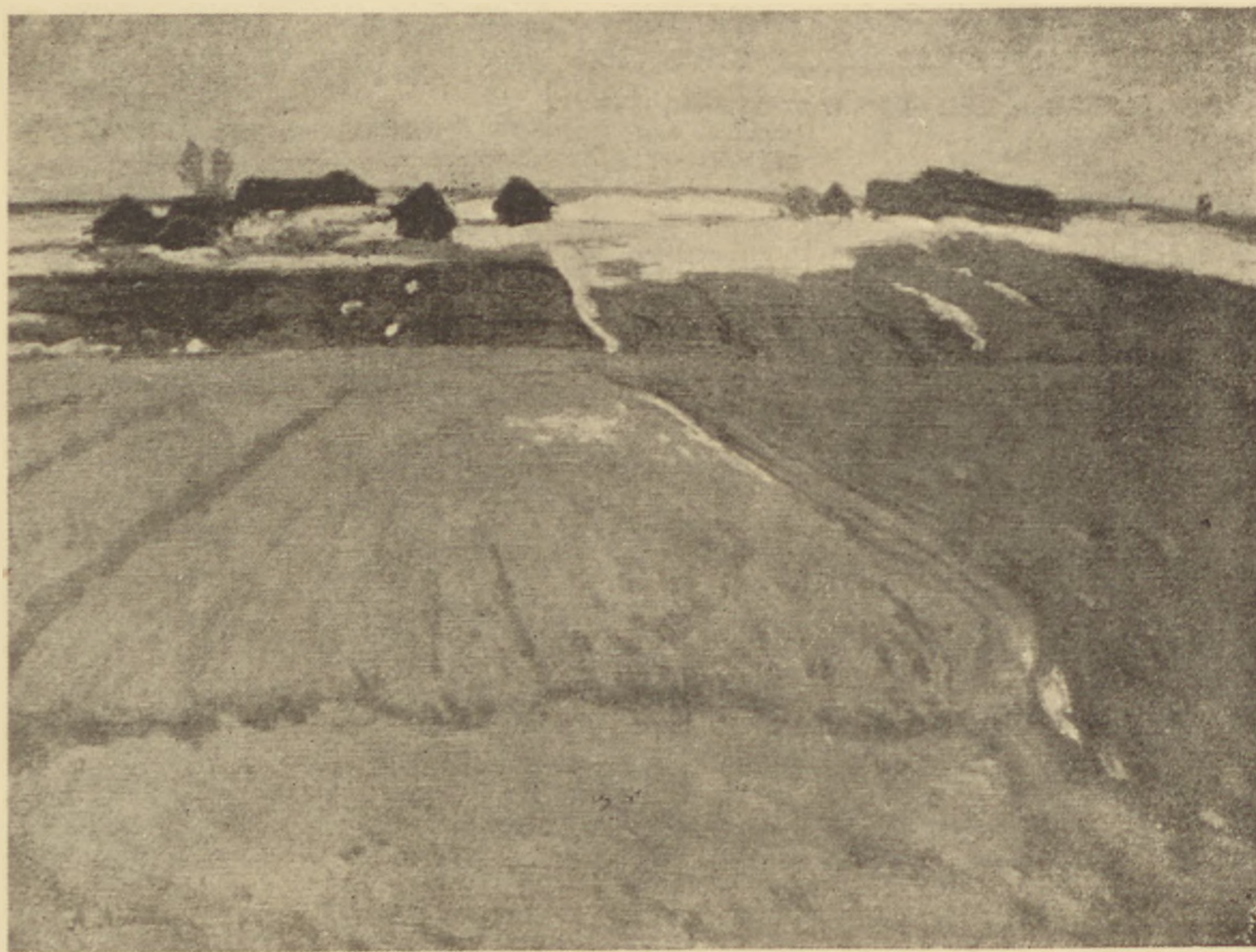
volt. A galíciai zsidót, a kaftános, tincses és melankolikus zsidót kellett a művészet és szépség purgatóriumán át a finnyás közönség elé vezetnie. A lenézett, kigúnyolt galíciai zsidó feldúlt arcvonásaiból megörökíteni a finom átszellemültséget, a borongó áhitatot, a magába mélyedő tekintetet. Az ő zsinagógajelenete ma is a legszebb zsidótárgyú művészi alkotások közé tartozik. Szintúgy nem egy bibliai tárgyú képe, amelyben régi korok hangulata ömlik el.

Mikor a mai ifjú zsidó művészek közé tartozó *Markovicz* fellépett, a galíciai zsidó típus már mint polgárjogot nyert alak foglalt helyet a művészet többi népies alakja között. Az úttörés már ekkor rég megtörtént, a galíciai zsidó típusok nemcsak keleten, hanem nyugaton is bebocsáttatást nyertek a képzőművészet csarnokaiba. A Galiciában élő *Markovicz* csak gazdagította ezeknek a típusoknak a számát néhány igen értékes alkotással. „A vak” (l. műmellékletünket) művészi felfogásában szinte visszatükrözik az a zsidó tradicionális tisztelet és részvét, amely a világtalant nem is nevezi meg a nevén, hanem szépítőszóval „nagy világosságú”-nak mondja. *Markovicz* „Vak”-ja átszellemülten a magasba néz, mintha még többet látna, mint

amennyit látó ember szeme befoghat. A „Talmudstudium”, „Talmudi vita”-féle témák ma már nem újak, de a részletekben itt-ott új finomságokat találunk. Igen hangulatos a „Tudósok asztala”, amely kompozíciójában a régi Hagada-illusztrációkra emlékeztet, ahol Bené Berákban ülnek a tudósok az asztal körül és a szétvont függöny mögül a szoba félhomályába becsillámlík a távoli tájkép fénye.

Nem galíciai típusokat, hanem galíciai tájakat fest *Abraham Neumann*, akinek specialitása a mi fenséges Tátránk tulsó, galíciai lejtője. *Neumann* is egy galíciai kis zsinagógában élte át gyermekkorának első ihletett perceit, de csakhamar a Tátra havasa lett a temploma, és vallási áhitattal figyelt éneke az olvadó jég és hó között csörgedező hegyi patak ritmikus csobogása.

A téli álmát alvó havas bérce, a tavaszi napsugár csókjaitól ébredő jégföld, a fenyvesek zöld tűin csillogó fény, a dermedés és olvadás ritmusainak ezer változata ihleti alkotásra *Neumann* művészi lelkét. De sokszor úgy érezzük, hogy ez a mindent átfogó komor fenség a tájban a művész lelkének leküzdhetetlen ősi melankoliáját juttatja kifejezésre, mintha egy-egy nagy és üres hómezőre csak várnók a Hirszenberg „Góluszá”-

Abraham Neumann (Zakopane):

Tavaszi előtt

nak hóbasüppedő szomorú vándorait.

A galíciai zsidó típusok a nyugati festőknek is sok érdekes és értékes tanulmányt nyújtottak. Természetes, hogy azok a galíciai zsidó festők, akik úgyszólván a forrásnál ülnek, bőven élnek evvel a kedvező alkalmakkal. A legifjabb generáció művészeit, Otto Herschelt, Wilhelm Wachtelt is az „imádkozó” és „előimádkozó” foglalkoztatja. És a zsidó, mint a vallásos életbe elmerülő, vallási áhítatba elmélyedő, a vallással szinte összeolvadó médium mindenestre inkább található keleten, mint nyugaton. Bialik héber verseinek legnémetesebb német fordításához sem lehetett volna nyugati zsidókat felhasználni illusztrációul. Még a legjámborabb frankfurti orthodox zsidó sem volna erre alkalmas. O. Herschdörfer szerencsés kézzel a lengyel zsidó misztikusokhoz fordult, akik megint csak könyvvel jelennek meg a félhomályban, zsidó könyves polcok háttéréből árasztják felénk lelkük borongó miszticizmusát és zsidó martirok átölelt sírkövei mellett éneklik a „harag dalai”-t.

A galíciai zsidó művészek közé kell soroznunk a jelenleg bár Berlinben élő, de minden tekintetben galíciai illetőségű Alfred Nossig-ot is, aki a bolygó zsidó nyugtalanságával kóborol a művészet egyik mezejéről a másikra és míg színdarabjaiban az

Abraham Neumann (Zakopane):

A Kárpátokban

ember tragédiája foglalkoztatja, szobraiban a zsidó történet régi alakjait rögzíti meg igen sajátosan, mintegy mese-stílusban, gyakran meg éppen galíciai zsidóknak típusábrázolatával, ami némileg groteszk hatást kelt. Néhány szobra azonban szinte monumentálisan hat.

A legifjabb művészi generációnak itt-ott felbukkanó egyes tagjairól, akik egy-egy újság, könyv vagy kalendárium lapjain jelennek meg, egyelőre még fel kell függesztenünk az ítéletünket. Lehet, hogy ezek egészen új utakat fognak törni és teljesen új értékekkel fogják a galíciai zsidó művészek alkotásait gazdagítani.

A hadmívelés történetének legnagyobb csodatettei visszatelepítik a galíciai zsidókat régi otthonukba. Eljön újra a békés kultúra korszaka és a galíciai zsidók visszatérhetnek régi könyveikhez és zsinagógáikhoz. Megváltozik-e majd ott az élet rendje, sokáig marad-e még a galíciai zsidó típus a képzőművészet érdekessége, vagy átcsap Galícia földjén egy új nagy asszimiláció szele és elsodorja azokat a külsőségeket és tán belsőségeket is, amelyek a keleti zsidót a nyugatitól oly élesen elválasztják? Nehéz és felesleges a jövőről jóslni. De annyi már ma is megállapítható, hogy a galíciai zsidók mint alkotó művészek és mint képzőművészeti médiumok egyaránt mélyet és értékeset nyújtottak.

Abraham Neumann (Zakopane):

Folyó télen

LÉVAI MIHÁLY: HAZA!

Eszaki harctér (—).

Régen volt. Még a háború elején, amikor az oroszok feltarthatlan erővel jöttek keresztül Galicián, a Kárpátok felé. Annyi volt akkor az orosz, mint a homokszem a szélben. Jöttek, mint valami töltéstört áradat. Ahová elértek, ott füst és láng, vér és könny maradt a nyomukban. Jöttek. Gyorsak voltak, mint a fergeteg. A kozáklovak lába szaporán tapodta a puha galíciai homokot. Jöttek sebesen, de még sebesebben száguldott a rossz hírük. Az ott vágatott előttük és regélt: legyilkolt aggastyánokról, meggyalázott szűzekről, halomraölt asszonyokról és gyermekekről. Regélt hajmeresztő rémségeket ajtófélfára feszített emberekéről, akiknek harapófogóval tépték ki a nyelvét, papokról, akiknek előbb kezét csókoltak, meggyóntak, hogy azután kirabolják és agyonüssék őket. Szelek szárnya hozta a megkínzottak jajveszékelését, tornyokban félrevert harangok borzalmas segítségírását. S aki még erre is Tamás maradt, nem akart hinni a száguldó szónak, szél-szárnyon vágató hangoknak, annak éjszaka csak fel kellett néznie az égre, mely vörös volt a közeledő lángok fényétől, mint valami izzó kohó. Régen volt. Azóta a véres országutakra ráhullott a hó s a fehér havat is pirosra festette a ráhulló

vér. Aztán leolvadt a piros hó, az emberhússal trágyázott földiken kibuggyant a pompás tavasz ezer virága, a fehér hóvirág, a sárga kankalín. Smost ezekre hull a sok, sok vér. Így teremnek az idén pirosszirmú hóvirágok, vérvöröskankalínok szomorú Galiciában.

Piros hóvirágok, vérvörös kankalínok. Akkor még halványan ibolyaszínű őszi kökörcsinek szerénykedtek az út mellett. Az út mellett, amelyről

szó lesz. Az út mellett, melyet akkor lefényképezett a szemem. A képet elraktározta valamelyik agysejtecske zúgában. Mint filmet a mozgógép lencséje, úgy vetíti elem a sötét feketeségbe nyugtalan éjszakákon most a képzelet. Nyugtalan éjszakákon a csöndes szobában, mindig látom az őszi országutakat. A síró, jajgató őszi országutakat. Méteres volt rajtuk a sár. Térdig süppedt belé az aszott, kiálló csontú, éhes, zabnemlätta lovacska. Alig bírta el a zörgő, minden kereke más szekeret. Rozoga szekéren a sok cók mókot. Égnek terpedő lábú asztalt, ütött-kopott szekrényt, ágyat, nagy batyúkat. Sok motyó leg-tetején, hogy le ne bukják, asztallábak közé kötött, rongyokba burkolt civalkodó csecsemőt. Az anyja nem tudta hordani. Aldott állapotának legteljesebb korában ott jött a kocsí mögött és két nagy nehéz zsákot vitt a hátán. Körülötte hatnyolc gyerek. Mind sípekedett. A legkisebbik, aki még járni se tudott, csak szaporán termékeny anyja szoknyájába kapaszkodva, egyik apró markával a sártól felismerhetetlen színű ruhát fogta, másikkal a rézmozsarat ölelte magához. Leghátul jött az apjuk. Lengő szakállú zsidó. Görnyedve hordott a hátán egy nagy ládát, két hóna alatt két nagy csomagot. Ment a szekér után, tapodta a sarat, elesett benne, újra felállt, ment tovább. Se látott, se hallott. Csak ment. Akkor se állt meg, mikor az asszonya elesett és túlkorán a megerőltetéstől, megszülte magzatát holtan. Ott a sárban. S otthagyt a szíve véres gyümölcsét az árokban, a rohanó sáros vízben és felkelt, futott tovább, azon lázasán, rogyó inakkal, az oroszok elől. Az égen vér-

Moriz Gottlieb (Lemberg):

Önarckép

Moriz Gottlieb (Lemberg):

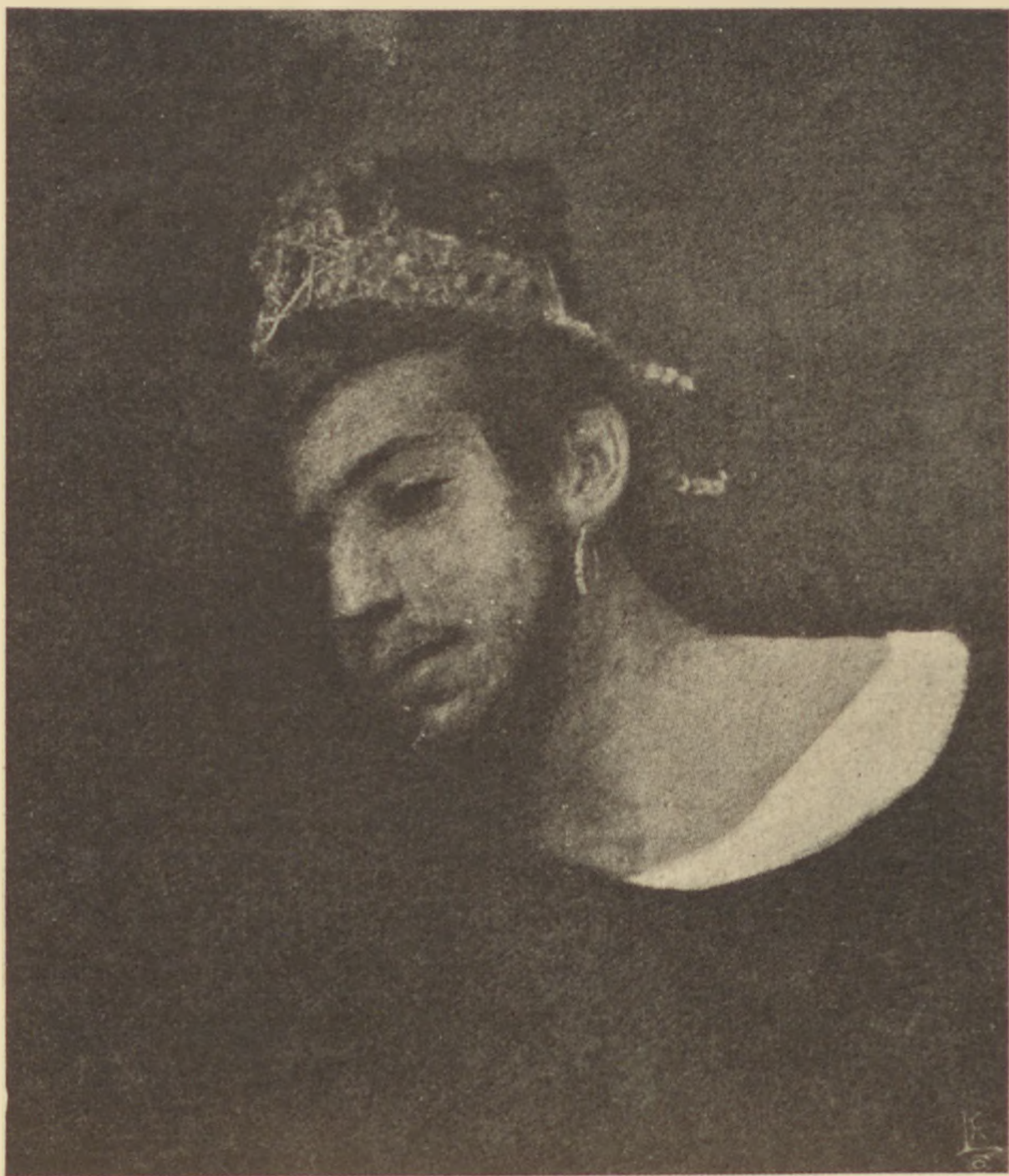
A zsinagógában

vörös felhők úsztak s arra hátul toronymagas lángok csaptak az égnek. Ott már jöttek.

Ameddig a szem ellátott, mindenütt ilyen szekerek gurultak. A két ló helyén mindegyikbe csak egy volt fogva s valahány szekér, mind ferdén görgött a lovacska mögött. Felébe elzárták az országot. Százan. Ezren. Amott hátul, ahol a hegyek, mint valami a menyekbe vezető út, nekiszaladtak a felhőknek, már csak akkorák voltak, mint a hangyák. Azok is voltak mind. Hangyák, akiknek a házára rálépett a gonosz. Cipője sarkával feltúrta a homokszemről homokszemre kínos fáradsággal épített otthont s a békés lakókat kiverte. Kiverte ide, a végtelen, az ismeretlenbe, — talán jóba, talán még rosszabba vívő — országútra. Ettől a még rosszabbtól féltek mindannyian. A rossztól, mely ott dobog a hátuk mögött s a rosszabbtól, amelyről nem tudták, hol van, merre éri őket, de amelyik jöhet, lecsaphat minden pillanatban. Ez a félelem ott ült az arcukon, mely fehér volt, akár az élet utolsó útjára a szekér legalján féltve őrzött lepel. Ott ült a vállakon és súlyosabb volt a sok mázsás terheknél, meggörnyesztette a gerinceket. Így jöttek. Órák hosszat járhatott az ember közöttük s nem hallotta szavukat. Nem beszéltek. Mit is mondtak volna? Egymásnak nem volt mondani-valójuk. Ők mind, ahányan voltak, mindent tudtak. S aki rájuk nézett, mindent tudott róluk. Hogy honnan jöttek. Hogy hová mennek.

*

A mezőkről, rétekről leolvadt a vérpiros hó és

Moriz Gottlieb (Lemberg):

Ahasvér

Seelenfreund:

Tapéta-bordűr héber betű-motívumokkal

az emberhússal gazdagon trágyázott földeken kibuggyant a tavasz ezer virága. Az ólomszürke téli felhők mögül előbukott az aranyos, meleg napsugár. A galíciai homokszemek úgy ragyognak benne, mint tündérek hajában a beléfönt gyémántszemek. Tavaly ilyenkor még népes, boldog falvakat talált erre a látogatóba jövő első napsugár. Népes, boldog falvakat, amiknek nagyfejű házaiból pufók arcú gyerekek szaladtak ki, hogy tapsikálva köszöntsék a rügyfakasztó tavaszi napot. A falvak helyén kormos téglarakások várják most. Égnek meredő csonka kémények. Ezer szilánkra törött bútorok az utca közepén. A gránátoktépte fákon fakadó tavaszi virágok illata nem űzi ki a mellet silányító, fojtó égett szagot.

Az országúton megint szekerek görögnek. Mindegyikbe csak egy ló van fogva a kettő helyébe. Ugy mint *akkor*. A szekereken cók-mók, bútor, csomag, gyerek. Az asszonyok éppen úgy hordják a terhet. Jönnek vissza. Hová? Maguk se tudják. Amerre jönnek, romok fogadják őket. Gazdag búzaföldek helyén véres lövészárkok, futókás kerítések helyett húscafatos drótsövények. Mégis jönnek. Ugyanazon az úton, amelyiken mentek. Jönnek végeláthatlan sorban. Amarra hátul, ahol a hegy olyan, mint valami színházi díszlet, egyre ontja őket a hátsó völgy. Akkor szótlan ajkukon most dal hangzik. Végig a végtelen soron mind énekel. Boldog arccal züm-mögik:

— E-heim! Haza!

Jönnek haza. Romok, fekete téglarakások, száz meg száz ember egész élete munkájának füstölgő roncsai közé. De haza. Haza. Az otthoni napsugárba. Az ismerős patak mellé. A házat fel lehet építeni, az életet lehet újra kezdeni. De hazát, másodikat, olyat, mint az első, olyan patakot, amilyen mellett az ember először játszott, olyan rögöt, amilyen alá az apák temetkeztek, nem talál az ember másodikat. Soha. Sehól. Azért jönnek a megkínzott, a fáradt, nyomorult emberi hangyák boldog dallal:

— E-heim! Haza!

OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAIRÓK

M. M. BAARUCH:
A GONOSZ SZELLEM ÉNEKE

Essze a város mögött, magányos, alacsony dombon állt nagyanyám házikója. Csendes, békés házikó, illatos pázsitba beágyazva, álmodozón és áhítattal pihent az országút felett, melynek két oldalát magas, széleslevelű mályvák környezték. A ház előtt tölgyfa emelkedett, meggörnyedve az évek terhétől és kopár, tarlott ágai mereven csüngtek. E régi tölgyfa alatt gyakran pihent meg nagyanyám, a nyár fülledt estelein. Órákhosszat szokott elüldögelni s ilyenkor halkan és meglegetten az elmúlt, szép időkbe álmodta vissza magát.

Vidám, szelíd nyári este volt. Nagyanyám kedvenc padocskáján ült. A ritkás, halkan sóhajtó leveleken át a hold fehérítő sugara ömlöttek a

Wilhelm Wachtel (Lemberg):

Illusztráció egy lengyel zsidó mesekönyvhöz

Wilhelm Wachtel (Lemberg):

A messiási kor. Egy lengyel nyelvű zsidó mesekönyv címlapja

kedves, öreg arcra, amely mintegy félálomban a végtelenbe meredt. Én a zöld pázsiton lábainál ültem és szemeim a kék mennyboltozaton andalogtak, melyen számtalan, apró csillag ragyogott. Ez a látvány mélyen hatott gyermeki képzeletemre. Álomképek lebegtek körül, s a valóság alakját vették fel. Az első kérdések is, a kétely eme előhírnökei, mozgolódni kezdtek lelkemben.

Hirtelen nagyanyámhoz fordultam és kérdeztem:

— Nagyanyácska, ma is megvannak vajjon azok a „gonosz szellemek“, amelyek fák mögé rejtőzködve a szép menyasszonyokra leselkednek és akiktől minden menyasszonynak, esküvője napján, óvakodnia kell?

Nagyanya csodálkozva rámpillantott, de nem válaszolt.

— Mondd meg, nagyanyácskám nekem, úgy szeretném tudni.

— Kitől hallottál erről? — kérdezte nagyanya.

— Az iskolában a fiúk meséltek róla.

— Még fiatal vagy gyermekem —, szólt jóságos hangon. — Ily dolgok nem neked valók. Aki sokat tud, idő előtt megöregszik.

De én nem engedtem magam e bölcs mondással letorkolni és sajátos, gyermeki szívóssággal és energikusan felvilágosítást követeltem kérdésemről.

Néhány pillanatig elgondolkozott. Homloka redőkbe omlott. Úgy tűnt fel, mintha rég letűnt ifjúkori emlék éledt volna fel újból benne.

Wilhelm Wachtel (Lemberg):
 Illusztráció Nordau meséjének
 (A megszelídített oroszlán) lengyel fordításához

— Nos, — szólt szelíd komoly hangon — hadd mesélem el neked a történetet, egy szabónak világ-szép leányáról.

Közelebb húzódtam nagyanyámhoz és feszülten figyeltem. Ő rákezde:

— Azidőtájt, mikor e történet, melyről neked mesélek, lefolyt, mintegy tizenhat éves lehettem. Nagyon hosszú idő telt el e csudálatos esemény óta, s mégis úgy tűnik nekem, mintha csak ma történt volna. Városunkban lakott az időben reb Smúl, a nagy cádik, áldás legyen emlékezetén; Kurzin faluból származott, s ezért így is nevezték: a kurzini reb Smúl. Igen, gyermekem, minden a végzettől függ. Városoknak és faluknak is megvan a végzetük. Vannak városok, melyekben csaknem kizárólag zsidók laknak és még csak egy csekélyke kis cádik sem pillantja meg bennük a napvilágot. S ezzel szemben némely faluban, hol tiz zsidó sincs, megszületik egy-egy kiváló szent, aki isteni fényével az egész világot beragyogja... Reb Smúlnak sok jámbor hive volt. Az egész környékről, sőt távoli városokból is csapatostól tódultak hozzá, hogy áldását vegyék, hogy szent szavát hallják és csudáit láthassák. Ünnepeken városkánkban idegen vendégsereg morajlott. S ilyenkor nem lehetett látni rövid kabátokat, sem hosszú nadrágokat, hanem annál hosszabb tincseket és még hosszabb szakállakat. És hogyan ülték meg az ünnep-

napokat! Tánccal és énekkel, örömmel és vígsággal... Boldog szép idők voltak!

Nagyanya megpihent. Ha ifjúságának boldog, szép időire visszaemlékezett, örömmel és fájdalommal vegyes hangulat áradt el igen gyakran rajta.

— Volt azidőtájt városunkban egy szabó is, Baruch Leib volt a neve. De ne gondold, hogy olyan közönséges szabó volt, mint a többi fércelőszabók, kik csupán öltésekhez és rossz tréfákhoz értenek. Baruch Leib teljességgel másfajta szabó volt, tudós és istenfélő férfi és egyike volt a rebe legbuzgóbb hiveinek. Természetesen nem ríkoltozott imádkozás közben mint a többi chászid, s mégis valódi jámbor volt, s a cádik nagy véleményel volt felőle. Olyan megjelenése volt, mint valami rebe-nek. Szombatnapokon kellett volna őt látnod. Kaftán volt rajta, a legfinomabb selyemből, s széles selyemöv, fénylő atlaszból való felsőkabát, hozzá még a hófehér harisnya, a kifényezett cipők, fején pedig a díszes főveg — mondhatom neked, megjelenés volt ő, egy jelenség! Szokása szerint kimért léptekkel haladt, gondolatokba mélyedve, miközben szent rebe-k módjára, hosszú, őszes szakállát egyre simogatta. S ezenfelül híres szabó is volt ő, a környékből a lengyel lovagok nála szokták varratni drága öltözékeiket. A lovagok igen gyakran jöttek há-

Wilhelm Wachtel (Lemberg):

Illusztráció Patai József chászid-meséjének lengyel fordításához

zába, órákhosszat elbeszélgettek vele, s állítólag nem egy ízben nyíltan is megmondták, hogy nekik Baruch Leib házában időzni nagy élvezet.

Ennek a Baruch Leibnek volt egy leánya is, szép mint egy szobor, nemesi kisasszony, igazi fejedelmi gyermek. Aki csak látta, mintegy megbűvölve állt meg a bájos teremtség előtt. Maguk a lovagok is dicsérték a zsidó leányka szépségét. Szemei kékek voltak, mint az ég és fűrtös haja fénylett, mint az arany. Egész mívoltán előmlött a szépség és a báj.

S nagy szerencse várakozott reá; úgy volt, hogy ő lesz reb Smúlnak, a szent cádíknak a menyé. Maga a cádík határozta el így.

Volt reb Smúlnak egy fia, kit a természet semmi különös varázssal nem ruházott fel. Kis, félrenőtt alakja volt, sápadt arc és bágyadt, fénytelen szemek. De ugyan mit jelent mindez? Gondold meg, a szent rebe fia! Nem kicsiség... A szent rebe rokonságra lép Baruch Leibbel, a szabóval. Igaz ugyan, hogy Baruch Leibről van szó, de Baruch Leib mégis csak szabó!... Amint Baruch Leib a nagy szerencséről magának a rebe-nek szent szájából értesült, nyakába omlott, megcsókolta, s örömkönnyeket sirt.

Nemsokára megünnepelték az eljegyzést is. A város legtekintélyesebb polgárai ültek az ünnepi vendégasztal körül,

Baruch Leibre és leányára városszerte mindenütt irigykedtek.

*

Az esküvő napja közeledett. Az egész városban nagy sürgés, forgás volt, mintha mind az apák aznap adták volna főkötő alá leányaikat. A közelből és a távolból egyaránt egybesereglettek a szent rebe hívei, hogy a családi ünnepség örömeiben résztvegyenek.

Baruch Leib háza aznap kétszeres fényben sugárzott. Egy táncteremmé átalakított szobában zenéltek a muzsikások, s fiatal lányok táncoltak, pipeskedtek, forgolódtak és öregedő mamák ütemes dobogással és tapsolgatással kísérték a muzsikát és táncot. Régi szokás szerint a menyasszony először az ifjú barátnőkkel táncolt, azután az öregebb asszonyokkal. És minő csodaszép volt ez a menyasszony! Sugárzó, mennyei szépség, akinek nem lehetett betelni a nézésével...

Baruch Leibnek szíve túláradt az öröm és boldogság érzetétől, amint a szent rebe-t hiveinek nagy seregével házában küszöbén belépni látta. Amde, gyermekem, van egy „gonosz pillantás”. Hidd el, tapasztalásból tudom... Igen, a „gonosz pillantás”, a kajánnak, az irigynek a pillantása veszélyt zúdit a házra. Egy ily gonosz pillantás lehetett az, mely Baruch Leib házat akkoron veszélybe döntötte.

Forró, nyári nap volt. A szobában nyomasztó hőség uralkodott. A fiatal lányok kevéssé törődtek vele; versenyt táncoltak és boldogok voltak. Az idősebb, a megletebb asszonyok meg éppen

a szükséges előkészületekkel foglalatostkodtak, hogy a menyasszonynak, mielőtt az esküvői sátor alá vezetnék, régi zsidó szokás szerint lenyírják a haját. Egy óvatlan pillanatban azonban elhagyta a menyasszony a szobát; melege volt és kiment, hogy lehüljön a szabad levegőn.

Nagyanya mélyen felsóhajtott. Azután ünnepélyes hangon folytatta:

— Amit most elmondok neked gyermekem, azt a rebe szent szájából hallottam. E nagy széles világon semmi sem maradt elrejtve előle, áldás legyen emlékezetén. Senki sem tudja, hogy mily módon szerzett e csudálatos esemény pontos lefolyásáról tudomást. És mégis, mintha szemtanu lett volna, pontos értesülése volt az eset minden részletéről. Jól figyelj!

Amint a menyasszony rövid ideig a szabadban sétált, egyszerre csodaszép éneket hall. A hang oly lágyan és olvadékonyan csengett, oly szomorúan és édesen; behatolt legbelsejébe, mint üdítő balzsam előmlött lelkében és szívében lángokat gyújtott... Egyre hatalmasabban zengett az ének, egyre csengőbben nyúlt el a hang... A kis hid alól áradt... Mintha bűvös kötelek vonták volna a menyasszonyt arra a helyre... Egész testében remegett. Nem birt a hang hatalmának ellentállani. Követte... egyre az ének irányában... egyre utána...

— Rahel! Rahel! — kiáltottak mögötte. A szülők kiáltottak, a nénék, a barátnők. De hiába. Nem hallotta meg szerető hívásukat, s egyre messzebb távolodott tőlük.

S az ének nem szűnt meg... egyre erősebben zengett a hang, egyre csengőbben, s úgy tűnt fel, mintha vele együtt énekelne minden, az ég és a csillagok, és a fák is a grófi kertben, és az illatozó virágok, és a víz, mely a hid alatt morajlott... Úgy érezte, hogy szívében tűz lobogott fel, hogy szemében lángok villogtak... Érzékei elbódultak... Nagyon, nagyon erős volt az ének varázsa... nem tudott ellentállani... egyre messzebb követte... egyre messzebb, míg a hidra nem érkezett.

— Rahel! Rahel! — riadoztak kétségbeesetten szülei. — Rahel! — riadoztak a barátnők. De Rahel csak a kedves, elbűvölő énekszót hallotta.

A hidon egy gyönyörű férfialak tűnt fel tekintete előtt. Az énekes volt ez. Rahel megremegett, mert mintegy a földnek belsejéből tűnt elő... És szép volt, nyúlánk, mint a fa sudara, szőke fűrtök repdestek feje körül és arcából kék szemek néztek merengve reá, tele szerelemmel és gyengédséggel. Öltözve úgy volt, mint egy valódi nemes lovag... Varázsló volt a megjelenése is, mint éneke. Rahel nem sejtette, hogy a „gonoszszal” akadt össze. A lovag intett neki, ő követte... Majd hirtelenül átlendült a férfi a hid korlátján és a hullámokba omlott. Feje felmerült a vízből... Dalolt és integetett... S nagy a poklok hatalma... Rahel elvesztette önuralmát,

s hirtelenül belevetette magát a hullámokba... Egy pillanatig elnémult az ének; az énekes is eltűnt. Rahel magához tért a bódulatból. Szüleire gondolt, rokonaira, vőlegényére és vissza akart kerülni... De mélyen elmerült volt már a vízben... Segítségért riadozott, segélyért... Ekkor újból előlebegett a fenséges alak, s újból felcsendült a bűvös ének... A vizek morajlottak... A hullámok elragadták Rahelt és vitték messzire, messze magukkal...

Nagyanya elhallgatott. A mennybolton szikráztak a csillagok. Az öreg tölgy halkán meg-rázta tarlott ágait. Én meg hosszan, hosszan elmerengtem...

Héberből fordította: *Molnár Ernő*.

SOMLYÓ ZOLTÁN: BETEGEK

Fejük fölött a félelemnek szárnya
Hasítja szét a levegőt.
Fejük alatt meg-megborzong a párna,
Ha lázba nyújtózkodnak ők.

A gyógyszerek szomorú gőzt bocsátanak
S e gőz takarja a halált.
S e gözgomoly oly szűk lesz, mint a sátrak,
Ha zöld galyuk fakóra vált.

A hőmérő, mint mérge végű lándzsa,
Úgy szúr vánnyadt karjuk alatt.
Minden azért van csak, hogy őket bántsa,
Kriptának látják a falat.

Virágot hogyha kapnak, megszagolják
És kibámulnak az ablakon át.
Egy marék földre gondolnak remegve
És érzik már a földnek illatát...

Abraham Neumann (Zakopane):

Pillantás a völgybe

Abraham Neumann (Zakopane):

Hóolvadás

GÁRDOS ANDOR: JISZGADAL

Éveknek felgyűlt sok keserve,
Áradj ki könnyel a szememből:
Most szabad.
Gúnylón zajlik künn az átkos világ,
Itt csend van... szeráfi zene
S a régi áhítat, mely életemből kiszakadt.

Templomos, vén zsidó testvérek,
Oly idegenül mért néztek rám?
Én vagyok.
Hát nem ismertek: a jámbor fiút,
Ki itt ültem talmud előtt,
Mig hívón zsongtak utcákon az éjes rőt dalok.

Bűnnyomatos az ábrázatom?
Haj, testvérek! kínok szekerén
Sokfelé,
Sok ösvényt haszontalan megjártam:
Idegen tudások mérge
Arcomra porozott s lelkemet száz tűz égeté.

Áment, azért hívón mondjátok,
Hisz halott, jó Édesatyámért
Imázok!
S meg ne vessetek rívásomért.
Az apám szent emlékében
Jövöm keresem: Vétkimnek sirvermén most álok.

KACZÉR ILLÉS: A KIRÁLY ALUDNI AKAR

Ignotusnak a tanítvány
szeretetével és csodálatával

1.

Győzelem! — ujjongtak a katonák a fegyveresházak kemény fekvőhelyein. — A királyi seregek diadalmaskodtak az ellenségen s most szól a zene, mert megérkeztek a Tartan futárjai.

Az alsó palotákban, ahol a kalmárság lakott, víjjogott az öröm: — Babilon királya sokáig éljen! Ismét gyarapította birodalmát egy termő tartománnyal. Üdv Nabopalasszár fiának!

A király szólott.

— Aspenáz, nem hallom a lélekzetedet. Aspenáz, minden aluszik. A ház, meg a város és mind a két birodalmam. Aspenáz, miért aluszik minden ezen az éjszakán? Aspenáz, miért olyan csendes a királyi ház, mint egy régi harcmező? Csak a temetőben hallgat ilyen mélyen a csend. Aspenáz, a csend nem hágy aludni.

Aspenáz kissé félrehúzta a függönyt és kidugta rajt a fejét. Háromszáz meztelen, mozdulatlan kard meredt rá és háromszáz sötét, szakállas óriás, akik úgy sorakoztak az ajtóból kétfelől, mint egy éber oszlopfolyosó.

— Riasszátok fel a hegedősöket, meg a fuvalás asszonyokat, — súgta az elüllevő testőröknek. — Keljenek fel a lantosok, a dobokhoz értők, meg a többi énekmesterek. A király ma nem tud aludni.

Egy-két perc, és muzsika kelt az alvó palotában. Halkan ébredt, mint egy távoli zümmögés, de lassan-lassan erősödött. Fúvó szerszámok, hárfa, hegedű, tamburinok, szöges, csengős és ércgömbös cimbalmok, kürtök, réztapsok és trombiták százai illeszkedtek a hangok áradásába s a végén már harsogott a zene és megostromolta az álmodó Babilon házait. S a hatalmas királyi palota, mintha csak lebegett volna az óriási hangtölcsér száján, mint liliom kehelyén a dongó, mint levél a forgószél üstökében.

— Aspenáz, — szólt a király — Babilon gyönyörűséggel emeli fel a fejét nyoszolyájáról. Káldea fiaí és asszonyai boldogan hagyják abba az álmot és irigyen gondolnak királyukra, az erős Nabukodnocorra. Hallani akarom a dűnnyögő-morajló várost, amely a palota felől várja a pity-mallatot ezen az éjszakán. Én Babilontól kérem vissza az éjszakát. Babilon moraját akarom hallani, talán elaltat. Hallgasson el a zene, Aspenáz.

Aspenáz kiszólt: a zene elnémult.

S mint egy roppant csiga, melyet partra pökött a tenger, zúgva zúgott a rengeteg város, a királyi Babilon.

2.

— Énekelnek a szférák, — mormogta a borszíppai Bel-tornyban a csillagnéző káldeus s az égboltra neszelt.

— Győzelem! — ujjongtak a katonák a fegyveresházak kemény fekvőhelyein. — A királyi seregek diadalmaskodtak az ellenségen s most szól a zene, mert megérkeztek a Tartan futárjai.

Az alsó palotákban, ahol a kalmárság lakott, víjjogott az öröm:

— Babilon királya sokáig éljen! Ismét gyarapította birodalmát egy termő tartománnyal. Üdv Nabopalasszár fiának!

Fölserkentek a kakasok is s a palota felé emelgették lelkes tarajukat. Torkukból élesen és aranylón áradt a szó s akinek hűnyt volt még a szeme, azt hihette bizvást: a felkelő nap hasogatja Babilon éjszakáját.

— Gyúrjatok agyagot, — költögette ifjú írnokait a királyi krónikás — reggelre sok lesz a feljegyezni való.

A rabszolgakupecsek a kapuk elé siettek.

— Jön haza a sereg: olcsó pénzen vásárolhatjuk a cselédek legizmosabbjait.

A rabnépek hóstátjait felkavarta a gyűlölet:

— Dözsöl a király. Megint letépert egy népet s most lakomát ül a palotában. De csak vége lesz egyszer a mulatásnak! A bikát is ledönti a tagló. A halál majd homlokra sújtja az erős királyt s a testén a föld férgei fognak tivornyázni.

— Mennyi kincs jön újra Babilonba! — álmélkodott az északifalhoz tapadt vályog: a napszámosok nyomorult vískói.

S a szegények szegényes irigykedésével mondták:

— És minden a gazdagoké lesz.

A káldok asszonyai is ébredtek és sóhajjal hessegették az éjszaka álmát:

— Hogy táncolhatnak a fáklyák alatt a király ágyasai!

A mezőn a pásztor kuttyáját csitította:

— Ne szükölj, csendesedj. Zavarod a királyi zenészek énekét. A hatalmasok szolgái, ha erre járnak, mindkettőnket leöldösnek és elterelik a nyáját.

— Ma hamarabb lesz talpon Babilon — szólt az elamita kőfaragó, aki tömlőstutajon hozta az alabástromot az örmény hegyek alul. — Serényebben, evezösök!

A zsidó szüzeket, kik éjfél tájt fürödni mentek a folyóra, úgy érte a muzsika, mint virágot a jégeső. Szomorúan sügták egymásnak:

— Odafenn vigalomba ölik az éjszakát. Holnapra a rabságba érkeznek testvéreink.

Egy álomba bódult öreg jehudai Jeruzsálem utcáit róttá.

— A Templom pítváran — motyogta boldogan — megszólaltak az éneklő szerszámok. Kilencezer levita éneklő a zsoltárt a Mória hegyén...

Alfred Nossig:

Salamon

3.

— Aspenáz, — szólt a király — hiába várom az álmot, nem jön. Babilon már ébren van, már körülnyaldossa a palotát a lárma, mint Tírus városát a tenger. Azt hittem, a moraj elaltat, de én, aki meghagyhatom a sokadalomnak, hogy zúgjon, az álomnak nem parancsolhatok. A tenger-nép s a tengerek ura tehetetlenül hánykolódik fejedelmi nyoszolyáján. Aspenáz, a rabszolga is aluszik s a barom is, amely egész nap a járom alatt vérzett. A rabszolga királynak álmodja magát, ha alszik: én a rabszolgát is álmodnám, vagy az okatlan állatot, csak aludni tudnék.

— Uram, — mondotta Aspenáz — hívasd el a főfőkáldeust: hátha tud valami orvosságot vagy varázslatot.

— Nem tud, Aspenáz. Orvossága nincs s a varázslata nem használ. A varázslás parancs s a parancsosztónak nem lehet parancsolni. Én vagyok a hatalmasabb, nem a főfőkáldeus: nekem ő nem rendelheti el, hogy aludjak. Én uralkodásra rendeltettem és nem engedelmeskedésre. Én elvehetem a szendert tízezerszer tízezertől, én föltéphetem vánkosaírók az aluvó várost s az egész birodalmat, én már éjjélben visszaadhatom a népek álmát Isztárnak. Ó Isztár, aki kegyesen fogad el minden áldozatot tőlem, kegytelen, ha adnia kell valamit. Az istenasszony, ki az együgyűekhez serény és bőkezű, a hatalmashoz fukar. Miért nem küld nekem Isztár álmot borulat után legott, mint más emberfiának? Legalább éjjél után csurgatna nyugodt nyugodalmat a szemem árkába. Aspenáz, átok ez a gyötrődés a vánkosocon.

— Hívasd el, uram, a királyi krónikást vagy a könyvíró káldeusok valamelyikét: olvassák el neked a birodalom ősi krónikáját, avagy az istenekről szóló zordon históriákat. Ha Isztárnak akarsz hódolni, ó, király, hallgasd meg az Isztárról emlékező könyveket. „Az Istennő utazása a pokolba” talán elhozza az álmot, ha felolvassák neked.

— Nem, Aspenáz. Jól ismerem. Isztár utazása csak felzaklat, csak felborzasztja a lélek szőreit, de nyugovást nem hoz. Még ifjú voltam, fiatal, gondtalan herceg, amikor ez a könyv elrontotta az éjszakáimat. A kapu, amelynek nincs kilincse kifelé, a lelkek, melyek néma madarakként surrannak el a nyirkos boltozatok alatt, a nagy üst, melyben évezrek csontja kavarg: hiszen ez rémítő.

— Akkor olvassák fel neked az éneket Belitről, a csillagos pillájú istenasszonyról, aki a csillagos óceánon vágat éjjelente. Belit csudálatosságai tán leragasztják éber szemed héját, ó király.

— Nem, nem, Aspenáz. Nagyon tudom ezt is. Ó, Belit! Hányszor vergődtem miatta ágyamon! Elfogott a vágy, a mérhetetlen, az olthatatlan, az istenasszonyhoz, aki minden földi szépnél sugárzóbb, aki az éj fekete bikáján nyargal állva; mezítelen teste világít, mint a Tejút s a haját csillagok füzére ékiti. Most tudom, hogy ő volt ifjúságom legigazabb szerelme. A legigazabb, mert teljesületlen maradt. Hiába hozták ágyamba az assur szüzeket, Babilónia buja leányait, az elám hegyek karcsú virágait, Kilíki és Lidia énekes leányasszonyait, hiába jöttek a halovány egyiptomi s a tüzes kédari hajadonok, a hűvös médek, a heves sidoniák s a kacagószemű görög nők:

Alfred Nossig:

Romok

egy se elégítette ki Belítchez való fájdalmas szerelmemet. Örökkön megmaradt a szerelmem Belítchez, aki az éj vizeiből emeli ki ragyogó testét. Mindig égett a szájam, ha reá gondoltam, kinek az éjjel titkai fátyolozzák néma tetemét, kinek bőre az éjszakai fürdéstől harmatos.

— Király, — szólott a testőrök fejedelme — a zsidó hajadonokról hallom, hogy éjszaka járnak fürdeni. Ha Belitre akarsz emlékezni ó uram, elhozathatom neked a jeruzsálemi szűzleányok valamelyikét, kinek teste még a fürdés frissességével bájos. Szépek a jeruzsálemi lányok. Szépek, bár szomorúak.

Fáradtan mondotta a király:

— Aludni akarok, nem csókolni. A testem tüzes a meddő forgolódástól, a fejem bágyadt a gyötrelemtől. Azért hozasd el, Aspenáz. A legnyúlankabbat hozasd el, hadd fuvalljon az ő hívessege a forró, elgyötört testemre. Küldj el érte, Aspenáz. De ügyeljetek, férfiú keze hozzá ne érjen a szűzhöz, aki immár ágyasa a babiloni királynak.

4.

Remegve ment át a testőrök folyosóján s szepesve lépett a király hálósobájába a leány. Hóna alatt, mintha csak ebben bizakodna, egy háromhúrú kitarát szorongatott. Ijedten nézett Aspenázra, aki meggyújtotta a függő mécseket és kiment, a szakállas királyra, kinek ágya előtt félre voltak húzva az aranynyal hímezett violaszínű függönyök.

— Jöjj közelebb, — mondotta a király — mi van nálad?

A leány megmutatta a kitarát. Az ijedtség a nyelvére hurkolódott s ő csak nagynehezen tudott ennyit nyögni:

— Ez.

— Miért hoztad?

— Ott lógott egy fűzfa ágán — a saját hangjától nekibátorodott a lány — s én hallottam, hogy szólt a zene a palotában. Gondoltam, kellek a királyi énekesek közé.

— Isztár papnői, akik érted voltak, nem mondták, kinek hoznak?

— Nem mondták.

— Nekem hoztak. Tudod ki vagyok?

— Nem tudom.

— A király.

— Nabukodnocr! — iszonyodott a leány s belemeredt a fekvő férfi szakállas arcába. Ez hát a kegyetlen, vérszomjas uralkodó, akire a fűzek alatt ezer átkot mondanak a zsidó énekesek? Valami határtalan keserűség szaladt a torkára, azután végtelen édesség olvadozott az ingyén, mint akit hurokkal fojtogatnak. Kábultan engedelmeskedett, amikor a király szólott:

— Ül ide a nyoszolyára.

A király a leány nyakára tette a kezét. A leány nyaka hús volt, a király keze forró.

— Van már vőlegenyed?

— Nincs.

— Titkos szerelmesed sincs?

— Nincs.

— Milyen éneket játszol a kitarán?

— Szerelmes éneket.

— Te szeretsz valakit.

— Szeretem Jeruzsálemet.

— Jeruzsálemet? Csupa szegénység. Voltál már ott?

— Nem. Én itt születtem Babilonban. De mi mindannyian szeretjük Jeruzsálemet. Itt vályogkalyibákban lakunk, ott szagos cédrusból és bási cserből építettük a házunkat, kipádimentomoztuk ciprussal s a falakat megfestettük kék festékkel vagy cinóbriummal. Jeruzsálem, ó király, szép volt, mint Babilon.

Nabukodnocr elmosolyodott. A leánynak már meleg volt a nyaka s az erek már szaporán remegtek rajta, akár a húrok az érzékeny kitarán. A király a szűz vállára eresztette a kezét. A vállakerek volt és friss volt, mint granátalma a fán.

És beszélni kezdett a király.

— Szép volt? Lehet, hogy szép volt Jeruzsálem, de konok férfiak lakták. Most minden, ami Jeruzsálemet ékessé tette, Babilont ékesíti. Azt akarom, hogy Babilon legyen a föld királynője, aki uralkodjék a szépség és az erő királyiszekén. Minden, ami kincs, Babilonba gyűljön, minden ami hatalom, Babilont tegye hatalmassá. A földön csak úgy lesz végre nyugalom, ha egy városból sugárzik szerte; a népek csak akkor lesznek boldogak, ha egyetlen erős kézbe futnak minden rakoncátlanok gyeplői. Ostor kell és pallos, hogy tanítsuk a népeket, vér és láng kell, hogy elnémissunk mindenkit, aki rosszabbat akar a jónál. Egyforma törvények kellenek az embereknek, egyforma súlyok, egyforma mértékek és egyforma istenek. A te népedet idehoztam Babilonba és Jeruzsálembe babiloniakat telepítettem. A babiloni emberek éppúgy vágyakoznak Jeruzsálemben Babilon után, mint ahogy ti itt Jeruzsálemet sóvárogjátok. De azért ott kell maradniok, és nektek itt. Egyszer csak elfeleditek a vágyat, egyszer csak babiloni lesz itt minden. Uz, Dedán, Tema és Assúr, Kedar, Hazor, Jehuda és Izrael, Elám és a médek országa, az arabok s a jóniak földje, a szír gyárvárosok és a Nagy tenger partvidéke és valamennyi távoli szigete. Ahány ország, annyi király, ahány király, annyi törvénykönyv s ahány törvénykönyv, annyi igazságtalanság. Egy igazság kell a földnek, aminthogy egy napja van...

A leány kissé értetlenül és szomorúan hallgatta. Érezte, hogy valami nagy igazságtalanság van mindabban, amit a király mond, de szóval nem tudott volna ellenmondani. Összegémberedve ült a dús nyoszolya szélén s egy ércbálvány súlyos öklének vélte a kezét, amely a vállára nehezedett. Természetesnek találta, hogy Nabukodnocr azt tegyen vele, amit akar. Nabukodnocr az egész világnak parancsol s az egész világ engedelmeskedik. A teste

fáradt volt, de nyugodt. Csak az arcán égett valami ismeretlen láz, talán a szégyen, talán a szomorúság, s a szemében félenk várakozás bújdozott. De lassan-lassan, ahogy a férfiú szakállas arcába nézett, kezdett fölszabadulni. Nabukodnocr most nem fogja őt bántani. Már egy szavát sem értette a királynak, aki mintha már nem is hozzá beszélt volna.

A király? Már magamagának duruzsolt. Már nem is látta a leányt, aki előtte ült, aki hűvöséget sugárzott vánkosaira s az ujjain át a testére. Csak érezte őt Nabukodnocr, hogy ott van: nem a fiatal szűz, egy gyermek, aki a királyi sziv legrejtettebb zsílipjeit is megnyitja. A könyörtelenség, a vérontás, a könny és az üszök igazolta magát tulajdonmagának, a hatalmasok legnagyobbja szóba formálta élete nagy tervét, amelyen véren-tűzön át is keresztülködlött az ember. Örült mindennek, amit mondott, régi ismerősként üdvözölt minden igazságot, ami készen robbant ki belőle. Megnyugtatta és kellemesen elfárasztotta a beszéd. Már be-behunyta a szemét, már akadózni kezdett a szava, már hosszú szüneteket tartott és furcsa, erős szívét előntötte a nyugalom.

5.

Aspenáz belépett és eloltotta a függő lámpást. Az ablakhoz ment és szorosra vonta a függönyöket. Egy aranyrojtos zsinór függött a falon: meg-rántotta s a mennyezet ablakai is sötétbe tűntek. Odakünn hajnalodott és Aspenáz meg akarta tartani a királyi hálószoba számára az éjszakát. Nem nézett az ágyra, de valahogy mégis látta a királyt, aki hanyattfeküdt: keze lecsúszott a leány derekára s hatalmas mellkasát ütemesen emelte az erősek erős horkolása; látta a leányt, aki az ágy szélén szunyókált ülve, feje ráhanyatlott a kitarára, melyet ölében tartott.

Aspenáz kiment és gondosan összehúzta maga után a nehéz argamankárpitot. Azután megállt az ajtóban, arccal testőrei felé és szólott:

— A király aluszik.

A testőrök föllélekzettek. Egyszerre mind a háromszáz. A király álmatlan éjszakája nehéz gondként ült a sisakjuk alatt s komor ábrázatuk most egyszeriben megenyhült. Aspenáz szinte látta a szavait, amint végighullámzanak hű emberein. Mint amikor a szél átnyargal a jegyesoron.

Azután mozdulatlanra meredtek. Egyetlen kard se moccant, egyetlen szakáll se reszketett. Mintha megkövült volna, úgy állta tovább a strázsát Aspenáz meg a háromszáz testőr.

Nagy szívességet tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubbokban, kaszinókban, társaskörökben kéri a Mult és Jövőt.

ABÁDI IMRE: SÓHAJTÁS MÁJUS UTÁN

*Elköszöntöm könnyek közt Májust:
A leányt, ki csókot ígért s — elment,
Csak én síratom, mint ismeretlent.*

*Mérhetlen gyászom terhével jövék.
S itt láttam újra . . . de sose szebben!
Ó, Május, meg én: — két ismeretlen . . .*

*Oly ígérettel, oly szent mosollyal
Sose jött még Május elébem,
Oly szűzi pírban nem láttam régen.*

*Ott se, hol a pálma magaslik,
Ott se, nem, az Igéret földjén,
Hol minden ág: mámor és tömjén . . .*

*Kacagva lángol itt a rózsa.
S holnap gyümölcs is lesz a fákon
És Május csókját hiába várom.*

*Csüggedten állok álmaim romján . . .
A leány, ki csókot ígért, elment.
Síratom e szép ismeretlent . . .*

Lászlószállás, május végén.

NEMÉNYI ENDRE: MORS IMPERATOR . . .

Halál! . . . Az élet mostohatestvére,
Halál! . . . Akinek félelmes nevére
Kinek szemébe elfogódva nézünk
Halál . . . Aki most oly sűrűn kaszálsz,
Ki a jóra, rosszra egykép rátalálsz
Taníts meg, hogy okosabban éljünk.

Halál! . . . Az élet félelmes testvére,
Akinek sötét, bús színe elébe
A hős, a bölcs is remegve megyen,
Tanítsd meg, hogy az élet kedvesebb,
A dal csengőbb, az álom színesebb
És hogy a szívünk melegebb legyen.

Tanítsd meg, hogy míg a földön járunk,
Minden ember testvérünk, barátunk
És minden könny a mi könnyünk legyen,
Ki annyi szépet, nemest lekaszálsz,
Pihenést nem ismersz, nem találsz,
Taníts meg, hogy e rövid életen
Minden ember a testvérünk legyen! . . .

Mikor az utolsó göröngyök is lehulltak az elhantolt koporsóra, néhányan, a mester tanítványai, még ott maradtunk a friss sírhant körül és úgy éreztük, hogy mi tudjuk legjobban, milyen nagy értéket, milyen súlyos erőt nyelt el ismét a föld. Mikor Rabbí Chijja meghalt, meséli a Talmud, sokan zokogták körül a holttestét, sokan gyászolták és zengték a halott dicséretét, ekkor megszólalt egy hang: „Engedjétek a koporsóhoz tanítványait, mert ők ismerik a mester erejét.“ És Res Lákis kezdé az Énekek Énekének szavaival: „Kedvesem lement a kertjébe, hogy rózsákat szedegessen“... Akik évekig együtt dolgoztunk Szabolcsi Miksával, akik közvetlen közelből néztük, hogy kertészkedik és gyomlál az Úr kertjében, hogy szedegeti a rózsákat koszorúnak Izrael homloka körül és hogy szórja a töviseket bátran és merészen népének ellenségei közé, akik láttuk a lelkesedést, a szeretetet, a munkakedvet, mellyel a zsidóságot szolgálta, átéreztük ebben a szent és megihletett pillanatban a hajdani tanítvány fájdalmát, aki a Zóhar elbeszélése szerint, mikor mestere, Bár Jochái meghalt, levetette magát a földre, megcsókolta a föld porát és zokogott és szólt: „Föld pora, mennyi értéket, mennyi szépséget nyelsz el! Föld pora, milyen irgalmatlan vagy te!“

*

Tíz évig dolgoztam együtt Szabolcsi Miksával és ezalatt a tíz esztendő alatt együtt töltöttük a napok nagy részét. „Házának fia“ voltam, együtt ültünk a munka asztalánál és igen gyakran a fehér asztalnál is, együtt gyönyörködtünk hajdani nagy bölcseink műveiben és együtt lelkesedtünk a zsidó irodalom új, nagy termésein. Sokszor tárult fel előttem az ő lelkének egész valója és mindig csodálattal töltött el az a fiatal hév, az az ifjonti rajongás, az a szinte gyermeki öröm, mellyel minden zsidó dolgot fogadott és körülvelt. Hogy tudott ujjongani, ha a Talmudban böngészve felfedezett valamit, amit ma új gondolatnak tartunk. A régi talmudistameggyőződésnek öröme volt ez, hogy a Talmudban minden benne van. És ha csak egy elenyésző kis csíra volt meg belőle, milyen gyönyörűen tudta illatos virággá varázsolni, terebélyes fává növeszteni! Hogy tudott örülni, ha akár egy kaftános kis galíciai zsidó fiúval is talmudról, zsidó irodalomról diskurálhatott és hogy járt-kelt, szaladgált, futkosott egy ilyen kis zsidó érdekében. Hogy szerette ő a zsidóságot és mindent, mindent, ami a zsidósághoz tartozott. Milyen büszke volt ő a zsidóságra és különösen magyar zsidóságra! És hogy gyászolt őszinte mély jeremiási fájdalommal, ha a zsidókat bárhol üldözés, csapás, katasztrófa érte. Amit sokan kifelé irányított pöz-

nak gondolhattak, mi, akik közelről láttuk, tudtuk, hogy lelke mélyéből fakad, abból az izzó temperamentumú lélekből, amely egybeolvadt Izrael egyetemével és együttérzett Izrael minden változó sorsával. És én gyakran elgondoltam, hogy ha a Gondviselés nem irányította volna Szabolcsi Miksa lépteit a jesivából egy más nagy és fontos misszió felé, ha nem „ugrik ki a reverendából“ és ottmarad a tradíciós homályú régi világban, bizonyára azok közé a nagy misztikus csodarabbik közé emelkedett volna, akikről a kabbalisztikus hívők feljegyezték, hogy „Istennél is jobban szerették Izraelt“.

*

Ebből a zsidószeretetéből támadt az a sok konfliktus, mely Szabolcsi Miksát folytonos, rettenthetetlen harcok hőisévé avatta. Bizonyos túltelített feszültség volt a lelkében, mely minden a zsidóságot érintő ügyben sokszor túlságosan is érzékennyé tette. Bármilyen jelentős vagy jelentéktelen támadás, mely a zsidóságot érte, kihozta sodrából és a legkiméietlenebb harcra hevítette. Sok támadást védett így ki és sok nagy szolgálatot tett így a zsidóságnak. Egy nagy és veszedelmes antiszemita akció, a hírhedt tiszzaeszlári pör sodorta őt a magyar zsidóság harci arénájára és a kipróbált harcos azóta mindig töltött tegezettel, felajzott ijással állott a porondon és gyakran ki-röpítette a nyilait akkor is, ha nem ragadozó karvaly vagy saskeselyű közeledett a láthatáron, hanem csupán csak egy ártatlan holló vagy varjú kezdett károgni a szürke levegőben. A harc volt az ő eleme és ezeket az állandó harcokat, amelyek a zsidó fórumot oly hangossá tették, sokan testvérei közül sem szerették. A higgadtabb vérűek felesleges energiapazarlást láttak benne és a zsidó érzékenység húrjainak hiábavaló túlfeszítését, ami a felekezeti közti érintkezésnek tán itt-ott ártalmára is lehet. De, akik közelről láttuk harcos alakját, amint buzogányos öklét a nagy és kis ellenség ellen emelte, biznyságot tehetünk mellette, hogy neki minden harca nagy és komoly ügy volt és ahol védelmi állásba helyezkedett, ott az ő szeme csakugyan veszedelmet látott.

*

De Szabolcsi Miksának még több volt a harca zsidókkal, mint a zsidóság ellenségeivel.

„És elkeserítették őt és gyűlölködének ellene a nyilak urai.“ Akiknek zsidó nyíl volt a kezükben, mind ő ellene röpítették ki, ő ellene, aki a zsidó vártán állott és testvéreiért viaskodott. Mi volt ennek a sajátságos és szinte megmagyarázhatatlannak látszó jelenségnek az oka? Mikor Szabolcsi Miksa fellépett, aratta éppen legdúsabb gyümölcsseit a másfél évtizeddel azelőtt lefolyt kongresszus, a magyar Izraelnek ez a katasztrófális szerencsétlensége, amely két táborra szakította a zsidóságot és nem is vallási, hanem politikai táborokra. Az egyik oldalon voltak „ortodoxok“,

akik teljesen távol tartották magukat a vallás minden gyakorlatától, a másik oldalon „neologok“, akiknek a neologság nem jelentett sem reformot, sem vallási haladást, hanem éppen csak pártnevet. És a zsidó pártok közt majd csendes, majd zajos versengés folyt és egy hosszú és mindenképp áldatlan közjogi harc emésztette a zsidó erőket és örölte fel a zsidó energiákat. Maga a zsidóság nem volt probléma sem az ortodoxoknak, sem a neologoknak. Képzeljük csak el, egyetlen egy felekezeti lapja — a zsidó élet vérkeringésének nélkülözhetetlen szerve — sem volt az akkori zsidóságnak, egyetlen orgánus sem volt, melyben zsidó kérdést lehetett volna szóvá tenni. Az ortodoxok ájtatosan gyártották a cipőkrém selpészachot és a neologok megelégedtek azzal, hogy tömegesen ki nem keresztelkednek. Ekkor jött az egész Európán átdühöngő zsidógyűlölet, amely nálunk Tiszaeszlár formájában lépett fel és a magyar zsidóságnak is lassan ébrednie kellett. Szabolcsi Miksa a legelső ébresztők közt volt és az ébresztőnek mindig tudatos vagy öntudatlan konfliktusa támad a felélesztettekkel, akik nem szívesen dörzsölik ki az álmodat szemeikből, különösen mikor a tétlen szenderegés olyan jól esik és olyan szépet lehet mellette álmodni... Mikor a nyolcvanas években felvetődött egy zsidó közmívelődési egyesület eszméje, egész vezeklő szóáradat indult meg az eszme felvetői részéről, hogy vajjon nem vétkeznek-e a civilizáció és a magyarság ellen. Úgy jelentették be a tervezett alakulást, mintha valami nagy bűnt követnének el, mintha szégyelnék a zsidó szó kiejtését és restelnék, hogy ilyen ideáik vannak. És Szabolcsi Miksa első ellenségei voltak a zsidók között az úgynevezett „liberálisak“, akiknek aggodalmaival szemben ki kellett küzdenie és át kellett vinnie a köztudatba az igazságot, hogy a zsidóság nem szégyen, a Tóra nem babona és a Talmud nem klerikálizmus.

*

Ugyanebben az időben küldte ki a Rabbiszeminárium első növendékeit és megvetette nálunk a magyar zsidó tudományosság alapjait. Szabolcsi autodidakta volt, nem dolgozott tudományos rendszerrel, előtte a cél lebegett: respektust szerezni a régi zsidó bölcsek írásainak és gyakran, mint éppen a szerkesztésében megjelent „Magyar Zsidó Könyvtár“ előszavában is, nyíltan bevallotta, hogy amit ő „a talmudból merít“, az nincs meg mindig a talmudban. Sok konfliktusa volt e miatt a tudósokkal, akik közül egyesek talán egyébként sem nézték jó szemmel, hogy egy autodidakta, se don, se von, se dr., se reb, csak publicista és lapszerkesztő, a zsidó tudományos autoritás nimbuszával áll a nagyközönség előtt. De bizonyos, hogy semmiféle tudományos könyv nem tette nálunk oly népszerűvé a talmudot, mint Szabolcsi belletrisztikus értékű „Gyöngyszemei“, amelyek az Egyenlőségnek legkedveltebb rovatát adták.

Szabolcsi Miksa Gyöngyszemei és egyéb írásai a tradicionális zsidóságot dicsőítették, ő maga nem volt híve semmiféle vallási reformnak és bár sok vallási ceremónián tultette magát, szerette és becsülte a konzervatív zsidóságot, mint a zsidó jövő rezervoárját, mégis állandó konfliktusban volt az ortodoxiával, amelynek különösen vezérei ellen a legkiméletlenebb harcot folytatta. Szabolcsi meg volt győződve, hogy a magyar zsidóság egyesülésének és az egyesülés útján való mérhetetlen megerősödésének csak az ortodox vezérek makacssága áll útjába és egész energiájával beledobta magát egy áldatlan harcba — a békéért. És nem az ő hibája, hogy eredménye csak az volt, hogy az ellentétek a pártok között még jobban kiélesedtek és a pártközi viszony szinte elkeseredett gyűlölködéssé fajult. Egyszer, mikor egy csendes, békés alkonyi órában együtt sétáltunk a Dunaparton, a Gellérthegy alján, bánatosan felsóhajtott: „Ki tudja, helyesen cselekszem-e, nem szélmalomharcot folytatok-e, nem hiábavaló-e ez az idegölő nagy küzdelem?“...

Aztán jött a konfliktusok újabb forrásául a cionista mozgalom. Szabolcsi örült azoknak az eredményeknek, amelyeket a cionizmus a külföldön elért, szerette a cionista irodalmat, költészetet, ő maga kultúrcionistának mondotta magát, szerette a fiatal cionisták zsidó önértetét, zsidó lelkesedését, lelkesedett Palesztina kolonizációjáért és a héber nyelv újjászületéséért. De ő még abban az időben élte ifjúságát, amikor a Bach-korszak-

ban nevelkedett zsidóknak még mindenféleképpen demonstrálniok kellett az ő hazafiasságuk mellett és még most is félt, hogy a magyar zsidóság helyzetét veszélyeztetni az itt-ott ártatlan nacionálista allűrökkel fellépő cionizmus. Pedig a mai magyar zsidó ifjúságnak a magyarság már vérében van, ma már nem kell külön hazafiassága mellett tüntetni, hiszen ez a generáció magyarnak született, magyar az anyanyelve, magyar a nótája, magyar a kultúrája, — most már csak a zsidósága szorul megmentésre. És senki sem örült ennek a mentési munkának jobban, mint Szabolcsi Miksa. És megtörtént, hogy Szabolcsi Miksa, aki szentföldi utakat szervezett, szentföldi útleírásokat írt, aki egy-egy cionista kolóniáról dicsénekeket zengett, akinek a „Hatikva“ cionista himnusz kedvenc dala volt, elkeseredett csatákat vívott a cionistákkal. És Szabolcsi Miksa, a zsidó önérzet régi harcosa, állandóan szembenállott a zsidó önérzet fiatal harcosaival.

*

Szabolcsi Miksa „a harc embere“ volt. Szerette a harcot magáért a harcért is, ami talán talmudista ősök öröksége lehetett nála. „A vita élesíti az észet“ — tartották a régi zsidó bölcsek, akik ápolták a „pílpult“, ha magáért a disputációért is. Természetes, hogy megragadta az alkalmat, ahányszor feléje dobták a kesztyűt és sohasem riadt vissza a tollal való mérkőzéstől. És a kesztyűt elég sűrűn dobálták feléje a mindent kritizálók, a fennállóan mindig fennakadók, akik a magyar zsidóság nem éppen ideális állapotán keseregve mindig Szabolcsiban és az Egyenlőségben, mint a magyar zsidó közélet megteremtőiben és irányítóiban keresték a bűnbakot. Szabolcsi Miksa munkája a zsidó történelem ítélőszéke elé tartozik, elhamarkodott dolog volna róla már most ítéletet mondani. De bizonyos, hogy senki sem volt az új magyar zsidóságra nagyobb hatással mint Szabolcsi Miksa és ha az ő működése fölött ítélünk, csak azt tehetjük a mérlegre, amit a viszonyokkal számolva, mint látható eredményt jegyezhetünk fel és nem amit bizonyos ideológia mellett mint esetleges lehetőséget elképzelni tudunk. Mikor és mennyire járt a helyes úton, azt a história fogja megbírálni, de bizonyos, hogy azon az úton járt, amelyet az ő meggyőződése szerint a magyar zsidóságra nézve a legjobbnak és a leghelyesebbnek tartott. Bizonyos, hogy a magyar zsidóság javáért való harcban örlődtek meg az ő idegei, a magyar zsidóság jogaiért való küzdelmében fogyott el életereje, a magyar zsidó kultúra teremtésében perzselődött el lelkének tüze, a magyar zsidó önérzet hevítésében lobbant ki szívének lángja. Bizonyos, hogy a legtöbbet tett ő a magyar zsidóságért: neki áldozta egész életét.

*

És mit tett a magyar zsidóság ő érte? Egy nagy életelszámoláskor nyíltan beszélhetünk erről is. A legtöbb, amit mondhatunk, hogy engedték élni. És mert a magyar zsidóság engedte élni, voltak, akik szemére vetették, hogy a zsidóságból él. És ez

volt az, ami legjobban fájt neki. Szabolcsi Miksa nagy tehetségekkel megáldott férfiú volt, ellenségei is meghajtották zászlójukat előtte mint elsőrangú publicista előtt. Ha nem köti a sorsát a zsidóság ügyéhez, talán valamelyik nagy napilapnak lett volna a tulajdonosa és fényes politikai karrier zenitjén állana. Hogy a zsidóság szolgálatába szegődött és ezzel mintegy örök szegénységi fogadalmat tett, — sokan irigyelték tőle és szemére lobbantották azt, ami a legtermészetesebb, hogy keze munkája után él. Hatalmas nemzetek sorsát intéző miniszterek és államférfiak munkadíjban részesülnek, ha érdemeikért külön szobrokat kaphatnak is, a zsidóság azonban, sajnos, még mindig alárendelt „mesubbod“-nak tartja azt, akinek az ő munkájával egzisztenciát biztosít. Papjait nem választja be sem előljáróságába, sem képviselőjébe, saját hivatalnokainak nem biztosít hátskört, tudósainál nagyobb tiszteletben részesít bárkit, aki bármilyen módon is bizonyos vagyona tette szert és egy Szabolcsi Miksának, aki ifjú-korától kezdve a magyar zsidóságért küzdött, sokáig küzdenie kellett, hogy a magyar zsidóságban érvényesüljön. (Még temetésén is hiába kerestük a fogat- és autótulajdonosokat, kik a „jelenvoltak“ közt szerepelnek minden gazdag zsidó civis temetésén és akiknek csak néhány percükbe került volna, hogy a nagy halottnak ezt az utolsó tiszteletet megadják). Az angol zsidók hetilapjának, a „Jewish Chronicle“-nek szerkesztője házat épített Londonban és parkos villát a brit főváros közelében. A magyar zsidók tizszer annyian vannak mint az angol zsidók, de mert nálunk még nem ment át a köztudatba mint Angliában, hogy minden becsületes zsidónak kötelessége a zsidóság ügyei iránt érdeklődni, — az évtizedeken át egyedül álló magyar zsidó hetilap szerkesztőjének munkáját gyakran nagy anyagi küzdelmek nehezítették meg. Nem építhetett házat, családját, önfeláldozó hitvese és nagytehetségű gyermekei, akiket úgy imádott, voltak az ő háza, nem ültethetett kertet, csak az Úr kertjét őrizte és boldog volt, hogy szolgálhatja a zsidóságot, ezt „a kemény nyakú népet“, amelyet úgy szeretett.

*

Sokszor úgy elgondoltam, milyen volna Szabolcsi Miksa, ha egyszer csak belecseppenne egy nagy milliós főnyereménybe és kiélhetné magát amúgy teljesen a lénye szerint! Hogy küldetné minden magyar zsidó családnak az Egyenlőséget — ingyen. Hiszen az ő célja csak az, hogy olvassák! Hogy szórna a pénzt a szegény magyar és idegen zsidók között és bizonyára külön nagy kolóniát is alapítana Palesztinában. Hogy szubvencionálna minden új zsidó irodalmi vállalkozást, hogy adná ki egymásután a magyar zsidó írók kéziratban heverő könyveit! És minden husvétkor nagy széderesteket rendezne az ország egész zsidósága számára, külön vonatokon hozná fel a vendégeket mindenfelől, hogy minden zsidó lássa, milyen

gyönyörűek, milyen poétikusak a mi zsidó ünnepeink! Volt az ő lényében valami nábobszerű, valami gavalléros adakozó kedv, amelyet azonban, sajnos, csak szellemileg érvényesíthetett. És mert nagy küzdelmek ingere nehezedett rá, olykor mintegy akaratlanul konfliktusba került olyanokkal is, akik maguk szinte az ő ideáljait valószínűsítették meg.

És itt egy fájdalmas lírai momentumot, életemnek egyik legfájdalmasabb emlékét, kell érintenem.

Tízestendei szoros együttműködés és igaz benső barátság után elváltak a mi utaink és volt idő, hogy pörbe kerültünk egymással. Érthető emberi okok és sajnálatos félreértések hozták magukkal, hogy Szabolcsi Miksa, aki pályám egyengetője volt, aki szeretet-sugalta túlzással mint „zsidó akadémiáról” írt rólam az Egyenlőségben mint munkatársáról, — szembe került később velem, mint a Mult és Jövő szerkesztőjével. És hadd elevenítsem fel itt azt az áldott órát, amely röviddel halála előtt ismét közel hozott bennünket egymáshoz. Levéllel hívott betegágyához és mikor beléptem a szobájába, alig ismertem meg az összeesett betegben az erős, zömök, harcos Szabolcsi Miksát. Telt orcái egészen beestek, homlokán sűrű ráncok, szemeiből a régi energia helyett bágyadt jóság sugárzott, az a meleg, hűsleges tekintet, amellyel oly gyakran simított végig valaha. Lesoványodott kezét fáradtan nyújtotta felém és én leültem fekvőhelye mellé és önkéntelenül ajkamra tolult a felkiáltás, melyet Ben Jáirról jegyzett fel a Talmud, mikor a sebekkel borított mesterét Ben Jocháit megpillantotta: „Oh jaj nekem mester, hogy így kell, hogy lássalak téged”. És mintha hallottam volna bensőmben a martír Ben Jochái akkori feleletét: Üdv és boldogság, hogy így láthatsz engem, mert a Tóraért, Izraelért lettem ilyen!”

És Szabolcsi Miksa íntett a családjának, hogy egy percre egyedül maradhasson velem. És két fáradt karját felém nyújtva megfogta a kezemet és megindulva, könnyezve szólt hozzám: „Édes fiam, most, hogy annyit szenvedtem és szenvedek, kétszeresen érzem, mit jelent az valakit megbántani, valakinek szenvedést okozni. Tévedés, félreértés volt és én érzem, hogy nekem azt jóvá kell tennem. Nekünk meg kell bocsátanunk egymásnak. Nekünk együttesen barátságban kell dolgoznunk a zsidóságért”. És ekkor agyamba villant a midrás, amely Jakób pátriarcha lelki nagyságának képét azzal az elbeszéléssel egészíti ki, hogy halála közeledtét érezve magához hívta és megkérte fiait.

*

És hogy a nagy harcos az örök béke útjára tért, koporsója fölött „kegyelet és igazság, méltányosság és béke csókolózott.” Akik ellen harcolt, azok is odaküldték fiaikat, hogy megsírassák egész Izrael halottját. Láttam cionistákat, akiknek könnyes volt a szemük és láttam zokogó öreg

ortodox zsidókat, akiknek sűrű könnyek hullottak hosszú, fehér szakállukra. A hivatalos, a formális gyász a zsidóságnak csak egyik partját mutatta, de akinek a szeme a távolba nézett, láthatta, hogy íme „egész Izrael háza megsíratja a tüzet, amelyet az Úr gyújtott”. Távoli városokban és apró falvakban kigyulladtak a gyász fátylaí, amelyeknek lobogó lángjából minden időkre maradnak legalább mécsesek, amelyek majd Szabolcsi Miksa örök emlékezetéért égnek.

Dr. Patai József.

SZABOLCSI MIKSA TEMETÉSE a nagy halottakat megillető tiszteletadással folyt le. Az első búcsúztatás Balatonfüreden történt a halott elszállítása alkalmából. A balatonfüredi ortodox hitközség rabbija és elnöke méltatták Szabolcsi érdemeit. A halott megérkezésekor, Kelenföldön, dr. Kiss Arnold budai főrabbi mondott szívhezszóló gyászbeszédet. A temetési szertartás az új rákosi temető halottasházában ment végbe, amely zsúfolásig telt meg fővárosi és vidéki gyászoló közönséggel. Lazarus, Quartin és a kórus megindító gyászzenei után elsőnek dr. Adler Illés beszélt, a család gyászát méltatta szívhezszólóan, de egyben egész Izrael gyászát is méltóan tolmácsolta. A gyászbeszédet dr. Szabolcsi Lajoshoz intézett megható szavakkal fejezte be, buzdítva őt, hogy az Egyenlőség szerkesztését átvéve, mint hivatott utód folytassa atyja munkáját atyja szellemében. Utána dr. Hevesi Simon mélyen járó emlékbeszéde következett, mely klasszikus történeti stílussal rajzolta meg Szabolcsi Miksa alakját, akiben volt egy-egy vonás a távoli zsidókat egyesíteni akaró Chiszdai Ibn Saprutból, a szerelmet és válást megéneklő Jehuda Haléviből, az útleírásokat adó Tudelai Benjáminből, a zsidóság jogaiért küzdő Jozelmann stadlanból, a zsidó hírszolgálatot levelekkel végző Leo-de-Modenából. A zsidó história különböző profiljai rajzanak élénk, ha Szabolcsi Miksa egyéniségét akarjuk ábrázolni. Dr. Mezei Mór, az Izr. Országos Iroda elnöke, a kongresszusi zsidóság nevében búcsúztatta Szabolcsit, kiemelve, hogy bár hivatalos minőségében csak a zsidóság egyik partja nevében szólhat, de ezúttal meg van győződve, hogy az egész magyar Izrael gyászát fejezheti ki. Winterberg Gyula udvari tanácsos, a Pesti Chevra kadisa elnöke, mély poétikus lendületű gyászbeszéde tartalmában és formában egyaránt méltó módon búcsúztatta a nagy halottat. Dr. Neumann Ede nagykanizsai főrabbi az Országos Rabbí-Egyesület nevében mondott szívetmegindító, magvas tartalmú búcsúztatót. Dr. Mezei Ernő az Újságírók Egyesülete nevében, de egyben az Egyenlőség szerkesztősége nevében is vett búcsút, méltatva Szabolcsi Miksát elsősorban mint publicistát és azonfelül mint a zsidóság harcosát. Végül dr. Lederer Sándor a Szabolcsi Miksa legszűkebb baráti köre nevében vett búcsút lendületes szavakkal a halottól, akit a kórus gyászzenei közben kísérték a Chevra által kijelölt dízsírhoz, ahol dr. Feldmann József ceglédi főrabbi a vidéki hitközség nevében mondotta az utolsó szívhezszóló gyászbeszédet, amely után Szabolcsi Miksát könny és zokogás közt átadták az örök nyugalomnak.

GUTTMANN MÓR: ZSIDÓ MISZTIKUSOK

— A ZÓHÁR UTÁNI KOR —

Az ókori miszticizmus a Zóhárban érte el legmagasabb fellendülését. A Ben Jochai iskolája után következők csak epigonok voltak, kik a mester nagyszerű nivóját megközelíteni is alig tudták. Nehéz megállapítani ennek az apálynak okát. De talán nem járunk messze az igazságtól, ha a miszticizmus senyvedését annak a nagy nemzeti szerencsétlenségnek tudjuk be, mely a zsidó népet függetlenségének elvesztésével érte. A megváltozott viszonyok új feladatok elé állították a népet és annak vezetőit. A miszticizmus helyét a nyílt tudomány, a tóra tanulása és művelése foglalta el. Ennek a helyzetváltozásnak oka szoros összefüggésben van azokkal a lelki diszpozíciókkal, melyek e két különféle tudomány, a nyílt és titkos tudomány fejlődési dominánsai. Amint már egy alkalommal kifejtettük, a vallás két formájában lép mindig elénk: társadalmi és egyéni formájában. Az egyéni vallás, mely a miszticizmusban ölt látható testet, bizonyos mértékben forradalmi jellegű és pszichológiai végoka szomjas

O. Herschdörfer :

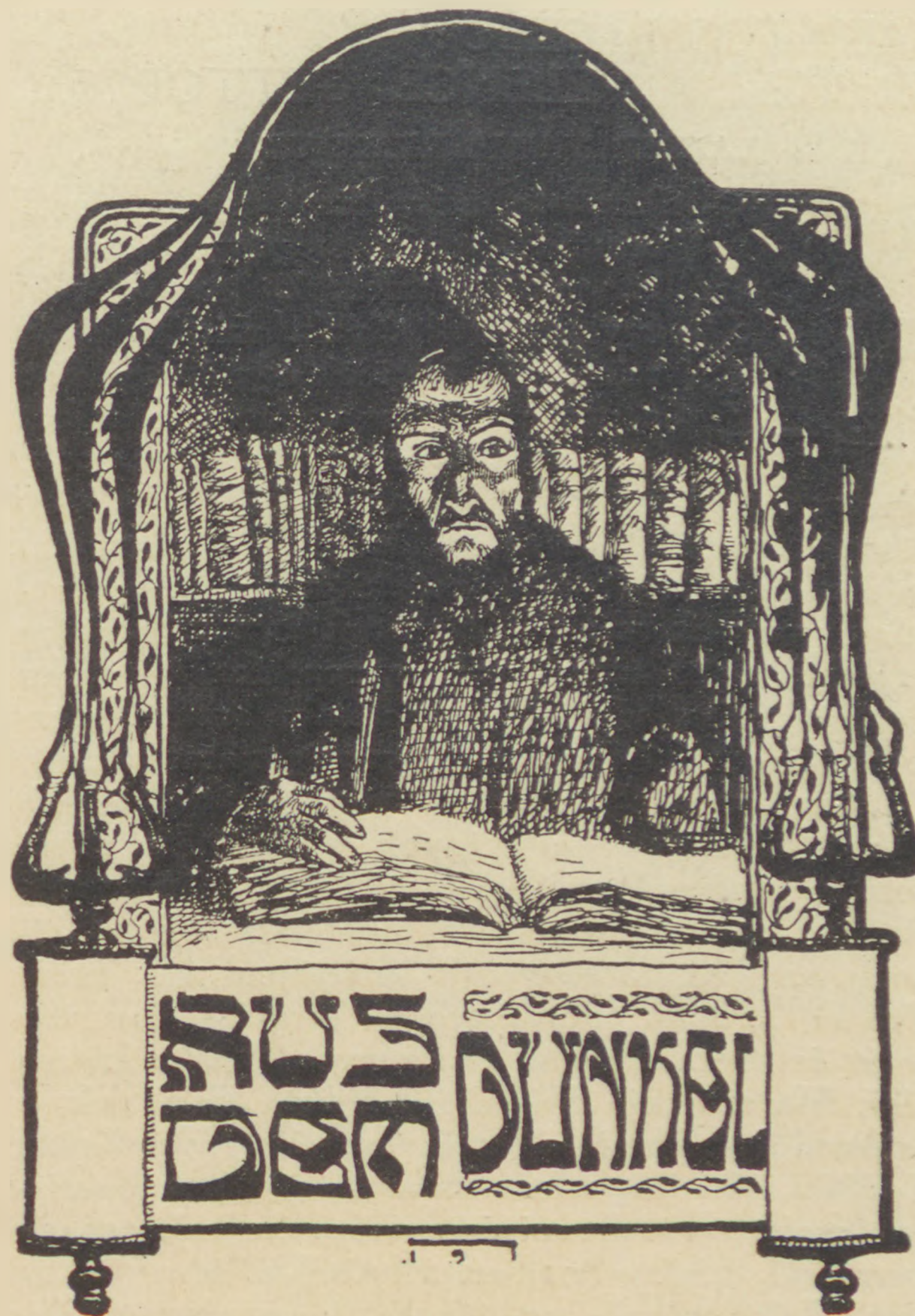
„A harag dalai“ (Lieder des Zornes).
Illusztráció Bialik verseinek német fordításához

vágyakozású lelkek lázongása a dogmás és szabályos vallás uralma ellen, mely akarva nem akarva hideggé merevíti a lelket és leszállítja a lélek legnagyobb érzését, az „Istenmegérzést“ arról a végtelen magaslatról, mely őt megilleti és bebéklyőzza a mindennapi élet szürkeségébe. Ezek a nagy lelkek, akik nemcsak apai örökségkép kapják az Istent, hanem minden pillanatban, a kabbalisztikus kifejezést használva, szülik Istent, akik minden pillanatban megérik Istent, ezek lelkük ünnepi pillanataiban elhagyják a tömeget és annak vallását, megteremtik a maguk Istent és vele élők lelkük nagyszerű nászát. A miszticizmus így revolúció a szabályzott, rendszeresített társadalom által szentesített normák ellen, mely revolúció születését okvetlenül kell, hogy megelőzze — a szellemi élet törvényei szerint — a szabály, a szisztéma uralmának virágzása. Amíg a zsidó állam élt és az állami élet, mely a nyílt tanon alapult, rendes medrében folyt, okvetlenül jelentkeznie kellett a miszticizmusnak, a szabályok ellenhatásaként. Fellepett eleinte, mint profétizmus, mely mindig az egyén tiltakozása volt az állammal szemben. Később a profétizmus hanyatlásával a miszticizmus lépett helyébe. A mondottakból logikai következetességgel folyik, hogy mielőtt az állami élet összeroppant és a nemzet végpusztulásnak nézett elébe, a nemzet életerős egészséges ösztöne megérezte, hogy a szellemi forradalmak ideje lejárt, hogy minden egyéni akarat és gondolkodásnak háttérbe kell szorulni a nemzet nagy, örökkévaló érdekei előtt s csak egy út van, amelyre a nemzet léphet s csak egy irány van, amely a nagy pusztulásból kivezetheti és a nemzeti életet megmentheti: ha minden erejét egy pontban koncentrálja, ha az egységet és összetartozást legalább idealiter igyekszik megvalósítani és általános, mindenkre érvényes és vasszigorral keresztülvitt szabályokkal és törvényekkel a nemzeti egységet belülről és kívülről manifestálja. Ebben a nagy törekvésben a nemzet minden fia találkozott és ennek természetes következménye lett a miszticizmusnak, mint az individualizmus inkarnációjának háttérbe szorulása. A nemzeti élet konzolidálódásának ideje így összeesik a nyílt tan nagyszerű virágzásával és a miszticizmus hanyatlásával. A Zóhár utáni korban csak elvétve foglalkoznak e tudománnyal és többször találunk rá példát, hogy neves tudósok vonakodtak beavattatni magukat a miszticizmusba. A tudomány így csak szóbeli tradíció útján élt tovább s nagyobb körben nem terjedt. Egynéhány nagyobb munka azonban ebből a korból is fennmaradt. Egyik sokat emlegetett és kiváló munka: a Szefer Jeczira, a Teremtés könyve. A mű alapjában véve csak a Zóhár ismétlése, ha lehetséges még lapidárissabb stílusban és héber nyelven. Teljesen a Zóhár gondolkörében mozog, a Zóhár terminológiájával dolgozik és a zóhári fogalmakat fejtegeti. Keletkezésének ideje ismeretlen, maguknak a kabbalistáknak

nincs a mű írójáról kialakult véleményük. Az ókorból maradt kabbalisztikus írások közül valók a Pirké Rabbi Eleazar, amelyek bár nem szigorúan misztikus tartalmúak, de igen sok súlyos és mélyenjáró misztikus gondolatot tartalmaznak. Szisztématikus misztikus munkák az ókorból még a Bahir, Kone, Henoch könyve és a Raziél angyal könyve. Mindezek keletkezési ideje bizonytalan, úgyszintén írójuk neve is homályos, de maguk a művek sem oly nagyjelentőségűek, ha a Zóhárral állítjuk szemben. Közös jellemvonásuk, hogy mind a zóhári iskolából valók, a kutató szem előtt világosan látszik, hogy nem önkényes fantáziálás termékei, hanem valamennyien egy tudományos diszciplína lecsapódásai közös alappal és egy gerinccel, hol csak egy némely részletben mutatkozik eltérés.

A talmud utáni korszakból kevés írott emlékünkből maradt. Csak imitt-amott akad egy-egy írásos töredék. Így Hay gaon reszponzumaiban foglalkozik egy hozzáintézett kabbalisztikus kérdéssel, de szintén csak nagyon röviden. Kiváló mívelője volt a nagyon tekintélyes hírvű Rabbi Mose ben Nachman, ki kabbalisztikai gondolatait a tórához írt kommentárjában fejté ki. A miszticizmus aztán megint ott kezdett újabban virágzni, hol a népelet konzolidálva volt már, békében és jólétben élt és a szellemi élet terén már elsőrangú szerepet játszott: Spanyolországban. A miszticizmus művelői között elsőrangú helyet foglal el Gabirol, kinek remekműve, a Meqor Chajim a középkori sbbolasztikus filozófia bibliája lett, gondolkodásának alaptételeit a kabbalából vette át, melyhez hasonló jelenséggel Spinozánál találkozunk. Ibn Ezra szintén nagy tudósa volt a miszticizmusnak. Spanyolországban általában a miszticizmus láthatatlanul teljesen hatalmába kerítette a zsidó életet és gondolkodást és mert direkte nem lehetett a népbe bevinni, indirekte tették meg.

A miszticizmusnak már oly fölényes helyzete volt az akkori zsidóság életében, hogy már hegemóniára törekedett s minden más gondolatirányt ki akart zárni. Ez volt a pszichológiai tudományos alapja annak a rettenetes harcnak, mely Maimonides ellen megindult. Minden külső körülménytől eltekintve, a harc alapjában véve a miszticizmus, a par excellence zsidó filozófia harca volt idegen szellem, a görög filozófia ellen, amely, sajnos, nem járt a kívánt eredménnyel, amennyiben a görög filozófia mégis beférközött a zsidó életbe. A spanyol gólusz után a miszticizmus onnan elvándorol a zsidókkal új hazájukba s így lassan-lassan egész Európában elterjedt és művelőkre talált. Franciaországba a kalonimidák hozták be, kik a zsidó élet terén évszázadokon át a legnagyobb szerepet játszották. Németországban és a mai Itáliában szintén otthon volt. Itáliában lépett volt fel a híres Abraham Abulafia, ki messiásnak is kiadta magát és a pápát is meg akarta téríteni. Tanítványainak száma rengeteg volt s bár e mester

O. Herschdörfer:

„A homályból“ (Aus dem Dunkel).
Illusztráció Bialik verseinek német fordításához

ki lett közösítve, tanítványai méltó helyet foglalnak el a misztikusok körében. Egyik leghíresebbje Joszef ibn Giktalei, kinek műve Saare Ora, az első tudományos igényeknek is megfelelő szisztématikus kabbalista munka. Ehhez hasonló nagyszerű alkotás Mose Cordavero munkája, a Pardesz Rimonim, mely már helyes alapossággal és részletességgel, mondhatnók teljes rendszerességgel adja a miszticizmus filozófiáját. Természetes, nem terjeszkedhetünk ki részletesen mind e művek méltatására, úgyszintén nem említhetjük fel a miszticizmus minden művelőjét, mert ez a kor úgyszólván csak átmenet volt, csak előkészület egy jövőbeni ember számára, ki rövid néhány esztendő földi életében e gondolkodás egyik legnagyobb épületét alkotta, mellyel évszázadokkal előre mutatta az utat híveinek. E férfiu Jicehak Luria Askenázi volt, kinek életével és munkájával a legközelebb foglalkozunk.

Olvasóink figyelmébe! Nagy szolgálatot tesznek olvasóink lapunknak, ha bevásárlásaik vagy megrendeléseik alkalmával a hirdető cégeknél lapunkra hivatkoznak.

LAKATOS LÁSZLÓ: JELENET A VELENCEI GETTÓBÓL

— RAINER MARIA RILKE UTÁN —

Velencének ama részében, amelyről beszélek, csak szegény, köznapi hangokat ismernek, a napok egyformán múlnak, mintha csak mindegyik közülök egy és ugyanaz a nap volna és az énekek, miket ott hallani, növekedő panaszok, amelyek nem szállnak fel, hanem lobogó füstként pihennek az utcák felett. Mihelyt alkonyodik, mindenféle settenkedő népet találni ott és számtalan gyermek számára a piacok és a szűk, hideg kapuk jelentik az otthont, cserepekkal és tarka folyósüveg hulladékaival játszanak, amiből mesterek szerkesztették a San Marco szigorú mozaikjait.

Nemes ember ritkán jó a gettóba, legfeljebb akkor, amikor a zsidó lányok a kútra mennek, láthatni olykor egy feketébe öltözött, köpönyeges álarcos alakot. Némelyek tapasztalásból tudják, hogy ez alak köpenyének redőjében tört hord. Valaki állítóan holdfényben meglátta az ifjú arcát és azóta azt állítják, hogy e fekete karcsú alak Marcantonio Priuli, fia Nicolò Priulinak, a provveditorenek és a szép Catarina Minellinek. Tudják róla, hogy Isac Rono házában kapualjában szokott várakozni és azután, ha minden elcsendesül, ferde vonalban áthalad a téren és az agg Melchisedech-hez tér be, a gazdag aranyműveshez, akinek sok fia és hét leánya és fiaitól és leányaitól sok unokája van. Legifjabb unokája

Otto Herschel (Lemberg):

Előimádkozó

Eszter, agg nagyatyjához simulva várja a fekete alakot az alacsony, homályos szobában, ahol sok fénylik és izzik és selyem és bársony enyhén borul az edényekre, mintegy azért, hogy azok telt, aranyos lángját oltsa. Ezüstösen himzett párnan ül Marcantonio az agg zsidó lábánál és úgy beszél Velencéről, mint egy meséről, aminek teljes párja soha és seholsem volt. Csodálatos látványosságokról beszél, a velencei hadsereg csatáiról, idegen vendégekről, festményekről és faragott képekről, a mennybemenetel ünnepnapjának „Sensa”-járól, a farsangról és anyjának, Catarina Minellinek szépségéről. Számára mind e dolgoknak hasonló az értelmük, hatalom és szerelem és élet különböző kifejezése. A két hallgató számára mindez idegen, mert a zsidók szigorúan kizárva minden érintkezésből és még a gazdag Melchisedech sem lép sosem a nagy tanács területére, noha ő mint aranyműves és azért is, mert általános tiszteletnek örvendezett, ezt is meg merhette volna cselekedni. Az öreg hosszú élete alatt hősorsosainak, kik valamennyien mint egy apát, úgy érezték őt, sok kedvezményt megszerzett a nagy tanács részéről, ám sok visszaesést is kellett megérnie. Valahányszor balsors érte az államot, a zsidókon álltak bosszut ezért. A velenceiek pedig sokkal rokonibb szelleműek voltak, semmint, hogy más népek módjára a zsidókat a kereskedelembe használták volna fel. Sarcokkal sanyargatták, javaikban megrabolták őket és mindinkább megszorították a gettó területét úgy, hogy a családok, akik az inségben termékenyen gyarapodtak, arra kényszerültek, hogy házaikat felfelé, egyiket a másik tetejére építsék. És városuk, mely nem a tenger mellett fekszik, így lassanként megnőtt az égnek, mint egy másik tengernek irányában és a kút körüli téren a meredek épületek úgy emelkedtek, mint egy óriástorony falai.

A gazdag Melchisedech nagy korának csodálatosságában különös javaslatot tett polgártársainak, fiainak és unokáinak. Ez apró házaknak, amelyek számtalan emeletekben tolultak egymás fölé, mindig a legmagasabbikán akart lakni. Szívesen teljesítették e furcsa kívánságát, mert hiszen amúgy sem igen bíztak már az alsó falak horderejében és fent oly könnyű köveket helyeztek el, hogy a szél észre sem látszott venni a falakat. Az aggastyán úgy esztendőnként kétszer, háromszor hurcolkodott és Eszter, aki őt nem akarta elhagyni, mindig vele volt. Végre is oly magasan voltak, hogy ha lakásuknak szűkösségéből kiléptek a lapos tetőre, homlokuk szintjén már egy másik ország kezdődött, melynek szokásairól az öreg homályos szavakban, félig zsoltárosan énekelve beszélt. Most igen messze volt az út hozzájuk fel; sok idegen életen, meredek és csuszamlós lépcsőfokokon, zsörtölődő nőkn és éhező gyermekek túlságos sokaságán át vezetett ez az út és sok akadálya minden érintkezést kor-

látozott. Marcantonio sem érkezett már látogatóba és Eszter alig is érezte az ő hiányát. A sok órán át, míg együtt voltak, oly nagyon és oly hosszan nézte hiszen őt, hogy most úgy tűnt neki, mintha az idegen akkor az ő sötét szemébe zuhant és ott meghalt volna és mintha most benne, magában Eszterben, egy új, örök élet kezdődne, amelyben amaz, mint keresztény hitt is. És fiatal testében ez új érzéssel napokig állt a háztetőn és a tengert kereste. De bármily magas is volt ez az otthon, eleintén csak a Palazzo Foscari tetőívét lehetett észrevenni, valamelyik tornyot, egy templom kupoláját, egy távolabbi kupolát, mely mintha a fényben fázott volna és azután a nedves, reszkető ég pereme előtt árbocoknak, gerendáknak és rudaknak egy rácsát.

E nyár vége felé az öreg, noha a lépcsőjárás már nehezebbre esett, minden ellenkező tanácsnak ellenére, újra hurcolkodott, mert új hajlékot építettek, az összes régiék fölébe. És mikor ily hosszú idő után Esztertől támogatva, újra a téren átment, sokan toltak köréje és tapogatózó keze fölé hajoltak és sok dolgokban az ő tanácsát kérték. Mert úgy tűnt önekik, mint egy halott, ki sírjából felkelt, mert valamely idő beteljesedett. És így is látszott.

A férfiak azt beszélték neki, hogy Velencében felkelés van, veszedelemben a nemesség és rövid időn belül lehullanak a gettó határai és mindannyian az egyenlő szabadságnak fognak örven-dení. Az öreg semmit sem válaszolt, csak intett, mintha mindez és még sokkal több más is, mind régtől fogva ismeretes volna előtte.

És Isac Rosso házába lépett, melynek csúcsán volt az ő új lakása és egy félnapig felfelé haladt oda. És ugyanezen a napon, ugyanebben az órában egy a népből való nő szöke és gyengéd gyermeket szült. Mikor pedig a gyermek anyja magához tért vala, Eszter magához vette a gyermeket és karján kivitte a háztetőre és a gyermek nyitott szemébe először fektette bele az egész aranyos eget.

Leírhatatlan tisztaságú őszi reggel volt. A dolgok szinte fény nélkül homálylottak és csak egyes röpködő világosságok szálltak le rájuk, mint nagy virágokra, egy darabig megpihentek és azután az aranyvonalú kontúrokon túl kibegtek az égbe. És ott, amerre eltűntek, e legmagasabb helyről látni lehetett azt, mit senki még, a gettóból való nem látott — csendes, ezüstös fényt: a tengert. És csak most, hogy Eszter szeme megszokta e pompát, a tető szélén, egészen elől, észrevette Melchisedechet.

Az aggastyán kitárt karokkal felemelkedett és homályos szemét arra kényszeríté, hogy a lassan bontakozó nappalba tekintsen. Karja magas tartásban maradt, homloka sugárzó gondolatot hordott; olyan volt, mintha áldozna. Azután mindinkább előrehajladozott és az öreg fejét a rossz, sarkos kövekhez szorítá.

Abraham Neumann (Zakopane) :

Tél

De a nép lent állt a térségen egybegyülekezve és felfelé tekintett. Egyes mozdulatok és szavak emelkedtek a tömegből; ám ezek az egyedül imádkozó aggastyánt el nem érték.

És a nép a legidősebbet és a legifjabbat, mintegy a felhőkben látta. De az öreg folytatá, hogy büszkén felemelkedett és alázatban megtört, jó időtartamig folytatta így.

És a tömeg odalent megnőtt és szemével el nem bocsájtá őt.

— Vajjon a tengert látta-e meg, vagy Istent, az Örökkévalót az ő dicsőségében? — némán ezt kérdezték egymástól.

SOMLYÓ ZOLTÁN: AZ ÉHEZŐ

Este van, este van, nem látom szájamat.
A nyelvem, a nyelvem fogamra ráragad.
Torkomra, torkomra korbácsok vágódnak,
Gyomromban éhségnek fogai rágódnak.

Szemeim, szemeim lámpása kilobban.
Kenyérre, kenyérre gondolok titokban,
Tíz ujjam, tíz ujjam úntalan tapogat,
Nem lelek, csak követ, megfagyott lapokat.

Kezeim, kezeim kinyílnak — hiába!
Nyírkot és könnyeket lelnek e világba,
Körmeim köveknek tövébe mélyednek,
Legmélyin fekszem én ennek az életnek.

Nyujsatok, nyujsatok testvéri tenyeret!
Adjatok, adjatok egy falat kenyeret!
Reggelre, reggelre meghalok étlenül. —
Borzalom, borzalom néznetek tétlenül...

ABÁDI IMRE: EGY JUDEAI HÁZBÓL

Ez öreg Efraim nevét szintén feljegyeztem annakidején, hogy meg ne feledkezzem róla valahogy és midőn felvonultatom magam előtt a judeai reneszánsz legendáinak és történeteinek szereplőit, meg kell állapodnom az Efraim alakjánál, hogy elmondjam az ő életének meghatóan szép történetét. De tán még soha nem éreztem a szó kifejezőképességének a szegénységét annyira, mint e pillanatban és ahogy elfog az ösztönös vágy, hogy valami finom, érzékeny zeneszerszám húrjain adjak kifejezést annak a hangulatnak, mely az Efraim életébe való elmerülésemkor elfog, a régi keleti hárfások jutnak eszembe, akik a bánat, a remény, a gyász, a vigasz meg a diadal indulatait zengték húrjaikon a fejedelmek meg a királylányok előtt.

Gondolom, Beethoven mondta, hogy a zene olyan magasrangú művészet, melynek tökéletessége még a filozófiát is felülmulja és hogy nincs még művészet, mely az emberi érzelmeknek és hangulatoknak: tehát az életnek, annyira a mélyére tudna hatolni, mint a zene. Ha ez igaz, úgy talán legméltóbban mint zeneköltő nyilatkozhatnám meg az Efraim életéről. Tán egy sötét, félelmetesen gomolygó felhőóriást érzékeltetnék, mely aztán egy szelíd, ezüstösen tündöklő bárányszerűvé finomul és mosolyogva úszik a végtelen felé... De nem vagyok muzsikás, csak a néma papiros, a szürke szavak adtak nekem; csak ezekkel a szerény eszközökkel szólhatok tehát az Efraim életéről és azt, mint egy cifrártlan, de nemes virágszálat — a bölcsesség és az örök virágzás földjéről — átnyújtom Önöknek. Szeret-

ném, ha az önök ajkát is kellemes mosolyra vonná, ha az önök szívét is felüdítené.

2.

A földszintes szobában szokatlan fényár és csönd. Holnap a tavaszi szabadságünnep első napja és hozzá szombat is. A tisztaság üde, friss színét mutatja minden: a kredenc szélén fehér, horgolt csipkés vasalt futó, egy karosszék támláján patyolatpárna, az asztalon öröklött, menyasszonyról menyasszonyra szálló ezüstök, aztán nehéz, mélyen lenyúló damaszabrosz, mely csak egyszer-kétszer kerül elő évenként és amelynek selymesen fénylő virágábrái az elmúlt ünnepesték halvány visszfényei talán. Egy öblös üvegben a Karmel haragvóan bíboros leve, köröskörül gondosan megtörülgetett talpas poharak. Nesztelen csönd. Egy asszony ül az asztal mellett, imakönyv van előtte, fején fehér főkötő, mely alól egy gyöngyös ezüstös himzésű bársonyszalag széle csillan ki. Olykor felpillant könyvéből: jönnek-e már, aztán tovább olvassa az ünnepi strófákat; hosszú szempillái elfödik szeméit; arcán a napi lázas készülődésnek a pirjából még ott van valami; mindennel elkészült, mindenről gondoskodott, két pohárral többet állított az asztalra, mert a férje, Efraim, bizonyára most is hoz a templomból vendégeket, mint máskor... Kint a narancsfák nászheti már elteltek és a levelek megtermékenyült ágyékában fejlődni kezd a gyümölcs. A narancsvirágok nehéz illatának terhe alól tehát már felszabadult a virágoskert, melynek egybeolvadt sötét esti szőnyegéből csak itt-ott mosolyog egy-egy fehérebb szíromzatú virágcsoport. A nyitott ablakon egy zúgó esti pille kábul be a szoba fényébe, elrepül a finom csillogó poharak fölött és amint a szélüket megüti, a nesztelen csönd végtelenségéből egy halk zengésű zsolozsmát visszhangoz valamennyi...

3.

Igy várta a férjét mindig, minden évben, csak éppen hogy az elmúlt évek ünnepesti fényében a haja feketén ragyogott, a keze gömbölyűbb volt. Hány ilyen ünnep is van már mögöttük? Hányszor is nyitottak azóta a narancsfák, hányszor is? Lea asszony eltűnődött a díszkötésű könyv fölött, melynek szélén megbarnult már az aranyozás. Ma is ugyanolyan bor van az asztalon, ma is csak annyi gyertya ég, a

Rechobot palesztinai kolónia látképe

Abádi Imre felvétele

kert is ugyanazokból a kelyhekből tömjénezt és ma is lesznek vendégek az asztalnál, de azok a régi esték mégis mások voltak. Lea asszonyhoz visszatértek a derűs-hangos ünnepesti képek, Lea asszony emlékezett: Az Efraim hazatéréseinek fiatalos kedvű, dudolósos perceire, a fiával, Rubennel, aki akkor még iskolába járt; a zajos bevonulásukat követő, hangosan elcsattanó csókokra . . . az ünnepesti lakoma után versengve, mámoros kedvvel énekelt zsoltárokra, melyben a Rubengyerek harsány szopránjával túlszárnyalta a többieket . . . egyszerre csak az apja leeresztette a hangját, a két vendég is elcsendesedett és amint a fiú hangja egyedül csengett tovább az intim társaság fölött, az apja szótlanul, a gyönyörködés mosolyával hallgatta egy ideig, majd a vendégekhez fordult: „Az én hangom, az én gyerekkori hangom, szakasztott az enyém, mintha csak magamat hallanám abból az időből, mikor a kórbán énekeltem“. Így mondta az öreg, mintha tegnap mondta volna. És az általános csendben eltűnődött, majd újra rázendített egy stófára, aztán az „afikoman“ után nézett, melynek kötelező elfogyasztása után a lakoma véget érne, de a félretett, a hagada felolvasása előtt félretett laskadarab eltűnt, egy csintalan kéz észrevétlenül elrejtette. „Lea, te dugtad el?“ — kérdezte Efraim, mire Ruben elnevette magát. — „Hej, betyár, add elő hamar!“ „Mit kapok?“ — kérdezte a fiú. — „Na, mit, mit szeretnél?“ „Amit már kértem tőled, de nem vettél.“ „Mi az?“ „Egy hegedű.“ „Már megint azzal a hegedűvel jössz?“ „Igen apám, vegyél nekem egy hegedűt, egy olyan hegedűt, amilyen a Leviné.“ „Minek az neked fiam? Nincs neked arra szükséged, gazdálkodó lesz te belőled, te vagy a mi egyetlen örökösünk.“ „De azért hegedülhetek.“ „Hisz van is már neked, csináltál egyet.“ „Az nem igazi hegedű, nem jó.“ „Dehogy nem. Mutasd csak, no mutasd a vendégeknek“ — biztatta az apja, mire a fiú lehajtotta a fejét az asztalra és nyöszörgött —: „Az nem jó, az nem igazi, a hangja nem igazi . . .“ És elő kellett keresni az önkészítette hegedűjét, mely a kredenc sötét aljából a díszes ünnepesti asztal fényárjába került; a vendégek ámulva kapták fel és csodálkozva forgatták az ügyes tákolmányt, melyet a fiú példátlan türelemmel — amilyet csak az olthatatlan sóvárgás tarthat ébren — vékony deszkácskákból farigcsált és ragasztott össze . . .

Hányszor is hoztak azóta virágot a narancsfák, hányszor is? . . . Rubenből maholnap híres ember lesz, szárnyra kapja nevét a világhír, a gyerekkori hegedűjére, a széderesti jelenetre aligha emlékszik ő már. De velük, a szüleivel megöregedett, akárcsak az a két fa a kapubejárat előtt, intim, csillogó, családi legendává nőtt és Efraim, ha beszél a multjáról, a fiatalságáról, meg a fiáról: életkoronájának tündöklő és bánatosan ragyogó ékkövei közül ezt nem hagyja ki egyszer sem . . .

Jemeni zsidó munkásleány Palesztinában a rechoboti népünnepélyen

4.

Lépések, az emlékezés fonala megszakad az imakönyv fölött: az öreg Efraim belép a vendégeivel, halkán, öregesen hangolni kezdi a torkát a husvéti és szombati dalokhoz, tölt a talpas poharakba, melyekben a sötétlően bíboros nedű egy kissé felderül s mintha mindenki előtt egy kis lámpás gyuladt volna ki bennük, alsó, átetsző pirosságukban mintha egy mécses lángja izzanék, az emlékezés mécseséé: A régmúlt századok történetének mély kútjába pillant Efraim s mennyi keservet, mennyi vándorlást és örömkönnyet lát abban a saját életéből: Nem a nyomor üzte őt el a szülőföldjéről; a gúnyt, a megbélyegzettség béklyóit, a gyűlölködés szekaturáit alázatosan viselte ő is, a boldogulása elé gördített nehézségekkel birkózott volna szívesen, de azt a tébolyító sikolyt és jajveszékelést, mely négy sírból kiáltott hozzá, nem volt képes elviselni és azt az utcát se tudta járni, amelyen lemészárolt testvéreinek és szüleinek véres hulláit széjjelszorták; ha végig kellett mennie rajta, a fájdalomtól megroggyant és nem egyszer feküdt ajultan az utca porában. Éjjelenként, mikor elült a nappal lármája, a martírsírokból kikelt a jajok kórusa

és behatolt hozzá; felriasztotta nyugalmából, mint a bánatos vihar, mint a hosszasan, elmélyülve siránczó szellő, mely szívének emésztő kínlángocskáit élesztgette.

Efraim fiatal volt még, húsz éves, de a lelke megérett, egy századdal öregedett a szenvedésben, az egyedülálló, árva gyereke ember nehéz gondjaiban. Efraim elhagyta szülővárosát, egy távolabbi városba gyalogolt, hogy megenyhülne és megszabadulna a rémnapok emlékeinek nyomasztó légköréből. De annak a városnak a levegője is fojtogatta a szívét, úgy érezte, hogy azok a sírok ott is túlságosan közel vannak hozzá. Messzebb kell mennie, messzebb — gondolta Efraim —, hogy a halottak emléke minden jajszótól, minden salaktól és borzalomtól elszakadva és megtisztulva éljen a lelkében. Messzebb, messzire... És kezében egy akácról tört pálcával, egy vörös-csíkos ingben meg egy szürke, kopott könyökű kabátban elindult Efraim az enyhülést, az új életet ígérő messzeség felé. Ment, ment törhetetlen kitartással s mikor a kenyere elfogyott, a könyörülő emberi szív szárnyai vitték tovább, egészen a Szentföld partjaiig. Efraim itt kilépett a partraszállító bárkából s mintha a Lethe vizén kelt volna át, megkönnyebbülve sietett Jeruzsálembe, az ősi szentély szürke falához, de amint eléje járult, nem kellett ám cipőjét levetnie, mert hisz a Szentföldig leszakadt róla az is. Így érkezett meg Efraim Jeruzsálem városába: üres zsebbel, egy lehántott akácfabottal és mezítláb. Akkor még nem volt annyi jó munkaalkalom Jeruzsálemben és a szennyes és keserves munkától sem volt szabad visszarettennie annak, aki pénzt akart látni a kezében. Efraim nem is válogatott és valóban egy külön regényt adna annak az első ötszáz ezüstnek a története, amellyel Efraim mai házának és ültetvényének telkét első részletben kifizette. És ekkor kezdődött az Efraim igazi élete, szent és nemes küzdelme a műveletlen, kopár talajjal. De Efraim megharcolta már harcát az étellel, a karja megacélosodott a másoknak végzett munkától s most, hogy a maga gazdája lett, ettől a tudattól még jobban megerősödött, a szíve pedig megenyhült.

A pusztta telek közepén megállt Efraim az ásójára támaszkodva, homlokán feltolta a kalapot, sóhajtott egyet, aztán beleeresztette az ásót a földbe, ásni kezdett, buzgón hánnya a porhanyós hantokat egymás mellé és a barna humusz terjengő szagától mámoros lett a lelke, majd elérzékenyült, leült a földre és hívni, szólni kezdte ártatlanul elvérzett szüleit:

— Apám, föld, földet vettem! Álmodtatok ti erről a getto szomorú homályában? Apám, föld, egy darab föld, amelyen én vagyok az úr!

Efraim hosszasan sirt e friss rögek fölött, melyek mohón itták be a forró könnyeit:

— Anyám, ha te ezt láthatnád, ha te ezt mérhetted volna!...

5.

És ennek az órának, amikor az első ásóvágás és csákányütés perceit a szüleinek szentelte, emléket állított Efraim: két eukaliptusz-fát a telek bejárata elé. És ez a két fa, mely akkor karcsú, lenge törzsével, üdén zöldelő lombfejjel tekintett a magasba, ma úgy hat, mint két megvénhedt óriás, lenyúló, vállraboruló hajzattal és térdig erő, ezüstösen szürkélő szakállal. A fák után banánbokrok jöttek; ezek hálásak, hús árnyékot adnak és legkorábban fizetnek a fáradságért. Súlyos, lefelé csüngő, óriási, hamvasan bíboros virágjaik a virágport gyűjtő méhek rajával tele: mélyen zúgó zümmögéssel harangoznak minden évben a gazdag malagafürtök zsendülése elé. Ő ültette a mandulafákat is, melyek februárban már fehér nászruhában várják az apró, elegáns kék selyemfrakkban röpködő pillangók himporzós csókzáporát; könnyű, fehér nászruhában kacagnak e fák a ház körül, melynek minden téglája az Efraim kezemunkáját hirdeti. Nem olyan filigrán, művészies kéjlak ez, nem márványlépcsős villa, csak egyszerű ház, kupola és ornamentika nélkül, mégis lenyűgöző, meleg áramlat száll az ember szívére, mikor meglátja; egy egyszerű ház, apró, játékos előszobával, feltárt ajtaja pedig olyan, mint egy falánk kis száj, mely nem tud betelni az előtte tobzódó szekfüvek és sárga ibolyák illatával: mintha minden illatot ez a mohó kis ajtó nyelne el, mert az egész ház, minden szoba telítve van a kert lehelletével és mintha a vörös bort is — mellyel Efraim buzgón kínálgat bennünket — áthatotta volna egy kissé.

A belső szobában, ahol az ünnepest békés derűjében helyet foglaltunk, néhány fénykép áll a pohárállvány tetején. Egy vastag szemöldökű, merész tekintetű fiatalember néz reánk a képekről, az egyiken hegedűvel, a másikon pedig európai barátjainak társaságában. Az ablakok a ház mögött húzódó narancskertre nyílnak, ahol délután ögyelegtünk. Most valami kósza fuvalomtól gyöngén, méla mozdulással ringatózik a fényes, szabályos levelek sötétlő smaragdtengere: még apró, fejletlen gyümölcs-csecsemőiket ringatják a fák lombjaik bölcsőiben... Minden egyes narancsfának Efraim ásta meg a fészket, ő locsolta, egyedül töltögette a zsenge ültetvényeket. Mondhatatlanul sokat verejtékezett miattuk, míg az első virágos ágat megpillanthatta hófehér fuksziáival. Az volt csak az öröm, a diadalérzés: az első virágos ág, az első mosoly! Efraim letörte ezt az ágat és elvitte valakinek, egy leánynak és megkoszorúzta vele a fejét, mert az a lány a menyasszonya volt:

— Ennél szebb és drágább menyasszonyi koszorút, azt hiszem, nem találtam volna sehol a világon... Emlékszel Lea?

Lea asszony felemelte egy kissé tekintetét, fekete szemei felragyogtak egy finom, könnyed

mosolyban és ennek a mosolynak a ragyogásában láttam csak, hogy milyenek lehettek azok, mikor azt a virágos ágot a hajára tűzte.

Szótlanok lettünk... Az első virágos narancság emléke úszott át a lelkünkön és mi utána néztünk, szótlanul, mint egy elrobogó, fényes batár után.

— Bizony, nagy út volt, nagy munka volt idáig, — szólt Efraim újra — nagy munka volt. Ha ön látta volna ezt a földet, mikor először tettem rá a lábamat, akkor tudná csak, milyen szép ez a hely, akkor látná csak, mit csináltam azóta.

— Ön boldognak mondhatja magát, Efraim gazda, mert a sorstól mindenképen elégtételt kapott...

— ... akkor látná csak, milyen szép ez a hely — folytatta az öreg. — De ha a fiamnak is tetszenék, ha hazajönne gazdálkodni és meg-nősülne, akkor volnék boldog igazán. De sose mutatott kedvet hozzá. Csak a hegedű, örökké csak a hegedű, az az istene... a kotta, van itt annyi, hogy sok...

És beszélni kezdett a fiáról, akivel nem tudta megkedveltetni a földművelést és aki egy nyugati világvárosba szakadt hazulról. Beszélt Efraim a fiáról, egyetlen fiáról, bánatos szeretettel, nem is sejtve, nem is értve, hogy mire becsülik fiát a zenei világban, hogy ő lesz a zsidó zene újjá-teremtője és hogy az ő fia, aki az ő szerény kis hajlékából, ebből az önkezüleg rakott kis föld-szintes házból indult ki a világba: a kultúrhistoria lapjára kerül.

— Nem így gondoltam én, mikor neveltem... Kinek dolgoztam, kinek görnyedtem akkor, ha a fiamnak most nem szent ez a rög, ha a világ elcsalta tőlem a fiamat? — mondta, amint kísértáltunk a virágágyak mögé, a gyümölcs-fák alá.

Hátrádöltem a széken, feltekintettem az alacsony, csillagos mennyboltozatra... A távoli fiú szerepe körülbelül olyan ebben a házban, mint azé az erősfényű csillagé, mely minden este megjelenik a kert fölötti magasságban és az éj sötét leple alatt úgy képzeljük, hogy csak a mi kertünk fölött ragyog és a ragyogása, az ékessége mind, mind a mienk s csak nekünk van hozzá jogunk, de aztán a kerten túli végtelen és a nappal józansága megfoszt bennünket ettől a szép illuziótól. Ruben is, aki maholnap a kultúrvilág égboltján lesz inkább otthonos, csak a borongó bánkodás esti óráiban az Efraimé igazán...

A Mult és Jövő művészi kivitelű be-kötési táblái kaphatók a kiadóhivatalban. Ára portóval együtt 2 korona 30 fillér.

SZOMBATI ÉNEK

— KRAUSZ JAKAB GYŰJTÉSE —

Moderato. Boruch'el'el'jón...

JUHÁSZ ÁRPÁD: OTTHON

— Kaczér Illésnek —

Oly csöndesek!

A kertben ülnek, kezük összetéve,
Így üldögélnek tán huszonöt éve.

Oly csöndesek!

És estende a folyópartra járnak,
Holdsütésre, csillaghullásra várnak.

Oly csöndesek!

Öreg szemük a messzi hegyre réved,
Be szomorúak ilyenkor, be szépek.

Oly csöndesek!

S az anyó kérdi búsan:
„Mit csinálhat ő most a háborúban?”

Oly csöndesek!

S az öreg rászól lassan:
„A háborúban jó, mert ott tavasz van”.

Oly csöndesek!

Típegők. Árvák. Bölcsék.
S a szemükben egy könnycsepp.

AVIGDOR FEUERSTEIN: BÁRUCH A SZFÉRÁKBAN

Ar virradni kezdett, mikor Áron felébredt, vörös szemmel körülnézett a bágyadtfényű imaházban s észrevette Báruchot, amint az friss, éber és lekötött figyelemmel még mindig a könyv fölé hajol. Mikor Áron elfáradt és feje karjaira hanyatlott a hosszú asztal fölé, a kis imaház még zsongott az „éghasadást várók” imájától. De most, hogy felébredt, már üres volt a kis terem és egyedül Báruch ült ott a langyos homályban. Áron megdörzsölte a szemét, felkelt, közelebből megnézte barátját s majdnem megdöbbsent. Ráhajolt és halk titokzatossággal súgta kissé szemrehányóan:

— A Zóhár!...

Báruch felocsúdott és hátranézett:

— Kénytelen voltam... — szolt mintegy meintegetőzve és mindkét kezével elfedte a könyvet, mintha el akarná rejteni azt. Aztán, mikor már minden mindegy volt, szinte jól esett neki, hogy végre elárulja nehéz és félelmes titkát valakinek, aki legalább félig-meddig megérti őt. És ekkor folytatta:

— Kénytelen voltam, pajtás, muszáj volt, mert már félőrült voltam. Már egy teljes év óta készülök rá, de nem mertem. Te tudod, Áron, hogy én soha egy félgondolatot se raboltam el a tal mudtól, mindig az egész agyamat, szívemet, lelkemet adtam a Tanaitáknak. De amióta ott voltam a csodarabbi asztalánál és a szombati estebednél beszélni hallottam a Zóhárrol, azóta úgy éreztem, hogy fél ember vagyok.

— De azt tudod, hogy a Zóhárt csak harmincéves korban lehet...

— Tudom, tudom... én tegnap, Sevuosz előestéjén lettem tízenkilencéves... És a Zóhár könyv betűi csak a harmincéves agynak világulnak meg... Az éretlen ész még romlásnak indulhat tőle. Tudom. Dehát épp az az, ami gyötört. Gyötört Áron, gyötört és égetett. A csodarabbi Szférák csatornáiról beszélt... Én már rég hal-

David Kohn (Bécs):

Galíciai talmudista

lottam, sőt itt-ott olvastam is a Szférákról; de eddig semmi hatással nem volt rám az egész. Szavak, fogalmak és idegenszerű kifejezések... De tavaly óta, mikor a csodarábbi szájából hallottam ezeket a szavakat, mintha újból születtem volna és azt éreztem, hogy hiába a sok elismerés és eddigi eredmény, hiába tudom mindazt, amit eddig tanultam. — A Szférák... Hogy csak tizenkilencéves vagyok? Hát ha egy tizenkilencéves agy sem okvetlen éretlen?...

— Az nem az ész, nem az agy, hanem a szív és a lélek dolga — jegyezte meg Aron.

— Igen — mondta Báruch mohón —, igen, igen: a szív és a lélek... Jó, hogy te is érted... ez még jobb... Az agyam talán már eleget élt. Éppen eleget élt... Híszén alig voltam két éves és máris tanultam. És azóta mindig csak az agy és mindig csak az ész... és sohasem a szív... Én az édesanyámat is agyammal szerettem. Ha messze idegenben eszembe jutott az édesanyám, hát megfájdult a fejem. És mikor egyszer hazatértem és... és — miért titkoljam előtted? — és a sámesz lánya, Pérele rámnézett, olyan fejfájást kaptam, hogy anyám vízeskendőt rakott a homlokomra... Ez történt mindig, valahányszor olyasvalamit éreztem, ami a talmudban nincsen... és megfájdult a fejem akkor is, mikor a csodarábbi a Szférákról beszélt... Aron, tudod te, mik azok a Szférák?...

— Mondom, hogy megárt, Báruch... te a sámesz lányát emlegetted...

Báruch homlokán kiütött a veríték.

— Igen — mondta csöndesen és elszántan —, a sámesz lánya az én menyasszonyom lesz... De nem arról akarok most beszélni, Báruch... Hanem arról, hogy nem igaz az, hogy a Zóhárt az ember csak harmincéves korában érti meg. A Szférákat, Aron, nem kell megérteni... Az ember, ha a Szférákban akar élni, nem kell más, mint felemelkedni. Igen, felemelkedni... Te, Aron, hajolj közelebb hozzám... Tebenned bízom... Te benned mindig bízom... Te a Rambamot is megérted... No, ne félj... én tőlem ne félj... De azt akarom neked mondani, hogy a Zóhár tulajdonképpen nem is szent könyv... vagyis, igen, azt akarom ezzel mondani, hogy én ma éjjel ellestem az egész dolog nyitját...

Aron szíve megborzongott:

Jehuda Epstein (Bécs):

Galíciai zsidók

— Te meglested az éghasadást? — kérdezte szent borzalommal.

— Nem — felelte Báruch majdnem szárazon — nem, hanem — tette hozzá melegen és súgva — a szívem nyílt meg, Aron... Hallottál te már, Aron, valamit a természettudományokról?... No, hát a Zóhár tulajdonképpen olyasvalami... de magasabb és... csodálatosabb... Az embernek itt kell hagynia a világot, a földet, a röögés a tiszta égi levegőbe kell emelkednie... mint dent, mindent itt kell hagynia, az embereket, az ételt, a...

— A sámesz lányát is? — kérdezte Aron mosolyogva, kajánul.

Báruch megsebzetten nézett rá:

— Te gúnyolódol... Hát ha nem akarod megérteni, akkor abba hagyom, Aron... De nem, muszáj meghallgatnod Aron; most már muszáj.

— De ha bolondokat beszélsz — szolt Aron és kissé sajnálkozva nézett végig a barátján, aki-ről már régen tudta, hogy sokszor igen különö-seket szokott beszélni. Most már nagyon mély részvétet érzett iránta. De Báruch megfogta a kezét és majdnem a fülébe beszélt; úgy hogy Aron önkénytelenül figyelni kezdett.

— Igen — folytatta Báruch csöndes pátosszal —, az embernek fel kell szállani a magasba, hogy a Szférákat elérje... Te nem olvastad a költői műveket, Aron; s így nehezebben érted ezt... A Szférák nem más, Aron — súgta most már alig hallhatóan —, mint a magas, tiszta, földön-túli és természetentúli levegő... Nem amely a

WSCHÓD

tygodnik poświęcony sprawom żydostwa
WYCHODZI W PIĄTEK.

Rachunek statowy w k. urzędzie pocztowym Kas oszczędności Br. 21 407.
Prenumeratę i inseraty przyjmują
Administracy „Wschód” ul. Krasińskich 6 II, piętro
Ogłoszenia i inseraty oblicza się po 20 h za miejsce wiersza pięcioletniego.

Redakcja i Administracja: Lwów ul. Krasińskich 6 — Prenumerata wysyła
w Austrii rocznie 10 kor., półrocznie 5 kor., kwartalnie 3 kor. — Za granicą
1 kor. rocznie + 1 kor. swart. Numer pojedynczy 20 h.
Ogłoszenia i inseraty 2 kor. — Maaszkrytów nie wraca się

Pesachowe nastroje.

Byliśmy niewolnikami. Qdona to mowa wielkich synów, jeszcze większych ojców, barda i dumna odpowiedź rodzica, który obiasma swoim dzieciom znaczenie święta Pesach. Dawne to pieśnią dziejową pokryte czasy, kiedyśmy pod knutem taro-romowych naganiaczy cegły wyrabiali i pi-ramidy budowali dla innych, ale teraz in-naczej. Nie jesteśmy niewolnikami. A prze-cież! Niechcimy się mąci uroczysty nastroj święteczny, który wokół siebie rozsiewa święte wolności, ale trudno się opędzić tym duchom, które jakby na tronie csną przed nasze oko tęsą ciżbę tuż przed nocą sederową i szyderczem smiechem na-pełniają powietrze właśnie wtedy kiedy my się upiamy słodkimi słowy hucarzy. *„By-lyśmy niewolnikami”*. — A teraz wolni! Kto? Szczęśliwoni braci jęczy pod najhuk krawego cara Kazamaty piotrowskiej i białe ślepy syberyjskie roją się od mło-der braci naszej, która pragnęła oderchnąć raz tego wolnem powietrzem, które tak wy-

politczki zapadłe, ale nasz duch swobodny, nasza myśl w wolnych dżu slerach. — *Byliśmy niewolnikami*. Był czas, kiedy nie rozumielismy nawet, znaczenia wolności, kiedyśmy tęsknili do garnków egipskich za nic sobie mając wolność ducha, oioż on czas bezpowrotnie minął i dlatego smia-ty możemy dziś mówić razem z hucarzy-ty byliśmy niewolnikami. Ale czy istotnie tak jest, czy o takiej wolności mówić może cała dzisiejsza generacja żydu ska? Nie. Mogły to może o sobie twierdzić po-kołena minionych czasów średnich. Tam te pokolenia naprawdę się wyzwoliły du-chowu. Umiały cierpieć — a być dumne umiały w imię stałości zasady wyzekać się w szyskiego, męki znosić i na stos palny iść lin — naszym Ojcom, rodzicom naszego pokolenia nie znaczyła potrzeba dnia, imperatyw chwili. Ich królestwo było z innego świata. Nie z tego, co ucy czło-wieka nabył sępa białego w przestworzu wyiężyć wszelkie swe siły w kierunku upatzonego żetu. Oni, nasi przodkowie, choć zamknięci żelaznymi łańcuchami ghe-łowi mogli śmiało o sobie twierdzić *by-*

żniejsze ślady w życiu i postępowaniu je-dnostek — tak w sprawach publicznych, jakoteż i prywatnych, stają się wprost naszemu myśleniu i działaniu. Idealnie stanął na indeksie u was, uczciwość i zasadniczość wartościami pozanawiasowemu.

Lęk nas ogarnia na widok tylu służa-nych dusz, które się zaciągają pod szta-ndar ochrany, lub też pod znak jakiej pseu-doider, zbudowanej na ubóstwie i kłamstwie. „Przyznaj się do asymilacji, bo mi z tem wygodnie” słyszałem od pewnego mece-nasa żydowskiego. Jest to wpisany obaw czasu, co słyszymy z ust tej jednostki. Sta-ramy się o dogadanie chwilowym po-trzebnym, a czynimy to kosztem wnikajdyma-niejszych zasad i osobistej godności. Tru-dno żądać od przeciętnego człowieka, aby dla zawał przyznał się do asymilacji. Tru-dno żądać od przeciętnego człowieka, aby dla zawał przyznał się do asymilacji. Tru-dno żądać od przeciętnego człowieka, aby dla zawał przyznał się do asymilacji. Tru-dno żądać od przeciętnego człowieka, aby dla zawał przyznał się do asymilacji.

Patai József.

Nad morzem Czerwonem..

Mamy się lękać, gdy fala się roży,
Gdy się odmgów wznosi mody war?..
Słishmy wśród wirów smiertelnych bezdroży,
Nas nie zatrwoży wód spienionych szal,
My nie wątpimy, nie zmóże nas trwoga,
Wszak strasznej nocy przetrwalismy miok..
Nucmy radosną pieśń na chwałę Boga
Nad Morzem Czerwonem..

Dzikie, spienione przebylismy tonie,
Gdy nas dościgał już niewoli knut,
Z wiara, nadzieja i odwaga w tonie
Pomórł odcłananych szlismy morskich wód
Śmierć szła za nami, orszak widm grobowy
I choć szalała nieskończoność fal..
Jeliśmy nuci na chwałę Jehowy
Nad morzem Czerwonem..

Słishmy wytrwale, niezachwianym krokiem,
Ludów zjadliwy szysielismy szyd,
Gwałtownej burzy otoczeni mrokiem

Słishmy, przez stosów gorejących świt
Do gwiazd pięknie sęgała pożoga,
Niebo od krwawych rozgorzało lin..
Lecz wciąż na chwałę nuciłismy Boga
Nad Morzem Czerwonem..

Słishmy zbłąkali, przez mgłę, tortury,
Śmierć szła za nami, a rzęd nami kat,
I dumnie kroczył nasz orszak posury..
W każdą grudzi ziemi wiew krwi naszej padł,
Głuchko szemrała krwi fala wezbrana,
Szumiało dziko morze naszej krwi
Lecz wciąż na chwałę nuciłismy Pana
Nad Morzem Czerwonem..

...Mamy się lękać, gdy fala się roży,
Gdy się odmgów wznosi mody war?..
Słishmy wśród wirów smiertelnych bezdroży,
Nas nie zatrwoży wód spienionych szal,
My nie wątpimy, nie zmóże nas trwoga,
Wszak strasznej nocy przetrwalismy miok..
Nucmy radosną pieśń na chwałę Boga
Nad Morzem Czerwonem..

Słishmy wytrwale, niezachwianym krokiem,
Ludów zjadliwy szysielismy szyd,
Gwałtownej burzy otoczeni mrokiem

József Patai.

Węgry uobudziły zawsze za twierdzą asymilacji, które posiadani nie wstrząsnąć nie mogło. Nawet sam Herzl, ten idealny optymista, dla którego nie istniały nieprzy-zwyczajne trudności musiał po wielu bezkuteicznych usłowowaniach uznać „ailek” przeciw asymilacji węgierskich Żydów na dłuższy przeciąg czasu za bezkuteiczną. Węgierskie żydostwo systematycznie przez długie dziesiątki lat nie dopuszczało do siebie wpływu z zewnątrz. O żydostwie, które się ruszać zaczęło poza czerwono-biału-zielonymi słupkami granicznymi, nie chcieli oni nic słyszeć, a z powodu tego i o nich nic nie słyszano. I do dzisiaj są instytucje węgierskie (nawet bardzo wpa-sałe) oraz dążenia i twory kulturalne i społeczne dla zagranicy zupełnie obce. Z tego powodu ogół żydowski prze-słyszał te dziwne głosy, które wydobywać się zaczęły z ogólnie zwanej niewzruszo-mej madszarsko-żydowskiej asymilacji.

— Te Báruch — szólt mintegy gyanakodva és lebeszélőn —, ezzel az emberrel akarsz te a Szférákba menni?... Hiszen ez nem is zsidó...

Báruch azonban alig hallotta barátja szavát. Szíve úgy kopogott, mint egy ezerkerekű gépezet és egész teste remegett. Továbbtolakodott és csak úgy odavetve, félvállról csak ennyit felelt Áronnak:

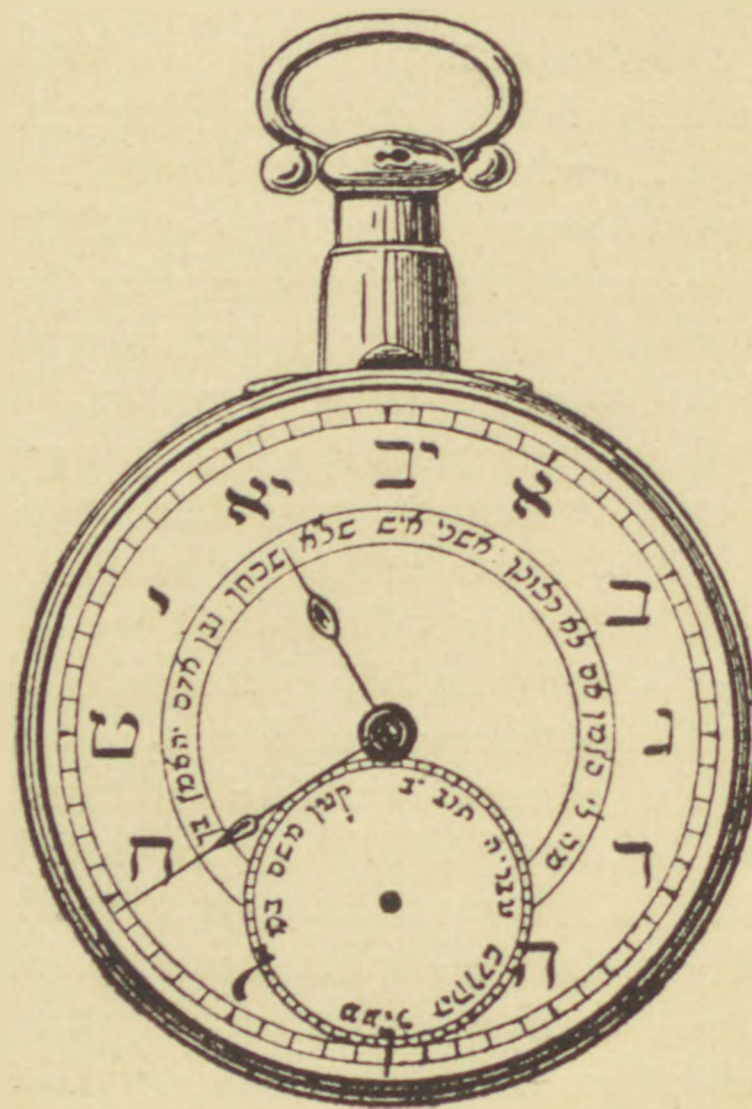
— Az ember csak eszköz; miként a gép maga... A Színáj-hegy is csak eszköz volt!... és tovább rohant, egészen a gépig.

A pilóta egy könnyűsúlyú embert keresett és mikor Báruch is odaállt melléje és jelentkezett, a repülőember mosolyogva végignézett rajta és elég könnyűnek találván őt, a sovány, szenvedő testű talmudistát, megveregette vézna, hajlott vállát és félkezével a gépre emelte őt...

Pár perc múlva, miután a gép berregni kezdett, a tömegben álló Áron fázósan didergett és mikor a szárnyas ördög emelkedni kezdett, Áron szívére szorította kékeres kezét és fulladt, könnyörgő sirással imádkozott a barátjáért. Báruch pedig görcsösen belekapaszkodott a hideg drótokba, behunyta a szemét és a száját kitátva, mohón és halálosan szürcsölte a kemény, kegyetlen levegőt... Agya táncolni kezdett verejtékes, csontos koponyájában és mikor kinyitotta a szemét, azt vette észre, hogy hiába keresi a földet maga alatt... A szíve most már mámorosan zenélt és mikor a pilóta hátrafordult és szólt valamit mosolyogva, Báruch rekedten odakiáltott neki:

— Feljebb!...

És feljebb mentek... Báruch agyát elfutotta a vér... Úgy érezte, hogy a Szférák kellős közepe felé száguld és az ég kék tükrén szárnyas kerubokat látott... És mikor észrevette, hogy a pilóta lefelé igazítja a gépet, nekiugrott és iszonyú erővel megrántotta a kereket s mikor a gép hirtelen az erdő csúcsát érintette, Báruch már nem érezte többé a föld útálatos, langyos melegét...

300 éves palesztinai zsebóra héber számlappal és zsolótárverssel

OLL- HEGYRŐL

DR. VAJDA BÉLA:
AZ ANTÁNT „ZSIDÓ-ORSZÁGA“

A legnagyobb francia és angol lapok, élükön a *Times*-sel, előszeretettel foglalkoznak mostanában Palesztina jövőjével és valamennyien mellett foglalnak állást, hogy a szent föld területén föl kell újra állítani a zsidó államot. Győzelem esetére azt ígérlik, hogy az ősi földet újra a zsidóknak fogják juttatni.

Ez a buzgalom a zsidóság érdekében szinte meglepően szép és elismerésre méltó dolog lenne, de fájdalom nagyon is szembetűnő az ok, ami őket e szándékuk hangoztatásában vezérli. Man merkt die Absicht und man wird verstimmt.

Igéretükkel mindenekelőtt expiálni akarná az antánt ama bűnöket, melyeket egyik szövetséges társuk, Oroszország elkövetett a zsidóság ellen és ilyen módon próbálják megszerezni a maguk számára a semleges államok zsidóinak szimpátiáját, mely teljes joggal fordul el az antánt ügyétől és irtózáttal látja az emberi kultúra vezető államának az embertelen zsidóirtó hatalommal való szövetekezését.

E csábító szózat az egész világ zsidóságához van intézve, de elsősorban és különösen mégis a török zsidóságnak szól. Az egész világ tudja ma azt, hogy a török hadseregnek nincs bátrabb, hűségesebb és önfeláldozóbb katonája, mint a zsidó. Maga a török állam nemcsak elismeri ezt, hanem teljes mértékben méltányolja is. Már a balkán háborúk alatt kitűnt a zsidó katonák hősiessége és már akkor a legmagasabb katonai rangokat ajándékozta nekik az ottomán hadvezetőség. A zsidók és köztük a dönmék, ahogy magukat a XVII. században föllépett Sabbatai Cevi követői nevezik, a török hadsereg legmegbízhatóbb és leghasználhatóbb elemeinek bizonyultak. A legilletékesebb tényező, Enver basa, a török hadügy-miniszter és hadvezér, teljes nyíltsággal és határozottsággal jelentette ki ezeket róluk.

Nekik szól hát elsősorban az antánt csábító ígérete, őket szeretnék hűségükben és áldozatkészségükben megingatni. Azt ígérlik ezzel nekik, hogy Törökország elpusztulása esetén ők a török s főleg a palesztiniai vezető zsidók lesznek ott az urak, kezükbe fog kerülni minden hatalom.

De hát a zsidók az ilyen szíréhangokat régóta ismerik. Sok szenvedés útján szerzett tapasztalatokban vagyunk fájdalom olyan gazdagok, hogy ilyen csalogatásoknak fel nem ülünk. Kik az új zsidóország fölépítését hangoztatják mostaná-

ban, nagyon tévednek, ha a zsidók könnyen hívőségeire számítanak, de még sokkal jobban tévednek abban, ha azt hiszik, hogy van olyan ígéret, vagy ár, vagy bármí is a világon, mi az ottomán zsidóság hazaszeretétét megingatni képes.

Ezt különben már az újkor legzseniálisabb hadvezetője, a nagy Napoleon is tapasztalta. Bonaparte pályafutása kezdetén állott még akkor, de lelkében már világosan kialakultak a jövő nagy tervei. Arról akart bizonyosságot tenni, hogy ő az újkor Nagy Sándora és ezt a kelet meghódításával akarta Európa népei előtt demonstrálni. Csakhogy ő ezen terv keresztülviteléhez sokkal nehezebb körülmények között fogott, mint ókori mintaképe, mert neki nemcsak a kelet hatalmaival, hanem Franciaország mai szövetségével, Angliával kellett Egyiptom és Palesztina birtokáért megküzdenie.

Napoleon is azzal kezdte, hogy proklamációt intézett Ázsia és Afrika összes zsidóihoz, sorakozzanak az ő zászlói alá és ő vissza fogja nekik adni régi államukat s annak fővárosát Jeruzsálemet.

Ázsiai Törökországban számos előkelő és fontos állást töltöttek be akkor a zsidók. Damaszkuszban Farchi Saul volt a pasának legfőbb embere, Akkóban pedig ennek a fia Chaïm Maallem kiaya címmel miniszter. Már ezeknek Napoleon meg is ígérte az uralmat az általa alakítandó új zsidó államban. A párisi legelőkelőbb lapok, élükön a *Moniteur* (1799 messidor 9-én) részletesen ismertették már az új ország alakításának tervét és biztosra vették a hatást, de azok, akiknek szólt az üzenet, a török zsidóság megbotránkozásával fordult el attól és az eredmény az volt, hogy kétszeres erővel igyekeztek a hazájukat, a török államot megvédeni és a francia hódító útját megakasztani.

A jeruzsálemi főrabbi (Rison le'Cion) nemcsak szavakkal buzdította híveit a franciák elleni küzdelemre, hanem maga kiment a bástyákra és ott dolgozott saját kezeivel a város megerősítésén. (Schwartz Palesztina p. 449. és k. 1.) A Farchiak pedig nemcsak rendületlenül kitartottak uraik mellett, hanem önfeláldozó munkájukkal megmentették hazájukat. E két férfiúnak, apának és fiának óriási része volt abban, hogy Napoleon keleti hódító hadjárata Akkónál (St. Jean D'Acre) megakadt és ő kénytelen volt keserű szívvel Törökország meghódításáról lemondani.

Szilárd a mi reményünk, hogy a mostani keleti háborúnak is ez lesz a vége. De bármí történjék is, Palesztina zsidóságának nem lehet oka az angol uralom után esengeni.

Egy angol főnhatóság alatt álló Palesztina talán rohamosabban fejlődne és erősödne, mint ma, de zsidó semmiesetre nem lenne, hanem angol és arabs. Önálló zsidókultúra ott ki nem fejlődhetne, mert megfojtaná azt egyfelől az angol, másfelől az arabs szellem.

Bizonyos, hogy a most folyó világháború ki-
menetele hosszú időre el fogja dönteni Palesztina
jövőjét. Nincs érző zsidószív, lakjék bármely ország-
ban és tartozzék bármely felekezeti párthoz, mely-
hez egészen közel ne állana ama kérdés: Milyen
sors vár a szent földre, gyökeret fog-e ott verní
Jákob, virágzani fog-e ott Izrael?

De bizonyos, hogy Palesztina zsidóságának
jövője a török birodalom jövőjével van szorosan
egybekapcsolva és akár a cionisták, akár a nem
cionisták szentföldi munkája csakis törökuralom
alatt érhet el nagyobb fellendülést és virágzást.
De a mai palesztinai zsidóságot nem a messze
jövendő képrázatos álomlátásai serkentik harcra,
hősiességre. Nem szabad ebben egyebet látnunk,
mint a zsidóság ősi erényét, a törhetetlen hűségét
és önfeláldozó hazaszeretetét, mely a próféta ta-
nitása szerint, boldogulását egyedül hazája bol-
dogulása útján keresi.

TELEKES BÉLA: DAL EGY KÖRÖL

*Zsidók, e dallal tartozom,
Rég tartozom tinéktek.
Keresztény ajkon, ajkamon,
Vezeklön zeng hálát dalom . . .
Egy köről szól az ének.*

*Az utca köve volt e kő —
Nem is kő, csak kövecske.
De nagyra nőtt s még egyre nő,
S mindegyesabbban terhelő, —
Úgy nehezül szívemre.*

*Az utcán mért is nem maradt,
Az utcának porában!
Hol — hancuzó gyerkőc-csapat
Játszottunk vad játékokat,
Vad fickók mindahányan.*

*Az utcán, hol — csúfság bizony,
Hogy úgy is volt az egyszer —
Az a dal járta akkora,
Ahogy kifért a torkokon:
Erger . . . Berger . . . gazember . . .*

*Az utcán, — hol ma is rikolt
Sok durva, bárgyú nóta, —
A mi utcánkban kicsi bolt,
A Mózsí szomszéd boltja volt . . .
Hejh, szegény, jó zsidócska!*

*Emlékszem, hajszánk arra járt,
Csíngtévő, cifra keduben . . .
S im, egyikünk csak így kiált:
„Fiúk, a zsidó ablakát
Ki veri be?” — Bevertem.*

*No, hisz volt a nagy mersz után
Kérékoldás azonnal.
Csakhogy a hír is nyargal ám,
S otthon, hejh, várva várt apám
És úgy várt, persze bottal.*

*Volt nemulass, volt . . . Szó, mi szó,
Soká bántott e szégyen.
De nem volt oly arcpirító,
Mint más, már későbből való,
Igazi büntetésem.*

*Hejh, azt az eldobott követ
Már rég el is feledtem . . .
Más kövek, rögök közepett
Azóta messze törtetett
Nagy úttalanba lelkem.*

*S egyszerre — Óh, vad harcokon,
Mint veszttem volna rég el!
Ha új tusákra szállanom
Csak a keresztény „irgalom”
Segít meg hűs kezével . . .*

*Szánón keresztet is vetett
Már az rám: itt a vég most!
De tí, zsidók, szánás helyett
Írt adatok s új életet
S hírt, aranyost, babérost.*

*Kik ellen rég az én kezem
Azt a követ vetette,
Legtöbb jót tettetek velem . . .
Ama kő súlyát szívemen
Azóta érzem egyre.*

*Mint vezekeljek?! Kís öröm
Tudnom, hogy megbocsáttok . . .
Csak köszönöm, csak köszönöm . . .
Áldás érjen minden kövön,
Mit még dobnak reátok.*

KRÓNKA. ÉS ÖZEMLE

„THE GRAPHIC“, A ZSIDÓK ÉS A HÁBORÚ. A „The Graphic“ című előkelő angol lap legutóbbi száma „A zsidók és a háború“ címen cikket közöl, mely igen érdekesen világítja meg az angoloknak a zsidókról, de még inkább az oroszokról való felfogását. A cikket, melynek stílusos fordítását Fischer Ödönné, Kurzweil Anny volt szíves Hollandiából beküldeni, mint tanulságos dokumentumot egész terjedelmében közöljük:

„Még a közelmúltban a zsidók voltak a világ békepártja. Az egész világban való vándorlásuk tette őket azzá. Bárhol is volt a zsidók otthona, kozmopoliták maradtak mindég a szó legteltesebb értelmében. Sok nemzedéken át a legkülönbözőbb vidékek és országok sajátosságait szívták magukba. Talmud-iskolái több ezer éve országon voltak a legnagyobb számban, mint ahogy az európai zsidóság nagyobb része országon él. Jiddish irodalma, illetve százados tudományuk az országon erejéből merült. Paradoxan hangzik, de úgy van, hogy orosz eredetű a zsidók szabadságszeretete és tettvágya is. A zsidók ősi érdeklődése az orvosi tudományok iránt, mint gyógyító és gyógyulástkereső, német egyetemek látogatására készítette őket, mert az orosz percentuális törvény gyakran gátolta őket az ottani egyetemek látogatásában. Amikor német sovínisztákká lettek az odavándoroltak és oroszgyűlölökké (jellemző példák erre: Ballin, von Dernburg és Max Harden). Franciaország tollforgatásra, művészetekre és modernségre tanította a zsidóságot. Angliában kereskedői tehetségét művelte a zsidóság és türelmes politikus meg ambiciózus hazafi lett a szó szép nemzeti értelmében. De végül minden ország hatással volt a zsidókra valamiképen, és ők minden nemzettel rokonságot éreztek.

Ma azonban a régi rend és szokások megváltoztak, a zsidók érzik magukban, de érzik kívülről is, hogy eddigi magatartásuk a más nemzetek iránt már nem helyénvaló. De bizonyos, hogy a zsidók ma nem különböznek nemes honfitársaiktól a háború iránt való lelkesedésükben. A való az, hogy elfeledve múltját, jelenét és jövőjét, vad harci kedv szállta meg a zsidóságot. Még Oroszországban is, feledve a századokon át való rossz bánásmódot, sok 13–14 éves fiú már a hadseregbe lép. Igen nagyszámú azon zsidók sora, kik a Szt. György-rend és a Vladimír-kereszt kitüntetését nyerték hősiességükkel. Amerikán át olvassuk azon híreket, melyek a német és osztr.-magy. kitüntetett zsidó harcosokról szólnak. De leginkább az angol zsidót változtatta meg a háború nézeteiben és szokásaiban. Ha bármelyik újságot futjuk át, bármelyik zsidó ismerősünkkel beszélünk, vagy a whitechapeli bármelyik gettó utcájába látogatunk, rögtön meggyőződhetünk erről a változásról.

Ne feledjük, hogy a zsidók nem egyformák mind és nem lehet egészen általánosságban beszélni róluk. De az biztos, hogy mentől angolabbá vált egy zsidó, tehát mentől inkább kivonta magát a keleteurópai behatás alól, annál inkább lelkesedik a háborúért. S viszont azok, kikben még él az orosz kényuralom emléke, nem hajlandók egy nemzet sorsáért sem fegyvert ragadni. Ez egészen érthető az orosz zsidók életének tanulmányozása után. Mert ott a zsidók szinte zárdainak nevezhető életet élnek. Kora gyermekkoruktól fogva elzárkóznak minden külső

hatás elől és vallási tanulmányokkal foglalkoznak csupán szemináriumaikban, melyeket Jesibáknak neveznek. Nemzeti vagy egyéb politika nem érdekli őket, elzárkóznak ghettojukba és egyetlen fontos életcéljuk a talmud misztikus és bonyolult részleteinek megvilágítása és magyarázása. A múltban él az orosz zsidó, vallási nacionalista, hisz a zsidókirályság feltámadásában Palesztinában és a zsidók megkülönböztettségében minden más néptől. Az utolsó generáció ugyan kezdi belátni, hogy a zsidók a különböző országokban megtelepülve is teljesíthetik missziójukat, de ezen generációnak is közös vonása, hogy irtózik a vérontástól, a háborútól és egész szívvel a békét szereti.

Az úgynevezett zárdai életet élő zsidógeneráció kihalófélben van s a maiak intenzív érdeklődéssel élik az életet. Persze, egyik generációról a másikig nem változhatnak meg egészen az emberek. Vannak angolérzelmű és vannak háborúellenes zsidók. S nagy számban köztük az olyanok, kik, mint Hamlet, folyton ingadoznak s hol belátják a háború szükséges voltát, hol az őszidó ellenszenvet érzik a vérontás iránt.

AZ „ORSZ. MAGY. IZR. KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET“ ÉS „MENZA ACADEMICA“ június hónapban tartotta báró *Herzog Mór* elnöklete alatt az évi közgyűlését a Pesti izr. hitközség dísztermében, mely alkalommal nagy közönség gyűlt össze és az összes felekezeti egyesületek is képviselve voltak. Napirend előtt dr. *Hevesi Simon* főrabbi a nagyidőkhöz méltó lendületes beszédben az egyesület hadi jóléti intézményeinek működéséről számolt be, előadván, hogy 5 hadiétkezében naponta 1000 oly személy nyert ellátást, kiket a háború érzékenyen sújtott és így az év alatt több mint kétszázezer adag került kiosztásra. A szent mondattal ellátott hadigyűrákció is szép sikerrel járt, mert már eddig 26,000 koronát jövedelmezett, melynek fele a honv. miniszt. hadsegélyző céljaira jutott. Az Omike a háborús év alatt a háborús nyomor enyhítését tekintette legsürgősebb feladatának, míg kulturális programját orgánuma, a Múlt és Jövő domborította ki, mely a háború alatt is a szokott magas nivójú tartalommal és gyönyörű művészi kiállítással jelent meg, jelölve annak, hogy a Múlt és Jövő a magyar zsidóság művelt rétegeinek immár kultúrszükségletévé vált. A Múlt és Jövő méltatásával kapcsolatban megemlékezett még azokról a nagyobb önnálló munkákról (*Khafrit, Asmodáj*), melyekkel a Múlt és Jövő a magyar zsidó irodalmat gazdagította és amelyek egy alapítandó „Múlt és Jövő könyvtár“-ban fognak méltó helyet foglalni. Dr. *Weiller Ernő* főtitkár az általa kitűnő szakavatottsággal szerkesztett évi jelentést mutatta be, mely az egyesület sokoldalú tevékenységét világos áttekinthetőséggel ismerteti. Az évi jelentést báró *Kohner Adolf* dr. indítványára a közgyűlés egyhangúlag elfogadta és a Menza elnökeinek, báró *Dírsztay Béla* és dr. *Neumann Árminnének* különös elismerését fejezte ki. *Boglári Simon Jakab* a pénzügyi bizottság elnöke a zárszámadásokat ismertette, melyek szerint az egyesület évi 70,000 koronás budgettel dolgozik. A felmentvény megadása után választások következtek, minthogy a 6 évi ciklus lejárt. Elnök lett báró *Herzog Mór*, elnökhelyettes báró *Guttmann Vilmosné*. A „Menza“ elnöke: báró *Dírsztay Béla*; társelnökök: dr. *Hevesi Simon*, dr. *Neumann Árminné*; alelnökök: dr. *Adler Illés*, dr. *Fischer Gyula*, dr. *Grauer Vilmos*, báró *Kohner Adolf*, dr. *Leitner Adolf*, *boglári Simon Jakab*, *Weisz Manfréd*; alelnökhelyettesek: dr. *Domony Mórinné*, *Ehrmann Leonné*, *János Engel Gyuláné*, dr. *Grauer Vilmosné*, dr. *Hevesi Simonné*, báró *Ohrenstein*

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

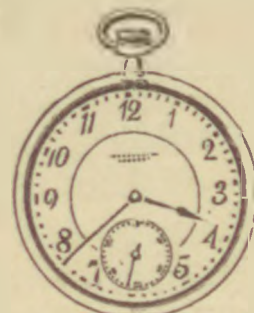
• CHRONOGRAF.
• REPETITION ÉS
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDEZ CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KISGYÓ-TÉR 5

KARCSATÓRÁK, GYŰRŰ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁK RAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Henrikné, lovag *Schweltzer Edéné*, *Surányi Béláné*; főtitkár: dr. *Weiller Ernő*; főpénztárosok: *Fleischl Károly* és *Glück Ármín*; Ellenőrök: maróti *Fürst Bertalan* és *Krasznay Aladár*; főorvos: dr. *Feleký Hugó*; másodtitkár: *Fried Leó*; számvizsgálók: *Leveleky Ármín*, *Ribáry Mór*, dr. *Stein Emil* és *Salamon Jakab*. Az igazgatóság új tagjaül: dr. *Baumgarten Nándor*, *becköi Btró Gyula*, *Blumberger Jakab*, *Fellner Henrik*, dr. *Holitscher Siegfried*, báró *Kornfeld Mór*, *Márkus Miksa* és csepeli *Weiss Jenő* választattak meg. A „Menza“ hadijóléti intézményei körül kifejtett nagy buzgalom elismeréséül a közgyűlés dr. *Weiller Ernő* indítványára *Breitner L. Zsigmondné*, báró *Dírsztay Béláné*, *Fellner Henrikné*, báró *Guttmann Vilmosné*, báró *Herzog Mórné*, *Kohner Agostonné*, báró *Kornfe'd Zsigmondné*, gárdonyi *Neumann Károlyné*, báró *Ohrenstein Henrikné*, *Spitzner Edéné*, *Sváb Imréné* úrnöket a „Menza“ tiszteletbeli elnökasszonyaivá választotta meg, *Wolfner Tivadar-nénak* pedig a „Menza“ részére létesített 4000 koronás alapítványáért köszönetet szavazott.

Az Omike igazgatótanácsának teljes névsora a következő: *Adler Gyula*, dr. *Bakonyi Samu*, *Baneth Sándor*, dr. *Baumgarten Nándor*, *Beregi Ármín*, *beczköi Píró Gyula*, dr. *Blau Lajos*, *Blumberger Jakab*, *Breitner L. Zsigmond*, dr. *Brüll Ignác*, dr. *Deutsch Ernő*, dr. *Déry Ferenc*, domonyi dr. *Domony Mór*, dr. *Feleký Béla*, mfeleki dr. *Feleký Hugó*, *Fellner Henrik*, *Fellner Leó*, *Fleischl Sándor*, dr. *Glass Izor*, dr. *Goldziher Vilmos*, *Gross Nándor*, *Guttmann Adolf*, dr. *Halász Frigyes*, *Handler Jónás*, dr. *Hevesi Illés*, dr. *Holitscher Siegfried*, pándi *Hóváth Zsigmond*, dr. *Kiss Arnold*, *Kohn Arnold*, *Koppély Géza*, báró dr. *Kornfeld Mór*, *Krausz Simon*, dr. *Lederer Sándor*, báró *Madarassy Beck Gyula* dr., *Márkus Miksa*, dr. *Mezey Ferenc*, dr. *Munkácsy Bernát*, báró *Ohrenstein Henrik*, *Pallai Miksa*, *Rákosi Jakab*, *Sándor Pál*, báró *Schossberger Lajos*, *Stern Ábrahám*, *Szabolcsi Miksa*, *Székely Ferenc*, dr. *Venetiáner Lajos*, *Vészi József*, dr. *Vita Emil*, csepeli *Weiss Jenő*, dr. *Weisz Miksa*, dr. *Weiszbürg Gyula*.

Az Omike hölgyválasztmánya a következő: dr. *Adler Illésné*, dr. *Baumgarten Nándorné*, *Bier Félix Leóné*, *Blumberger Jakabné*, *Braun Pálné*, dr. *Deutsch Ernőné*, özv. *Doroghy Ignácné*, *Ehrmann Leónné*, *jánosí Engel Gyuláné*, mfeleki dr. *Feleký Hugóné*, *Fellner Leóné*, *toronyi Fellner Sándorné*, *Fleischl Károlyné*, *Fränkel Bertalanné*, dr. *Frenkl Gyuláné*, dr. *Gábor Gyuláné*, dr. *Grauer Vilmosné*, dr. *Greiner Hugóné*, *űszöghí Grosz Jenőné*, dr. *Gruber Lajosné*, *Grünwald Mórné*, dr. *Hermann Béláné*, dr. *Hevesi Simonné*, *Hirschler Leóné*, *Horner Samuné*, *Klein Bertholdné*, dr. *Kleiner Arthurné*, *Kleiner Miksáné*, dr. *Kohn Márkné*, báró *Kornfeld Pálné*, dr. *Lantos Emilné*, *Lederer Rezsőné*, *Leveleky Árminné*, *Lindenbaum Félixné*, *Mandel Gyuláné*, dr. *Mandel Lipótné*, dr. *Munkácsy Bernátné*, dr. *Nagy Sándorné*, özv. *Neuberger Ignácné*, *Pál Alfrédné*, *Popper Hugóné*, *Prager Ferencné*, *Schlesinger M. Bertholdné*, *Schnabel Anna*, *szíli Stein Manóné*, dr. *Schwartz Dávidné*, *Schwartz Gyuláné*, *Schwartz Jakabné*, dr. *Stein Emilné*, *Stiaszny Emilné*, *Surányi Béláné*, *Varga Adolfné*, *Weiller Józsefné*.

A központi választmány tagjai a következők: *Adler Simon*, dr. *Altman Ferenc*, alsóterényi *Auer Róbert*, *Bacher Emil*, *királykúti Bachruch Károly*, *Balabán Adolf*, dr. *Bartos Kálmán*, *Bauer Henrik*, dr. *Benedict Henrik*, dr. *Berger Miksa*, *Bischicz Artur*, dr. *Blauner Mór*, *Bloch Leó*, *Blücher József*, dr. *Bodor Zsigmond*, *Bruck Lipót*, *Székesfehérvár*, *Burger Lajos*, *Darvas Károly*, *Dezsényi Gyula*, dr. *Dénes Lajos*, dr. *Edelstein Bertalan*, *Eisler Samu*, *jánosí Engel Gyula*, dr. *Ernyei Mór*, *Faludy Gábor*, dr. *Fejér Lipót*, *Feldman Mózes*, *zalai Fenyvessy Adolf*, *Fischbein Samu*, dr. *Földy Emil*, dr. *Földy Károly*, dr. *Frank Sándor*, dr. *Frenkl Gyula*, dr. *Frisch Ármín*, *budai Goldberger Leó*, *Goldschmied Bernát*, *Goldziher Géza*, dr. *Groszman Zsigmond*, *Guttman Sándor*, dr. *Guttman Mihály*, *Guttman Tamás*, dr. *Hajdu Miklós*, dr. *Hernád Henrik*, *Herzman Jenő*, dr. *Herzog Adolf*, *Herzog Lipót*, *Hoffer Gyula*, dr. *Holitscher Vilmos*, *Horner Samu*, *Hűvös Marcell*, dr. *Justus Jakab*, dr. *Kahán Nisán*, *Kanitz Artur*,

szőlőskislaki dr. Kármán Mór, *Kemény Dávid*, dr. *Kemény Géza*, *Keszthelyi Ernő*, *Kovács Róbert*, *szinóbányai Kramer Leó*, *Kramer Marcel*, *Lakatos László*, dr. *Lasz Samu*, *Lazarus Adolf*, *Lichtschein Mayer*, *Lindenbaum Félix*, *Löwenstein Arnold*, *Löwy Dávid*, dr. *Mahler Ede*, dr. *Mandel Lipót*, dr. *Marczaly Henrik*, dr. *Osztern Lipót*, *Ötvös Károly*, *Pfeifer Ignác*, *Propper Samu*, dr. *Ráskay Dezső*, dr. *Reich Lajos*, dr. *Reich Miklós*, dr. *Réthy Mór*, dr. *Richtman Mózes*, *Reisz Henrik*, dr. *Salgó József*, *Scheiber Lajos*, dr. *Schönfeld József*, dr. *Schwarcz Benő*, *Schwarcz Gyula*, dr. *Sebestyén Károly*, *Serényi Samu*, dr. *Simonyi Jenő*, dr. *Stamberger Ferenc*, dr. *Steinberger Adolf*, *Stern Alfréd*, dr. *Stern József*, *Stiaszny Emil*, *Stiller Mihály*, *Strasser Alfréd*, dr. *Strasser Imre*, *Strasser Sándor*, *Székács Imre*, dr. *Szekeres Sámuel*, *Szirmay Oszkár*, dr. *Temesváry Rezső*, dr. *Török Lajos*, *Tsuk Sándor*, dr. *Weisz Mór*, *Wellisch Arnold*, dr. *Wittman Ferenc*, dr. *Wolf Vilmos*, dr. *Zahler Emil*.

ARANYLAKODALOM. A pesti hitközség nagyérdemű elnöke, *Adler Lajos*, feleségével, szül. *Lichtenstein Herminával*, június hó 18-án, szombaton ülte meg aranylakodalmát. A Dohány-utcai templomban ebből az alkalomból a szombati istentisztelet keretében kifejezésre juttatták azt a tiszteletet és közszeretetet, amelyet négy évtizedes felekezeti közéleti szerepével méltán kiérdemelt. *Lazarus* főkantor külön alkalmi miseberachchal tisztelte meg a töránál, amelynek olvasásához szólították. *Hevesi Simon* dr. ünnepi szónoklata keretében szólott buzgalmáról, önzetlen munkásságáról, mindig szeretettel és odaadással betöltött közéleti szerepéről és emberséges jó szívről. Az előljáróság és a tisztviselőkar testületileg tiszteltette a jubiláns pár előtt s üdvözlétét gyönyörű emlékműben is megörökítette. Más testületekből és a főváros legelőkelőbb családjaiból és vidéki felekezeti testületektől is igen nagyszámban érkeztek üdvözlések.

Minden külön értesítés helyett.

A Mindenható súlyos keze ránk nehezedett. Elvette tőlünk házunk fényét és díszét, családunk koronáját, a magyar zsidóság nagy és rettenthetetlen hőst. Kimondhatatlan fájdalommal adjuk hírül nagy gyászunkat:

SZABOLCSI MIKSA

Az „Egyenlőség“ főszerkesztője

nincs többé. Rajongó lelke elszállt a nagy hajdankori zsidó mesterek és tanítók körébe, kiknek tanait hirdette és megvalósította ezen a világon. Harcolt utolsó lehelletéig felekezetéért, a magyarságért, a haladásért. Nem állították meg ellenségek és nem tette elbizakodottá sok ezer benne hívő lélek szeretete. — Mi, akik közelében élhettünk, akiket elárasztott páratlan szeretetével, vigaszt csak élte nagy munkájában nyerhetünk, mely szép volt, önzetlen és elmúlhatatlan. Halála hosszú fájdalmas betegség után mégis váratlanul 58 éves korában e hó 17-én következett be *Balatonfüreden*. — A drága hamvakat a fővárosba hoztuk, hol a rákoskeresztúri temető szertartásos terméből hétfőn, e hó 21-én, délelőtt fél 11 órakor tettük örök nyugalomra.

Budapest, 1915 június havában.

Özvegye, szül. *Tyroler Nina*. Gyermekai: dr. *Szabolcsi Lajos*, *Szabolcsi Ella*, *Szabolcsi Bence*. Testvérei: *Turai Farkas* nejével (*Debrecen*), *Weinstein Éltás* nejével (*Debrecen*), özv. *Grosz Ábrásné* (*Debrecen*). Sógorai és sógornői: *Boskovics Sándor* nejével, özv. *Weinstein Jakabné*, *Tímár A. Emil* nejével (*Tenke*), *Tábori Emil* és számos sógor, sógornő és rokon.

Az Úr adjon nyugalommal elfáradt testének és ragyogtassa felettünk örökké halhatatlan szellemét.

DAVID KOHN, a nagy bécsi festő, aki lapunk bécsi száma részére gyönyörű műmellékletet (A menekült) és több képet küldött, legutóbb abban a magas kitüntetésben részesült, hogy Őfelsége megfesteti vele az arcképét. David Kohn vallásos zsidó és előszeretettel fest zsidótárgyú képeket, amelyek közül egyet a művész szíves előzékenységéből mai számunkban is reprodukálunk.

GOLDZIHHER IGNÁC. Június 22-én lett Goldziher Ignác, a nagy orientalista, 65 éves. Az ünnepi lustrumfordulón barátainak és tisztelőinek legszűkebb köre kereste fel az őshajút, de örökké ifjú kedélyű mestert zúgligeti nyaralójában. Az alkonyi szellőben halkán bólogató parki falombok alatt köszönte meg a mester a nemvárt övációt. Kedélye most is friss, mint mindig, elméje most is mozgékony, mint mindig s a keleti tudományok egyes kérdéseiről csevegve, a hallgató füle előtt egy-egy apróbb tanulmányvázlat kerekedik ki. A legenda szerint, melyet az önbevallás is megerősít, a mester minden születésnapján egy-egy művét fejezi be. Ereje és frissesége még remélni engedik, hogy oeuvre-jeinek könyvtárra menő tömegét még számos művel fogja gyarapítani. (Dr. M. E.)

A TIZENNÉGYÉVES HŐS HALÁLA. A múlt hó végén temették el Gyöngyösön katonai gyászpompával a szövetséges csapatok legfiatalabb katonáját, Silberer Istvánt (szül. 1901 június hó 10-én), egy tápió súlyi zsidó vendéglősnek tizennégyéves fiacskáját.

A kis hős pár hónap előtt — a szülői háztól megszökve — önként jelentkezett katonai szolgálatra. Itt a 29-ik honvédgyalogezredhez osztották be, hol nemsokára hős viselkedése fejében káplárrá léptették elő. Kezdetben Varsó alatt a Hindenburg seregénél küzdött hőiesen. A tavasz elején a Kárpátokba került, hol utolérte tragikus végzete és hosszú szenvedés után május hó 29-én a gyöngyösi tartalékkórházban kiszenvedett. Temetése hősökhöz méltó gyászpompával folyt le. Kivont kardú huszárok kísérték és vitték a hős fiú koporsóját, amelyet nagy gyászoló közönség vett körül. A szívbemarkoló gyászbeszédből, amelyet Feigl L. H. gyöngyösi főrabbi mondott, kiragadjuk a következő megható részletet:

„Nekem jutott osztályrészül az a lélekemelő szent hívás, hogy búcsút vegyek tőled, te kis hős vitéz, megdicsőült Silberer István, a 29. honvédgyalogezred tizedesétől, édes magyar hazánknak talán legfiatalabb katonájától, hogy hült tetemeidet tisztelettel kísérem el ama dízsírhelyhez, amelyet Szent-Egyletünk hazafias buzgósággal ajánlott fel örök pihenőül drága kis porhüvelyednek.

Amidőn most koporsód előtt állok, te kis fiatal hős, szinte úgy képelem magam, mint az a hajdani áldozópap, ki az ókorban fennállott jeruzsálemi szentély egyik

magaslatán kora reggel és este, pittymalat és alkonyatkor, fohászzkodásra és áldozatok bemutatására serkentette a hívők seregeit. S mikor a derengő hajnal hasadását megfigyelték éber szemei, merő lelkesedéssel harsány hangon kiáltott le a templom udvarának szent gyülekezetéhez: „Atyámfiái! pirkad a keleti láthatár, az ég bíborpalástjából bontakozni kezd már a természet királynője, a tüzes napgolyó és sugarainak aranszegélye Hebronig nyúl már, a szent sírok városáig“. A hazafias lelkesedés szent magaslatán állok most én is s egy fiatal életnek hajnali pirkadását figyelem meg a véres világháború bíborvörös láthatárán, amint az szent érzelmek izzó hevületétől áthatva, bontogatni kezdi szívárványos színű repülőszárnyait, de fénylő aransugaraknak sötét árnyékai a temetőig nyúlnak, a dicső elmulásnak diadalívezett kapujáig.

És ha még mindig volna az országban oly gonosz és elfogult polgártársak, akik cinikus előszeretettel pálcát merészelnek törni a zsidók hazafias kötelelességtudása felett s a dicső tényeket galádul letagadva, nem óhajtják látni az elesett és megsebesült hősök gárdáiban Jákobnak ama ivadékait, kik felekezetük számára nyát jóval túlhaladva veszik ki becsületesen részüket e kataklizma összes súlyos feladataiból, azok tekintsenek többek között majd a te sírhantodra is, te kis fiatal hős és győződjenek meg, hogy mily hatalmas mértékben kell

Silberer István a 14 éves hős

hogy éljen a magyar zsidóság körében a szent hazafias szellemnek, ha még ily fiatal zsidó gyermek is ellentállhatatlanul odakívánczozott a lövészárkok sövényei felé, nehéz katonai szolgálatot teljesíteni az élet-halál harcát küzdő magyar nemzetnek“.

AZ ORSZ. IZRAELITA KÖZALAP június 22-én tartotta gyűlését báró Kohner Adólf elnöklésével. Az elnök megnyitójában kegyelettel emlékezett meg Szabolcsi Miksáról és elhatározták, hogy 5000 koronás alapítványt létesítenek a rabbiszeminárium jeles növendékei számára. Ezután dr. Mezey Sándor terjesztette be az alap három évi működéséről szóló jelentését. A közgyűlés úgy a jelentést,

Silberer István a 14 éves hős temetése a gyöngyösi zsidó temetőben. Kivont kardú huszárok viszik a koporsót a nyitott dízsírhoz, mely előtt a hős szülei és testvérei állanak

mint a költségirányzatot egyhangúlag elfogadta. Ezután a községkerületi elnökök tartották meg tanácskozásukat *Mezei Mór* elnöklésével. Az elnök megemlékezett a zsidóság múlt évben elhunyt nagyjairól, majd dr. *Mezey Ferenc* a zsidóság küzdelméről. Elhatározták, hogy a királynak táviratban fejezik ki hódolatukat. Majd rátértek a napi-rend tárgyalására. Az 1915. évi segélyeket a múlt évi tanács által megalapított beosztás alapján fogják az egyes hitközségeknek eljuttatni.

A BUDAPESTI V. KER. IZR. NŐEGYLET *Eichbaum Mór*né elnöklete alatt június hónapban tartotta meg az idei rendes közgyűlését, melyen az elnök lendületes megnyitó-beszédében ecsetelte az egylet működését, kiemelve annak áldozatdús tevékenységét a háború okozta sebek gyógyítására. Az egyleti titkár főbb vonásaiban ismertette az évi jelentést, mely szerint a kiosztott pénzsegélyek 5730 K-ra, az egylet által fenntartott leánymenzájának kiadásai 6210 K, a gyermekfelruházások költségei pedig 1084 K-ra rúgtak az 1914-ik évben. A közgyűlés a bejelentéseket lelkesedéssel tudomásul vette és a felmentvényt egyhangúlag megadta és *Hevesi Simon* dr. rabbit és *Szabolcsi Miksa* szerkesztőt nagy lelkesedéssel az egylet tiszteletbeli tagjává megválasztotta.

HIMEN. Dr. *Schönfeld József*, a „Zsidó Szemle” volt kitűnő szerkesztője, f. hó 20-án vezette oltárhoz *Kisfalvi Gizikét*, *Kisfalvi A. Rezső* dr. fővárosi ügyvéd leányát. Az esküvői szertartást, amely nagy és előkelő közönség előtt a Dohány utcai templomban folyt le, dr. *Hevesi Simon* végezte, aki lendületes esketőbeszédében meleg szavakkal méltatta dr. *Schönfeld József*nek a zsidóság körül kifejtett buzgó munkálkodását.

HALÁLOZÁSOK. Súlyos csapás érte *Gelléri Mór* kir. tanácsost, az Orsz. Iparegyesület érdemes igazgatóját. Édesanyja, özv. *Gelléri Józsefné*, szül. *Klein Rozália*, ritka nagy korban, élete 85-ik évében hosszú szenvedés után elhunyt.

*Farkasházi Fischer Dezső*né, a tatatóvárosi nőegyesület elnöke, május hó 26-án elhunyt. Évtizedeken át irányított a jótékony-ság munkáiban, cselekedett és áldozott a szegény emberek minden bajának, bujának eloszlátása érdekében.

Neumayer Fülöp

Budapest, V. Ker., Deák Ferenc-tér
1. szám (Erzsébet-tér sarok).

Telefonszám: 11 — 21.

Perzsa- és Smyrna-szőnyegek. Hazai gyártmányú Moquett-plüssök, bútorszövetek, ágy és asztalterítők, függönyök és szőnyegek, továbbá kárpitos- és kocsigyártókellékek gyári raktára.

Kívánatra mintát bérmentve küldök.

KÖZ- GAZDASÁG

AZ „UNIO” ÉLET- ÉS GYERMEKBIZTOSÍTÓ INTÉZET M. SZ. nagyszámú biztosított fél jelenlétében, *Vázsonyi Vilmos* dr. országgyűlési képviselő elnöklete alatt május 30-án tartotta 52-ik rendes közgyűlését. Az 1914. évről szóló üzleti jelentésből kitűnik, hogy az intézet megfelelt az állam és társadalom iránti köteletségének, amennyiben az első hadikölcsönre 1.500,000 K-t, a második hadikölcsönre 816,000 K-t jegyzett és különböző jótékony célokra több mint 25,000 K-t adott. Tisztviselők közül huszonötven vesznek részt a haza védelmében. 1914. évben 7.557,566 K új üzlet kötött. A biztosítási állomány 77.066,528 K 86 fill.-t tesz ki. Esedékes tőkék fejében 1.963,177 K 55 fill.-t fizettek ki. A díjbevétel 4.042,933 K 60 fill.-re, a kamat és házibérjövedelem 1.185,864 K 44 fill.-re rúgott. A díjtartalék 25.319,957 K 23 fill.-re emelkedett. A hivatalnoki nyugdíjalap 640,087 K 49 fill.-re emelkedett. A közgyűlés a jelentést és mérleget tudomásul vette.

A BEOCSINI CEMENTGYÁRI UNIÓ RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG június hónapban tartotta közgyűlését, amely hozzájárult az igazgatóság előterjesztéséhez, hogy tekintettel a háborús események által az építési tevékenységben előidézett pangás folytán tetemesen megcsappant üzleti eredményre, 1914. évi osztalék fejében 25 K fizetessék. Az osztalék a Magyar Általános Hitelbanknál Budapesten és a K. k. priv. österr. Credit-Anstalt für Handel- und Gewerbe-nél, Wienben kerül kifizetésre. A közgyűléssel kapcsolatban tartott igazgatósági ülésen *Breuer Lipót* igazgató sok évi kiváló működése és a vállalat felvirágoztatása körül szerzett nagy érdemei elismerésül központi igazgatóvá neveztetett ki.

BOROS ÉS KOHN SÍRKÖRAKTÁRA

BUDAPEST, VI., KÁROLY-KÖRÚT 17., ORCZY-HÁZ

Egyszerű és díszes kivitelű, valamint nagyszabású SIREMLEKEK nagy választékban, jutányos áron. Vidéki megrendeléseket felelősséggel szállítunk. ✂

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. PATAI JÓZSEF.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

